

**LAPSEN VIERAANNUTTAMINEN JULKISESSA
KESKUSTELUSSA**

Diskurssianalyttinen tutkimus

Tanja Mäkynen

Pro gradu -tutkielma

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Marraskuu 2018

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

MÄKYNEN, TANJA: Lapsen vieraannuttaminen julkisessa keskustelussa. Diskurssianalyttinen tutkimus.

Pro gradu -tutkielma, 82 s.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Mikko Mäntysaari

Marraskuu 2018

Tutkimukseni aihe on lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmastaan. Lapsen vieraannuttamisella tarkoitetaan eron jälkeen tapahtuvaa toisen vanhemman harjoittamaa lapsen ja etävanhemman välisen yhteydenpidon ja tapaamisten vaikeuttamista tai estämistä.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaista puhetta lapsen vieraannuttamisesta tuotetaan julkisessa keskustelussa. Aineiston tulkinnassa on hyödynnetty diskurssianalyttistä tutkimusotetta, minkä myötä tutkimuksen tieteenfilosofinen perusta on sosiaalisessa konstruktionismissa. Aineistona tutkimuksessa on käytetty Helsingin Sanomissa vuosina 2010-2017 julkaistuja lapsen vieraannuttamis -aiheisia mielipidekirjoituksia ja verkkolehdeissä julkaistuja niihin liittyviä lukijan kommentteja. Mielipidekirjoituksia aineistoon kuului 23 kpl. ja lukijan kommentteja 177 kpl.

Aineistosta olen erotellut kolme keskeistä diskurssia, jotka olen jaotellut 2-3 aladiskurssiin, joita kutsun tässä tutkimuksessa puhetavoiksi. Päädiskurssit olen nimennyt epätasa-arvon diskurssiksi, vastuuttavaksi diskurssiksi ja järjestelmäkriittiseksi diskurssiksi.

Epätasa-arvon diskurssissa puhe vieraannuttamisesta kytkeytyy ensisijaisesti sukupuolten eriarvoisuuteen ja oletettuihin eroavaisuuksiin naisten ja miesten välillä. Isän rooli näyttäytyy tässä diskurssissa heikkona ja voimattomana, äidin ollessa etuoikeutetussa asemassa lapsen asioista päätettäessä. Vastuuttava diskurssi tuottaa kuvaa vieraannuttamisesta ristiriitaisena ja häilyvänä ilmiönä, jonka esiintymisessä vanhempien oma toimijuus on avainasemassa lapsen edun toteutumisessa ja suhteen säilymisessä lapseen eron jälkeen. Järjestelmäkriittisessä diskurssissa puhe vieraannuttamisesta liitetään yhteiskunnalliseen järjestelmään ja sen heikkouksiin, jolloin arvioinnin kohteena ovat yhteiskunnan arvot, niistä seuraavat oikeuskäytännöt ja lakia toteuttavat viranomaiset.

Tutkimustulosten mukaan käsitystä lapsen vieraannuttamisesta tuotetaan monesta näkökulmasta, joita kuitenkin yhdistää näkemys lapsen vieraantumisen toisesta vanhemmastaan vahingollisena lapsen hyvinvoinnille. Tutkimustuloksista voi päätellä, että eroperheiden auttamiseksi tarvitaan yhtenäisiä, sukupuolen huomioivia ja lasta osallistavia toimintatapoja.

AVAINSANAT: vieraannuttaminen, huoltoriidat, erovanhemmuus, diskurssianalyysi.

Sisällys

Tiivistelmä

1 Johdanto.....	1
2 Vieraannuttaminen.....	5
2.1 Vieraannuttamisen määrittelyä kirjallisuudessa.....	5
2.2 Aikaisempaa tutkimusta vieraannuttamisesta.....	8
2.3 Lapsen vieraannuttamiseen liittyvät kiistanalaisuudet.....	10
3 Laki ja oikeuskäytännöt eron jälkeisten neuvotteluiden kontekstina.....	14
3.1 Lapsioikeuden kehitys kohti jaettua vanhemmuutta ja lapsen oikeuksia.....	14
3.2 Lainsäädännön toteutus ja keskeiset toimijat.....	17
4 Tutkimuksen lähtökohdat.....	20
4.1 Tutkimustehtävä.....	20
4.2 Diskurssianalyysi tutkimuksen metodologisena viitekehyksenä.....	20
4.2.1 Sosiaalinen konstruktionismi diskurssin tutkimuksen tieteenfilosofisena perustana.....	20
4.2.2 Diskurssianalyysin peruslähtökohtia ja suuntauksia.....	21
4.2.3 Diskurssianalyysin keskeisiä käsitteitä.....	25
5 Tutkimuksen toteuttaminen.....	28
5.1 Tutkimuksen aineistona mielipidekirjoitukset.....	28
5.2 Helsingin Sanomat.....	31
5.3 Aineiston analyysi.....	35
6 Epätasa-arvon diskurssi- sukupuolisidonnaiset tulkinnat vieraannuttamisesta.....	37
6.1 Annettu äitiys ja ansaittu isyys.....	37
6.2 Liittoutuvat naiset eron jälkeisen isyyden uhkana.....	42
6.3 Vastuuttomat miehet ja lastaan suojelevat äidit.....	45
7 Vastuuttava diskurssi – velvollisuudet kuuluvat vanhemmuuteen.....	50
7.1 Vieraantuminen omien valintojen seurauksena.....	50
7.2 Lapsen paras etusijalle.....	54
8 Järjestelmäkriittinen diskurssi – yhteiskunnan rakenteet vieraannuttamisen mahdollistajina.....	60
8.1 Lainsäädäntö yhteiskunnan arvojen peilinä.....	60
8.2 Viranomaiset lainsäädännön toteuttajina.....	65
9 Tulosten yhteenvetoa ja pohdintaa.....	69
Kirjallisuus.....	75

1 Johdanto

Tutkimukseni aihe on lapsen vieraannuttaminen, jolla tarkoitan eron jälkeen tapahtuvaa toisen vanhemman harjoittamaa lapsen ja etävanhemman välisen yhteydenpidon ja/tai tapaamisten vaikeuttamista tai estämistä.

Aiheena lapsen vieraannuttaminen kiinnostaa itseäni sekä henkilökohtaisesti että ammatillisesti. Työssäni sosiaalityöntekijänä saamani kokemuksen mukaan lasten huoltajuuteen ja tapaamisiin liittyvät asiat sekä niistä aiheutuneet kiistat nousevat esiin monella sosiaalityöhön kuuluvalla osa-alueella. Erityisesti lastensuojeluperheissä ristiriitatilanteita eronneiden vanhempien välillä on taajaan. Kommunikoinnin joskus täydellisenkin puuttuminen riitaisien vanhempien välillä, sekä toisen vanhemman mitätöinti ja mustamaalaus vaikeuttaa lasten asioista sopimista ja on äärimmäisen haitallista lapselle, jonka yhteys toiseen vanhempaan saattaa katketa täysin. Lastensuojelussa työskentelevät joutunevat usein tiedon välittäjiksi ja sovittelijoiksi eronneiden vanhempien väliin.

Sosiaalityön kentällä työskentelevien rooliin kuuluu sekä lasten huoltajuudesta ja tapaamisista tehtyjen sopimusten vahvistaminen, että lasten hyvinvointia uhkaavien perheiden sisäisten ristiriitojen selvittäminen, minkä johdosta aiheutta on tärkeää tutkia sosiaalityön näkökulmasta. Ilmiön tutkiminen lisää ymmärrystä siitä, mistä lasten vieraannuttamisesta ja huoltoriidoissa on kysymys, jolloin tulee mahdolliseksi kehittää uusia toimintatapoja ja työkäytänteitä lasten ja perheiden parissa tehtävässä sosiaalityössä.

Huoltokiusaamisen ja vieraannuttamisen taustalla olevat syyt ovat hyvin inhimillisiä ja ymmärrettäviäkin. Eron jälkeiset pettymyksen, surun ja katkeruuden tunteet saattavat peittää alleen vastuullisen vanhemman halun toimia lapsen edun mukaisesti siirtäen omat tuntemuksensa syrjään edes ajoittain. Toisinaan ristiriidat ovat niin vahvoja, ettei vanhempia ole mahdollista saada edes hetkeksi saman pöydän ääreen istumaan. Lapsen vieraannuttaminen on sensitiivinen aihe, koska eron ja vanhemmuuteen liittyvät asiat ovat monesti vaikeita, kipeitä ja henkilökohtaisia. Aiheesta käytävä keskustelu voi olla siten hyvin tunnelatautunutta.

Aiheen valintaan vaikutti myös lapsen vieraannuttamisesta käydyn keskustelun yleistyminen viime vuosina. Tutkielmani aiheeseen sopivaa aineistoa etsiessäni havaitsin keskustelun lapsen

vieraannuttamisesta alkaneen vuonna 2010 ja olleen kiivaimmillaan vuonna 2017. Yksi taho, joka on edesauttanut vieraannuttamisen nousemista keskusteluun, on alun perin nettiyhteisönä toiminut Isät lasten asialla ry, joka on ajanut voimakkaasti huoltokiusaamisen ja vieraannuttamisen sanktioivaa lakialoitetta. Vakavasta vieraannuttamisesta kuvataan järjestön internet-sivuilla olevan kyse silloin, kun lapsi on manipuloitu uskomaan paha toisesta vanhemmasta niin vahvasti, ettei tämä ota toiseen vanhempaansa enää lainkaan kontaktia tai voi hyökätä tätä vastaan sanallisesti tai jopa fyysisesti. Järjestö kritisoi sitä, ettei vieraantuneen lapsen ja vanhemman yhteyksien palauttamiseksi ole olemassa kunnollisia käytäntöjä. Isät lasten asialla ry:n näkemysten mukaisesti vieraannuttaminen on rikos lasta kohtaan, minkä perusteella se tulisi kriminalisoida. (Isät lasten asialla ry. Hallitusohjelmatavoitteet. 2015.)

Puhe lapsen vieraannuttamisesta ei ole jäänyt vain sosiaaliseen mediaan. Vuoden 2012 aikana tehtiin peräti kaksi eduskunnan lakivaliokunnan ja oikeusministeriön käsiteltävänä ollutta lakialoitetta, joissa ehdotettiin lakimuutoksia, mitkä tarjoaisivat juridisia työkaluja lapsen vieraannuttamiseen puuttumiseen (LA 27/ 2012 vp; LA 28/ 2012 vp). Tapaamisoikeuksien toteutumiseen liittyvät ongelmat ovat olleet aiheina myös useissa kirjallisissa kysymyksissä (KK 222/2011; KK 494/2012; KK 476/2014; KK 471/2016; KK 283/2017).

Oikeusministeriö on asettanut työryhmän valmistelemaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain uudistamista. Työryhmän tehtävänä on ollut arvioida, miltä osin laissa ja sen soveltamisessa todetut epäkohdat on syytä korjata lakia muuttamalla sekä valmistella tarvittavat lakiehdotukset. Ministeriö on asettanut erikseen myös seurantaryhmän arvioimaan ja seuraamaan työryhmän työtä. Lapsenhuoltolain uudistaminen on osa pääministeri Sipilän hallituksen ohjelmaa. Työryhmän tekemän ehdotuksen on ollut määrä valmistua elokuun 2017 loppuun mennessä. (OM. 2016.) 29.9.2017 oikeusministeriö on julkaissut lapsenhuoltolain uudistamistyöryhmän mietinnön, jossa ehdotetaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa lakia muutettavaksi ja vähäisiä muutoksia myös eräisiin muihin lakeihin. Lakiin esitetään uusia säännöksiä muun muassa huoltajien velvollisuudesta suojella lasta väkivallalta, sekä vaalia lapselle läheisiä ihmissuhteita ja myötävaikuttaa tapaamisoikeuden toteutumiseen. (OM. 2017.)

Lapsen vieraannuttamisesta käytävän keskustelun voisi ajatella merkitsevän jonkinlaisen isäaktiivisuuden nousua Suomessa. Vieraannuttaminen ei lähtökohtaisesti ole sukupuolisidonnaista, mutta yleensä sen kohteeksi joutuu isä. Looginen selitys asialle on se, että erotilanteissa lapsen vakituinen asuinpaikka on edelleen useammin äidin luona. THL:n mukaan vuonna 2015 valtaosa,

eli 83 prosenttia, asumissopimuksista (yhteensä 18 170) on tehty äidin luona asumisesta.

Vuoroasumisten osuus sopimuksista oli 15 prosenttia. (SVT. 2016.)

Huoltajuussopimusten osalta tilanne sen sijaan näyttää olevan tasa-arvoisempi. Kuntien sosiaalitoimen vahvistamissa sopimuksissa 93 prosentissa sovittiin yhteishuollosta (SVT. 2016). Tosin esimerkiksi Huttusen (2001) mukaan muodollisen yhteishuoltajuuden suosimisen voi tulkita kyynisesti katsoen lähinnä kosmeettisena toimintana lapsen ja isän välisen suhteen hyväksi, sillä yhteishuoltosopimus ei takaa jaettua vanhemmuutta tai eikä sillä voida pakottaa etävanhempaa säännöllisiin tapaamisiin (Huttunen 2001, 111). Myös Kuronen (2003) näkee, ettei huoltajuuden muodosta tehdyt sopimukset kerro juurikaan vanhemmuuden jakautumisesta eronneiden puolisoitten kesken. Juridisesti määritellyn yhteishuoltajuuden toteutus käytännössä vaihtelee kuolleesta kirjaimesta todelliseen yhteisvanhemmuuteen (co-parenting), joka on lapsen asumista vuorotellen molempien vanhempien luona. (Kuronen 2003, 110.)

Vieraannuttamisesta käydyssä keskustelussa ja tutkimuksessa vieraannuttamista määritellään monella tavalla ja näkemyksiä aiheeseen tuotetaan eri näkökulmista. Käsite itsessään on kiistanalainen, mikä ilmenee jo siitä, että vieraannuttamiselle on useita rinnakkais- ja lähikäsitteitä. Vieraannuttamisen lisäksi puhutaan erkaannuttamisesta, huoltokiusaamisesta ja etäännyttämisestä. Tutkimukseni tarkoitus on tarkastella, millaista puhetta vieraannuttamisesta tuotetaan Helsingin sanomien mielipidekirjoituksissa ja niihin liittyvissä lukijoiden kommentteissa. Aineiston analyysissä olen hyödyntänyt diskurssianalyttistä menetelmää, minkä myötä sen tieteenfilosofinen perusta on sosiaalisessa konstruktionismissa.

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja siihen kuuluu ajatus siitä, että todellisuus on moninainen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2003,152.) Vaikka kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia menetelmiä on mahdollista käyttää rinnakkain samassakin tutkimuksessa, on Perttulan (1996) mukaan tärkeä muistaa, että kvalitatiivisen tutkimuksen tiedonmuodostus näyttäytyy monista lähtökohdistaan käsin kvantitatiivisesta tutkimuksesta poikkeavana. Kvalitatiivisen tutkimuksen päämääränä ei ole yleistää tutkimustietoa populaatioon, eli ihmisryhmään, joka määräytyiltä osin vastaa tutkimukseen osallistuneita. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa siihen osallistuneet edustavat enimmäkseen itseään, eivätkä tiettyä ihmisryhmää. (Perttula 1996, 88-89.)

Aloitan tutkielmani tarkastelemalla millä tavalla vieraannuttamista on määritelty kirjallisuudessa ja millaista tutkimusta aiheesta on tehty. Käsittelen myös lapsen vieraannuttamisen käsitteeseen liittyviä ristiriitoja ja kiistanalaisuuksia. Käyn läpi aiheeseen liittyvää lainsäädäntöä ja sen muutosta viime vuosikymmenien aikana, sekä keskeisiä lakia toteuttavia toimijoita.

Seuraavaksi esittelen tutkimukseni lähtökohdat, joihin kuuluvat ensinnäkin aineiston analyysiä ohjaava tutkimuskysymys ja toiseksi aineiston analyysissä hyödyntämäni analyysimenetelmä, joksi tässä tutkimuksessa valikoitui diskurssianalyysi. Diskurssianalyysin myötä tutkimukseni tieteenfilosofinen perusta on sosiaalisessa konstruktivismissa, joten kerron hieman, miten todellisuus tässä tieteenfilosofisessa suuntauksessa ymmärretään ja minkälaista tietoa tutkimuksella voidaan sen puitteissa tuottaa. Käyn läpi diskurssianalyysin peruslähtökohtia ja suuntauksia sekä erittelen muutamia menetelmässä käytettyjä keskeisiä käsitteitä.

Tutkimuksen toteuttaminen-osiossa esittelen käyttämäni aineiston sekä kerron miten aineistoa on käsitelty ja miten sitä on analysoitu. Pohdin kirjallisuutta hyödyntäen mielipiteen ja sanavapauden käsitteitä sekä esittelen hiukan aineiston lähteenä käyttämäni Helsingin Sanomat -sanomalehteä.

Tulosluvuissa käyn läpi aineiston analyysissä muodostamani kolme diskurssia ja johtopäätös-osiossa kokoan tutkimukseni tulokset yhteen sekä pohdin niiden merkitystä.

2 Vieraannuttaminen

2.1 Vieraannuttamisen määrittelyä kirjallisuudessa

Vieraannuttamisella tarkoitetaan eroperheissä tapahtuvaa toisen vanhemman, tavallisesti lähivanhemman harjoittamaa lapsen ja etävanhemman välisen yhteydenpidon ja tapaamisten rajoittamista, hankaloittamista tai estämistä. Häkkänen-Nyholmin (2010) mukaan vieraannuttamisen prosessi tapahtuu tilanteessa, jossa vieraannutetun lapsen vanhemman suhde on aikaisemmin ollut normaali ja myönteinen, minkään viittaamatta siihen, että vanhempi olisi käyttäytynyt lapselleen vahingollisella tavalla. Käyttäytymisen motiivina on tavallisesti vieraannuttajan kokema katkeruus ja viha toista vanhempaa kohtaan. (Häkkänen-Nyholm 2010, 499.)

Vanhemmat, jotka eron jälkeen vahvistavat lapsen torjuvaa käytöstä toista vanhempaa kohtaan, ovat tavallisesti kokeneet eropäätöksen narsistisena loukkauksena ja täydellisenä hyökkäyksenä omanarvontuntoaan kohtaan, mikä aiheuttaa raivon ja nöyryytyksen tunteita. Lapsen vieraannuttamiseen altistavat myös syvästi konfliktoituneet erotilanteet, joihin kuuluvat fyysinen ja verbaalinen aggressiivisuus eron jälkeen, sekä perusteettomat syytökset ja rikosilmoitukset lapsen pahoinpitelystä ja hoidon laiminlyönnistä. Lapsi on vaarassa joutua vanhempansa uskotun asemaan oikeudellisissa ja taloudellisissa asioissa, ja altistuu lisäksi toisen tai kummankin vanhemman taholta tapahtuvaan poissaolevan vanhemman mustamaalaamiseen. Vuoden tai pidempään jatkunut raskas konfliktitilanne, suvun ja lähiyhteisön vastakkainasettelut ja vanhempien kyvyttömyys huomioda lapsensa tarpeita aiheuttavat yhteen nivoutuneina lapselle kärsimystä, sekä vihan ja jännittyneisyyden tunteita. Yksi psykologinen ratkaisu vähentää kahteen suuntaan repimisen tunnetta, on se, että lapsi torjuu ”pahan” vanhemman ja katkaisee kaikki kontaktit tähän. (Kelly & Johnston, 2001, 256.)

Vieraannuttamisen (parental alienation) termin on tehnyt tunnetuksi yhdysvaltalaispsykiatri ja etäisä Richard A. Gardner, joka on määritellyt vieraannuttamisen kattavan kaikki sellaiset tilanteet, joissa lapsi tulee vieraannutetuksi omasta vanhemmastaan. Tällöin voidaan puhua joko vieraannuttamisen syndroomasta (parental alienation syndrome) tai vieraannuttamisesta yleensä (Gardner 2006, 5). Gardner on kehittänyt myös listan kahdeksasta oireesta, joiden ilmenemisen hän katsoo viittaavan vieraannuttamisen syndrooman (PAS) sairastamiseen. Gardnerin (1998) määrittelemät oireet, joista PAS voidaan tunnistaa ovat Hannuniemen (2015) mukaan seuraavat:

1. Etävanhemman vastainen panettelukampanja, joissa ei ole kyse satunnaisista vähättelevistä lausumista vaan pitkäaikaisesta panettelusta, johon lähivanhempi saa lapset ja usein myös sukulaiset, ystävät ja osan aikaisemmista perhetutuista mukaan.
2. Heikot ja absurdit perustelut torjunnalle. Normaalit tai vain hiukan häiritsevät piirteet etävanhemmassa esitetään suurempina kuin ovatkaan ja ne esitetään lapsille tuhoisina. Moittimisen aiheet voivat olla kokonaan keksittyjä tai sisällöltään järjettömiä.
3. Lapsessa ilmenevä ambivalenssin puute; pitää etävanhempaa kokonaan pahana ja lähivanhempaa hyvänä. Lapsi ei muista tai suostu muistamaan mitään positiivista etävanhemmasta, vaikka hyviä kokemuksia on ollut runsaasti. Tämä voi laajentua kaikki elämänalueet käsittäväksi mustavalkoajatteluksi.
4. Lapsi väittää, että hänen vastenmielisyytensä on itsenäisen ajattelun tulosta, vaikka se olisi vanhemman manipuloinnin seurausta.
5. Lapsi antaa vieraannuttavalle vanhemmalle tukea vanhempien välisessä konfliktissa. Lapsen puheet etävanhempaa koskien ovat sanatarkkoja kopioita lähivanhemman puheista tai ainakin lähellä niitä.
6. Lähivanhemman ja lapsen syyllisyyden puuttuminen etävanhempaan kohdistetun julmuuden tai hyväksikäytön johdosta. Ei tunneta myöskään kiitollisuutta tämän antamista lahjoista tai elatusavuuista, vaan koetaan ne manipulointirytyksenä.
7. Lainattujen mielikuvien olemassaolo. Lapset käyttävät vanhemmaltaan opittuja aikuismaisia termejä niiden sisältöä tietämättä, kun puhuvat etävanhemmastaan negatiivisesti. Lapsen puhe on mekaanista ja kuulostaa ulkoa opitulta ilman asiaankuuluvia tunteenilmaisuja.
8. Vihamielisyyden leviäminen torjutun vanhemman koko sukuun. Isään suunnattu vihakampanja ei ole tarkoitettu ainoastaan isälle, vaan koko hänen suvulleen. (Gardner 1998, Hannuniemi 2015, 16-17 muk.).

Myös Häkkänen-Nyholm ja Nyholm (2015) esittävät vieraannuttamiselle altistetulla lapsella tai nuorella esiintyvän lukuisia oireita. Vieraannuttamiselle altistuneilla lapsilla ja nuorilla keskeisimpiä oireita ovat jäsentymätön vihan tunne vanhempaa kohtaan, lisääntynyt ahdistuneisuus ja hermostuneisuus, turvattomuuden tunne, itseluottamuksen puute, perusteettomien pelkojen

herääminen, uni- ja nukahtamisvaikeudet, lisääntynyt stressi masentuneisuus, itsetuhoiset ajatukset, kouluvaikeudet, lisääntynyt päihteiden käyttö, pakko-oireet, toistuvat itsesyytökset sekä lisääntynyt riski ahdistus- ja paniikkihäiriöihin. Nämä oireet ovat usein pahempia vanhemmilla lapsilla, koska heillä altistus vieraannuttamiselle on kestänyt pidempään. Tytöillä on jonkin verran enemmän oireita kuin pojilla. (Häkkänen-Nyholm & Nyholm 2015, 315.)

Kelly ja Johnston (2001) määrittelevät vieraannuttamisen käsitettä lapsilähtöisesti siten, että fokus on vanhemman toimesta tapahtuvan vieraannuttamisen sijaan vieraannutetussa lapsessa. Huomio kiinnittyy tällöin sellaiseen lapsen havainnoituun käytökseen, jossa tämä osoittaa järjenvastaiselta vaikuttavia negatiivisia tunteita toista vanhempaa vastaan. Lapsen toiseen vanhempaansa kohdistuneet vihan, torjunnan ja pelon tunteet ovat vastakkaisia lapsen tosiasiallisille kokemuksille vanhemmasta. Tämän näkökulman mukaan lasta aivopesevä vanhempi ei ole enää keskiössä, vaan lapsen havainnoitu käytös ja lapsen ja vanhemman suhde. Tästä objektiivisuuteen ja neutraaliuteen pyrkivästä lähtökohdasta käsin huoltajuuteen liittyvissä kiistoissa toimivien ammattilaisten on mahdollista arvioida sitä, täyttääkö lapsen toista vanhempaansa kohtaan osoittama välttely ja torjunta vieraannutetun lapsen määritelmän. (Kelly & Johnston 2001, 251.)

Hannuniemi (2015) on jaotellut vieraannuttamisoireyhtymän (PAS) ja vieraannuttavan käytöksen eroja. Vieraannuttaminen on tosiasiallista toimintaa ja käsite, jota maallikot ja tuomaritkin voivat käyttää. Sillä tarkoitetaan yleensä yhden henkilön käytöstä, eikä vieraannuttamisen syytä erotella, vaikka se yleensä katsotaan tahalliseksi. Vieraannuttavan käytöksen tunnistamiseen riittää lyhyt perehdytys ja sitä voidaan käyttää terminä empiirisessä tutkimuksessa. Vieraannuttamisoireyhtymä taas on lääketieteellinen diagnoosi, jonka vain psykiatri tai lääkäri tekee. Se on koko perhettä koskeva oireyhtymä, jonka toteaminen edellyttää korkeatasoista ammatillista osaamista. Vieraannuttamisoireyhtymä perustuu tahalliseen vieraannuttamiseen, jolloin toinen vanhemmista katsotaan aiheuttajaksi. (Hannuniemi 2015, 16-17.)

Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmastaan aiheuttaa kärsimystä ennen muuta lapselle, joka joutuu vanhempiensa kiistakapulaksi eron jälkeen. Amy J. L. Bakerin mukaan vanhemmasta vieraannutettu lapsi kärsii monenlaisista pitkäaikaisvaikutuksista. Vieraannuttamisen kielteisiä vaikutuksia ovat esimerkiksi lapsen alhainen itsetunto, itseinho, masennus, päihteiden väärinkäyttö, luottamuksen puute, juurettomuuden tunne ja identiteetti-ongelmia. Lapsena vanhemmistaan vieraannutetuilla on myös aikuisiässä suurentunut riski päätyä avioeroon ja oman lapsen vieraannuttamiseen. (Baker 2005, 292-301.) Waldron ja Joanis kuvaavat lapsen minäkuvan ja identiteetin kehitystä prosessina, joka alkaa lapsuusiässä ja jonka aikana tapahtuu samaistuminen

molempiin vanhempiin. Vieraannutetun lapsen psykologinen ja emotionaalinen kehitys muotoutuu etävanhemman torjunnan ympärille, jolloin tämä kehitys häiriintyy (Waldron & Joanis 1996, 121-133).

Toisen vanhempansa manipuloinnin kohteeksi joutunut lapsi saattaa esittää näkemyksensä käyttäen aikuismaisia, ikävaiheeseensa kuulumattomia ilmaisuja. Mielipide saattaa toistua kerta toisensa jälkeen samanlaisena lähes sanasta sanaan ja puheilmaisuun voi liittyä mekaanisuutta. Näin ollen lapsen lausumien läpi on kuultavissa aikuisen puhe. Lapsi saattaa ilmaista mielipiteensä myös ilman että häneltä on sitä kysytty tai muutoin keskusteluaiheeseen liittymättömässä tilanteessa. On kuitenkin myös mahdollista, että manipuloitun lapsen mielipiteet tulevat esiin niin luontevasti ja uskottavasti, ettei edes asiantuntija havaitse niiden muodostuneen manipuloinnin tuloksena. (Aaltonen 2009, 252.)

2.2 Aikaisempaa tutkimusta vieraannuttamisesta

Dunne ja Hedrick ovat tutkimuksessaan *The Parental Alienation Syndrome: An Analysis of Sixteen Selected Cases*, analysoineet 16 perhettä, joissa esiintyy yhden tai useamman lapsen taholta tapahtunutta vanhemman hylkäämistä eron jälkeen. Lähtökohtana tutkimukselle oli Richard A. Gardnerin (1984) hypoteesi vieraannuttamisen etiologiasta, sekä siinä esiintyvät kriteerit syndroomalle. Tutkimuksen tavoitteena oli etsiä aineistona käytettävistä tapauksista Gardnerin kriteerien mukaisia piirteitä sekä tapauksia yhdistäviä tekijöitä. Tutkimuksen tarkoituksena oli myös mielenterveyspalveluissa työskentelevien ammattilaisten huomion kiinnittäminen syndroomaan. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että syndrooman esiintyvyys ei ole riippuvainen suhteen pituudesta ennen eroa. Syndrooma voi puhjeta yhtä hyvin välittömästi eron jälkeen, kuin vasta vuosia sen tapahtumisestakin. Vieraannutetut lapset voivat olla pieniä tai myös teini-ikäisiä, joilla on ennen eroa ollut hyvä suhde toiseen vanhempaansa. Vieraannuttava vanhempi oli useimmiten lähivanhempana oleva äiti, mutta myös etävanhempana toimivia isejä ja äitejä oli tutkimuksessa mukana. (Dunne & Hedrick 1994, 21-38.)

Anja Hannuniemi tarkastelee lääkintätieteellisessä ja oikeussosiologisessa tutkimuksessaan *Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja vieraannuttaminen lapsen huoltoriidoissa: oikeussosiologinen tutkimus* vanhempien mielenterveyshäiriöitä ja vieraannuttamista lasten huoltoriidoissa. Tutkimuksen tavoite on esittää käytäntöjä huoltoriitajärjestelmien parantamiseksi. Tutkimus sisältää

neljä artikkelia ja yhteenvedon, joka koostuu pääosin empiirisestä tutkimuksesta. Aineistona on käytetty tapaamisoikeuden ja huollon täytäntöönpanoratkaisujen päätöksiä ja asiakirjoja. Lisäksi aineistoa on täydennetty asianosaisia ja lapsia koskevilla muilla tiedoilla. Tutkimuksen tulosten mukaan 40 prosentilla asianosaisista on jokin psykiatrinen häiriö tai päihdeongelma, jolloin sairastuvuus on kaksinkertainen normaaliväestöön verrattuna. Naisilla ja miehillä häiriöitä on yhtä paljon, mutta naisilla ne ovat enemmän vakavia ja mielialahäiriöitä, kun taas miehillä esiintyy useammin päihdeongelmia. Häiriöiden osuus kasvaa huoltoriitojen pitkittyessä. 67% perheistä, jotka ovat osallisina huoltoriidoista, ovat lastensuojelun asiakkaita. Huoltoriidan pitkittyessä yli neljä vuotta kestäneeksi, lastensuojelun asiakkuus on lähes kaikilla. Tärkein tutkimuksen johtopäätöksenä tehty suositus on psykiatrinen tutkimus vanhemmille silloin kun huoltoriita uhkaa pitkittyä. (Hannuniemi 2015.)

Mari Antikainen on tutkimuksessaan *Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa* analysoinut sosiaalityön asiantuntijadiskurssia huolto- ja tapaamissopimuspalveluissa erityisesti vanhemmuuden, lapsen sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisten verkostojen tukemisen kehyksissä. Lisäksi tarkastelun kohteena on ollut sopimuspalvelun teoreettinen jäsentyminen. Kvalitatiivisen tutkimuksen aineistona on 14 sosiaalityöntekijän/lastenvalvojan haastattelua ja kaksi havainnoitua sopimustilannetta. Foucault'laista diskurssianalyysiä käyttäen aineistosta saatiin esiin kaksi erilaista sosiaalityön asiantuntijuuden rationaliteettia: vahva sopimustekninen ja heikompi psykososiaalinen tyyppikäytäntö. Sopimusteknisessä tyyppikäytännössä lapsen osallisuutta ja ihmissuhteita tukeva diskurssi on vähäistä. Keskeisimmän tutkimustuloksen mukaan sopimuspalvelu edellyttää sosiaalityön teoreettisen toiminta- ja ajattelukehikon kehittämistä. (Antikainen 2007.)

Marjaana Sorokin on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan lapsen vieraannuttamista toisesta vanhemmastaan lapsen huolto- ja tapaamisriidassa lastensuojelun työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää, minkälaisena lastensuojelullisena huolena vieraannuttaminen nähdään, sekä minkälaisia haasteita ja interventiomahdollisuuksia sosiaalityöntekijöillä tilanteessa on. Aineisto koostuu kahdeksasta sosiaalityöntekijän teemahaastattelusta ja sen analysoinnissa on käytetty sisällönanalyysiä. Tutkimuksen tulosten mukaan lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmastaan nähdään lapselle vahingollisena, jopa kaltoinkohteluna sekä henkisenä väkivaltana myös vanhempaa kohtaan, joka on vieraannuttamisen kohteena. Kauaskantoisista seurauksista huolimatta vieraannuttamista ja tapaamis- ja huoltoriitaa ei kuitenkaan nähdä tilanteena, johon tulisi puuttua lastensuojelun keinoin. Lastensuojelun

näkemyksen mukaan lasten huolto- ja riita-asiat eivät kuulu lastensuojelulle, vaan asia siirretään perheneuvolan, sovittelun, lastenvalvoja tai tuomioistuimen käsiteltäväksi ja päätettäväksi. (Sorokin 2014.)

2.3 Lapsen vieraannuttamiseen liittyvät kiistanalaisuudet

Vieraannuttamisen käsitteen kiistanalaisuus on havaittavissa jo siinä, että rinnakkaisia käsitteitä on useita. Vieraannuttamisen lisäksi puhutaan erkaannuttamisesta, huoltokiusaamisesta ja etäännyttämisestä. Vieraannuttamisesta puhutaan myös siten, että käytetään sanan edellä ilmaisua niin sanottu, minkä voi ajatella olevan merkki siitä, ettei lapsen vieraannuttaminen ole yksiselitteinen käsite. Koska vieraannuttamisen käsite on epätarkka, voi sen katsoa asettavan haasteita myös siihen puuttumiselle ja sen ehkäisemiselle sekä lapsioikeudellisissa palveluissa, että tuomioistuimissa. Lapsen vieraannuttaminen-termiä on pyritty tuomaan sekä yleiseen tautiluokitukseen, että lainsäädäntöön.

PAS ei kuulu Suomessa ja muualla Euroopassa virallisesti sovellettavan ICD-10 tautiluokituksen piiriin. Uudessa amerikkalaisessa tautiluokituksessa DSM-5:ssä vieraannuttamiskonsepti sen sijaan on sisällytetty sen Z-koodeihin. Nämä Z-koodit ovat lapsen psyykinen pahoinpitely (Child psychological abuse), vanhempien huonojen suhteiden vaikutus lapseen (Child affected by parental relationship distress) ja vanhempi-lapsi-suhteen häiriö (parent-child relational problem). Z-koodeissa ei kuitenkaan ole kysymys vieraannuttamisen diagnosoinnista sinänsä, vaan siihen liittyvien piirteiden toteamisesta. Että lapsen tilasta saataisiin täsmällistä tietoa, on parempi soveltaa Gardnerin kahdeksankohtaista PAS-oireluetteloa systemaattista haastattelua käyttäen. (Hannuniemi 2015, 28-29.)

Aaltosen (2009) mukaan vaikeissa huoltoriidoissa esiintyy monia PAS-oireyhtymään sopivia käyttäytymismalleja, kuten muun muassa pyrkimys lapsen ja toisen vanhemman suhteen rikkomiseen ja yhteydenpidon estämiseen. Vanhempien välillä olevien vaikeiden ristiriitojen syyt ovat kuitenkin moninaisia, minkä vuoksi johtopäätösten tekeminen pelkästään lapsen tai vanhemman käyttäytymisen perusteella johtaa helposti väärin lopputuloksiin. Vaikka PAS:n liittyvä oireluettelo tarjoaisikin helpon selityksen vanhempien väliselle konfliktitilanteelle, ei tuomioistuimen tehtävänä ole tehdä vanhemmista diagnostista arviota heidän käyttäytymisensä perusteella tai ottaa kantaa teoriariitoihin, vaan arvioida huoltoriidassa esitettyjä faktoja lapsen edun näkökulmasta ja tehdä ratkaisunsa sen perusteella. (Aaltonen 2009, 55.)

Warshak (2012) puolestaan on huolissaan lapsen vieraannuttaminen-termin väärinkäytöstä. Väärän diagnoosin tekeminen on mahdollista, kuten aina kun on kyse mielenterveyden häiriöistä. Ratkaisu ei kuitenkaan ole diagnoosien välttäminen vaan niiden ihmisten kouluttaminen, jotka diagnooseja tekevät. Warshak käyttääkin mieluummin patologisen vieraantumisen termiä, joka mahdollistaa eronteen niihin tapauksiin, joissa lapsella on todellinen syy tuntee itsensä vieraantuneeksi toisesta vanhemmastaan. Patologisen vieraantumisen Warshak määrittelee häiriöksi, jossa lapset jakavat toisen vanhemman kielteiset asenteet ja kärsivät perusteettomasta inhon tunteesta sellaisia henkilöitä kohtaan, joihin heillä on aiemmin ollut hyvä suhde tai joihin he normaalisti kiintyisivät. (Warshak 2012, 61-62.)

Edelliset kirjoittajat siis tunnustavat PAS:n olemassaolon, mutta toteavat diagnoosin tekemisen olevan joko hankalaa tai epätarkoituksenmukaista. Warshak korostaa erontekoa vieraannutetun ja vieraantuneen lapsen välillä, joista ensimmäinen on joutunut manipuloinnin kohteeksi ja on siksi vieraantunut toisesta vanhemmastaan. Jälkimmäisessä tapauksessa taas lapsi on vieraantunut toisesta vanhemmastaan jostain muusta syystä. Tällaisia syitä voisivat nähdäkseni olla esimerkiksi lapsen ja vanhemman pitkä välimatka, toisen vanhemman välinpitämättömyys tai aggressiivinen käytös. Aaltonen puolestaan tarkastelee asiaa oikeudellisesta näkökulmasta. Oikeudellisessa käsittelyssä ei voida tehdä diagnooseja vaan loppuratkaisuun vaikuttaa ainoastaan faktatieto erityisesti siinä merkityksessä, että lapsen etu toteutuu parhaiten. Molemmista näkemyksissä voi tulkita kyse olevan rajanvedoista ja tulkinnanvaraisuudesta.

Lapsen vieraannuttamista toisesta vanhemmasta ja tapaamisten estämistä koskien on Suomessa tehty kaksi eduskunnan lakivaliokunnan ja oikeusministeriön käsiteltävänä ollutta lakialoitetta vuonna 2012. Lakialoitteessa 27/2012 vp (Juho Eerola/ps ym.) on ehdotettu, että lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) lisättäisiin pykälään 2§ uusi 3 momentti seuraavasti:

Tapaamisoikeuden toteutumista 1 §:ssä säädettyjen periaatteiden mukaisesti ei saa haitata eikä vaarantaa antamalla lapselle siitä vanhemmasta, jonka luona lapsi ei asu, totuudenvastaisia kielteisiä tietoja tai mielikuvia, jotka ovat omiaan vieraannuttamaan lasta sanotusta vanhemmastaan (vieraannuttamiskielto). (LA 27/2012 vp.)

Tässä lakialoitteessa ehdotetun lisäyksen tavoite on parantaa erolapsen oikeusturvaa osoittamalla, ettei niin kutsuttu vieraannuttaminen, jossa lapsen suhdetta toiseen vanhempaan pyritään vahingoittamaan, ole hyväksyttyä toimintaa. (LA 27/2012 vp; Hannuniemi 2015, 127.)

Lakialoitteen perusteluissa todetaan, että pahimmillaan lähivanhemman harjoittama vieraannuttaminen voi olla patologista koston luonteista toimintaa. 1983 vahvistettu laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on jäänyt ajastaan jälkeen, koska siitä puuttuu säännös, joka kieltää vieraannuttamisen (LA 27/2012 vp).

Vuonna 2012 esitetyssä lakialoitteessa 28/2012 vp (Pauli Kiuru ym.) ehdotetaan rikoslain (39/1889) 25 lukuun lisättäväksi uusi säädös 5 b §, jossa tapaamisoikeuden tahallinen estäminen säädettäisiin rangaistavaksi:

Jos kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen vanhempi tai henkilö, jolle huoltajuus on määrätty, estää tahallisesti tai toistuvasti vahvistetun tapaamisoikeuden toteuttamisen, on hänet tuomittava lapsen tapaamisoikeuden toteutumisen tahallisesta estämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi kuukaudeksi. (LA 28/2012 vp.)

Tämän lakialoitteen tarkoituksena on ollut parantaa vanhempien ja lasten oikeuksia tapaamisoikeustilanteessa vaikuttamalla lähivanhemman käyttäytymiseen. (LA 28/ 2012 vp; Hannuniemi 2015, 127.) Lakialoitteen perusteluissa tapaamisoikeuden tahallista estämistä verrataan omavaltaiseen huostaanottoon (lapsikaappaus), joka on jo laissa kriminalisoitu. Molemmissa katsotaan olevan kyse vanhemman tai huoltajan omavaltaisesta lapsen oikeuksien ja vahvistetun sopimuksen pidättämisestä. (LA 28/ 2012 vp.)

Molemmat vuonna 2012 esitetyt lakialoitteet raukesivat valiokuntakäsittelyn jälkeen. Lapsen tapaamisiin liittyneet hankaluudet ovat kuitenkin tulleet esille muissakin yhteyksissä Asiaa on käsitelty muun muassa kirjallisissa kysymyksissä KK 364/2007 vp, KK 222/2011 vp, KK 319/2014 vp ja KK476/2014 vp, mikä edellytti oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön arvioimaan yhdessä kokonaisvaltaisesti tapaamisoikeutta koskevaa käytäntöä ja lainsäädäntöä sekä niiden kehittämistarpeita ja mahdollisuuksia siten, että otetaan huomioon lakialoitteissa annetuissa asiantuntijalausunnoissa esiin tuodut näkemykset. Oikeusministeriön muistion mukaisesti siitä huolimatta, että valiokunta katsoo vieraannuttamisen kieltämisen jo sisältyvän olemassa olevaan lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, olisi kuitenkin syytä pohtia voisiko lainsäädäntöä vielä tältä osin täsmentää. Olisi tarpeen miettiä toimia, joilla tapaamisoikeuden toteutumista voitaisiin helpottaa, sekä harkita tulisiko vieraannuttamisesta ottaa lapsenhuoltolakiin säännöksiä. (Oikeusministeriö. 2015.)

Vielä vuonna 2017 on Pauli Kiurun ym. toimesta tehty eduskunnalle kirjallinen kysymys KK 283/2017 vp koskien lastensuojelun puuttumista vieraannuttamiseen:

Tuleeko lastensuojelun selvittää, onko kysymyksessä vieraannuttaminen, jos asiasta tehdään lastensuojeluilmoitus, jos vieraannuttamisen selvittäminen ei kuulu lastensuojelulle, niin kenelle se kuuluu ja mitä oikeuksia/velvollisuuksia on lastensuojelulla, jos vanhempi pyrkii estämään lapsen mielipiteen selvittämisen? (KK 283/2017 vp)

Vieraannuttamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen ovat siis viime vuosina olleet paljon esillä politiikan kentällä ja useita aloitteita on tehty lainsäädännön uudistamiseksi. Hannuniemi (2015) tosin esittää, että Suomen lainsäädäntö on jo pitkään tunnistanut vieraannuttamisen tosiasiallisena ilmiönä, jossa toinen vanhempi manipuloi lapsen ilman syytä vastustamaan tapaamisia. Tästä osoituksena toimivat tapaamisoikeuden täytäntöönpanopäätökset, joissa lapsen kontaktia toiseen vanhempaan vastustavaa mielipidettä voidaan pitää epäaitona, ja ilmaistusta vastustuksesta huolimatta määrätä lähivanhemmalle uhkasakko. (Hannuniemi 2015, 23.)

3 Laki ja oikeuskäytännöt eron jälkeisten neuvottelujen kontekstina

3.1 Lapsioikeuden kehitys kohti jaettua vanhemmuutta ja lapsen oikeuksia

Erotessaan vanhemmat eivät eroa lapsistaan, mikä tarkoittaa myös sitä, etteivät he voi täysin erota myöskään toisistaan. Lapset jäävät loppuelämän ajaksi sidoksiksi eronneiden puolisoitten välille ja vanhempien onkin määriteltävä keskinäisen suhteensa vallan ja intimitetin rajat eron jälkeen. (Emery 1994, 33.) Kurosen (2003) mukaan eron jälkeinen vanhemmuus on moniulotteinen ilmiö, jonka eri osa-alueisiin kiinnittyvät oikeudet ja vastuut sukupuolisidonnaisesti. Vaikka eron jälkeisiä perhesuhteita säädellään juridisesti monin tavoin, tuotetaan uudet perhesuhteiden muodot ja käytännöt viime kädessä neuvotteluissa. Lait ja oikeuskäytännöt muodostavat tärkeän neuvottelujen kontekstin. Lait heijastavat oman aikansa yhteiskuntansa ja kulttuurinsa vallitsevaa ajattelua ja niiden muuttuessa syntyy uudenlaisia arjen käytäntöjä ja perhesuhteita. (Kuronen 2003, 103.) Käyn seuraavaksi hieman läpi lapsi- ja perheoikeuden kehittymistä viime vuosikymmenien aikana.

Kysymys lapsista, heidän hoidosta ja kasvatuksesta on pitkään mielletty ensisijaisesti ja lähes aina yksinomaan äitien asiaksi. (Vuori 2003, 51.) Suomessa kaikkivoipaisen äidin ja perheenemännän ihannointi kukoisti ennen sotia jatkuen aina 1960-luvulle saakka, jolloin naisen asemaa ja perheoikeuden uudistusta kartoittaneissa komiteoissa ja tasa-arvoliiikkeessä alettiin puhua yksilöistä ja sukupuolirooleista perheyksikön ja kodin sijaan (Nousiainen & Pylkkänen 2001, 113). Naishistorian ja hyvinvointivaltion tutkijat ovat nimenneet maternalismiksi sellaisen ajattelutavan, jossa äitiys nähdään naisen tärkeimmäksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi eikä äitien etuja voida useinkaan erottaa lasten eduista. Maternalistisen käsityksen mukaan naisten toiminnan tärkeimmän ja keskeisimmän roolin ajatellaan olevan kodin piirissä, vaimona ja perheenemäntänä. (Vuori 2010, 116-117.)

1960-luvun puolenvälin jälkeen Suomessa esiintyvä naisten tasa-arvoa koskeva liikehdintä ja sen tasa-arvoa koskevat tavoitteet omaksuttiin nopeasti perheoikeuspolitiikkaan, jolloin keskeiseksi katsottiin tasa-arvokehitystä estävien sukupuoliroolien purkaminen (Kurki-Suonio 1999, 420). Etenkin isyyttä alettiin tukemaan oikeudellisin keinoin, vahvistamalla isän oikeuksia vanhempien keskinäisestä asemasta riippumatta. Uuden painotuksen mukaisesti vaadittiin isän konkreettista osallistumista perhe-elämään, sekä vanhemmuuden jatkumista vielä silloinkin, kun perhe ei enää asunut yhdessä. Kritiikki kohdistui myös perheen sisäisiin hajoamistilanteisiin. Arvostelun kohteena oli erityisesti äitien etusija huollon määräämisessä. Sekä tuomioistuimien, että lautakuntien

katsottiin suosivan äitejä isien kustannuksella. Tavallisesti lapsen huolto uskottiin kuitenkin äidille silloin, kun lapsen huoltoa koskeva määräys perustui vanhempien tekemään keskinäiseen sopimukseen. (Nousiainen & Pylkkänen 2001, 113.)

Kurki-Suonion (1992) mukaan huoltajuuden merkitystä naiselle on perusteltu naisen asemalla lasten pääasiallisena hoitajana, mihin liittyy vähäisempi panostus ammatilliseen urakehitykseen ja vastaavasti suurempi panostus lasten ja kodin hoitoon. Näin ollen naisen yhteiskunnallinen identiteetti määräytyy sekä työn että lastenhoidon kautta, kun taas tyypillinen miesidentiteetti määräytyy pelkästään kodin ulkopuolisen työn ja osallistumisen kautta. Naisen menettäessä lastensa huoltajuuden merkitsee se hänelle paitsi lasten menettämistä, myös yhteiskunnallisen statuksen menettämistä. (Kurki-Suonio 1992, 156-157.)

Avioliitossa ja sen ulkopuolella syntyneet lapset olivat eriarvoisessa asemassa aina 1970-luvulle saakka, johtuen siitä, että vallitseva moraalitapa halusi sukupuolisen kanssakäymisen tapahtuvan vain avioliitossa. Tästä moraalista normista poikkeamisesta eivät niinkään joutuneet maksamaan siihen syyllistyneet aikuiset, vaan avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset, joiden oikeus elatukseen ja perintöön eivät vastanneet avioliitossa syntyneiden lasten oikeuksia. (Karttunen, 2010, 49.) Vasta vuonna 1976 säädetty laki lapsen elatuksesta poisti avioliiton ulkopuolella syntyneiden ja avioliitossa syntyneiden lasten välillä vallinneen juridisen eriarvoisuuden (Gottberg 2008, 129; Karttunen, 2010, 49.) Lasten tasa-arvoiseen kohtelun lisäksi uuden lain tavoite oli sisällyttää kaikkia lapsia koskevat elatusnormit samaan lakiin (Gottberg 2008, 194).

1970-luvulta lähtien lapsioikeuden kehitys on ollut nopeaa (Gottberg 2008, 129). Vuonna 1976 säädetyn uuden isyyslain ja lastenelatuksesta annetun lain myötä isille annettiin selvästi aiempaa enemmän sekä vastuuta että oikeuksia. Myös muille kuin avioliitoissa syntyneille lapsille alettiin vahvistaa isä, ei pelkästään elatusvelvollista kuten vuoden 1922 lain mukaan. Isien odotettiin ottavan kokonaisvaltaista vastuuta paitsi elatuksesta, myös huollosta. Velvollisuuksien vastapainoksi isä sai myös oikeuksia: oikeuden vaatia isyyden vahvistamista, huoltoa ja tapaamisoikeutta. Uudistusten myötä isyys erotettiin avioliitto perheyhteydestä, joka johti siihen, ettei parisuhteen laadulla ollut periaatteessa enää vaikutusta vanhemmuuden laatuun. (Nousiainen & Pylkkänen 2001, 119-120.) Avioliitto tuli moraalisesti mahdolliseksi ja isyyslain, sekä lapsen huoltoa ja elatusta koskevien lakien myötä isän oikeudellinen vastuu tuli yhtäläiseksi äidin kanssa vanhempien parisuhteen muodosta riippumatta. Luovuttiin myös ajatuksesta, että erojen määrää tai käyttäytymistä olisi tarpeen säännellä. (Pylkkänen 1992, 131.)

Vuoteen 1984 asti Suomessa oli voimassa vanha vuoden 1898 holhouslain määräys, jonka mukaisesti lapsen holhoojan oli huolehdittava lapsen kasvatuksesta, mikäli toisin ei säädetty. Lain mukaan lapsi oli ”kasvatettava jumalanpelkoon, hyviin avuihin ja siveyteen, niin myös taivutettava sellaisiin harjoituksiin ja toimiin, kuin sen sääty, tila ja taipumukset vaativat”. (Holhouslaki 34/1898). Kun laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tuli voimaan, tämä säännös kumottiin. Uudessa laissa erotettiin huolto holhouksesta, jota säätämään asetettiin holhouslaki. Vuoden 1984 alusta voimaan tullut lainmuutos on merkittävä, koska sen myötä lapsesta tuli subjekti itseään koskevissa asioissa. Lapsen oma tahto ja ennen kaikkea hänen etunsa määrättiin otettavaksi huomioon kaikessa päätöksenteossa, koskien sekä lapsen yksityistä elinpiiriä, että julkisen vallan toimenpiteitä. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 58-61.) Näkökulma vaihtui lain voimaantulon myötä vanhempien autonomisesta vallasta lapselle kuuluviin oikeuksiin, jolloin lasta on kohdeltava itsenäisenä yksilönä, jonka tarpeet ja toivomukset on huollosta päätettäessä otettava huomioon. (Takala 1992, 577-600).

Lapsioikeuden tärkein periaate lapsen etu ilmaisee sen peruslähtökohdan, että päätöksenteon loppuratkaisu on palveltava ensisijaisesti lapsen etua. Lapsen etu kaikkea kaikkia lapsia koskevan päätöksenteon perusperiaatteena ja tavoitteena on ilmaistu YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksen kolmannessa artiklassa, joka on tullut Suomen oikeusjärjestelmän osaksi 21.8.1991 (1129/1991 ja 1130/1991). Suomen lainsäädännössä lapsen etu on esiintynyt useassa yhteydessä jo ennen yleissopimuksen ratifiointiakin. Kuitenkin laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361) liittyy lapsen etuun kaikkein kiinteimmin. (Kurki-Suonio, 1992, 147-148.)

Vuonna 1983 vahvistettu vielä tänä päivänäkin voimassa oleva Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (L 361/1983) antoi vanhemmille mahdollisuuden sopia lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Huolto uskotaan yhteisesti molemmille vanhemmille tai niin, että lapsen huolto uskotaan vain toiselle vanhemmalle. Lapsen asumisesta toisen vanhemman luona sovitaan, mikäli vanhemmat eivät asu yhdessä. Vielä sovitaan lapsen oikeudesta tavata erossa asuvaa vanhempansa. Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tehdään kirjallisesti ja se vahvistetaan sen kunnan sosiaalilautakunnassa, jossa lapsella on asuinpaikka. Lain tavoitteena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi ottaen huomioon hänen yksilölliset tarpeensa ja toiveensa. (Antikainen, Hämäläinen & Pölkki, 194-195.)

Vaikka yhteiskunnassa vallitsevat käsitykset vanhemmuudesta, lapsen asemasta perheessä, lapsen suhteesta vanhempiinsa ja lapsen itsemääräämisoikeudesta ovat lain säätämisen jälkeen muuttuneet suuresti, on laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta kuitenkin jo säädettäessä ollut

poikkeuksellisen moderni, minkä ansiosta se on kestänyt ajan kulumisen ja sitä voidaan soveltaa joustavasti myös muuttuneessa asennerympäristössä (Aaltonen 2004, 58). Myös Huttusen (2001) mukaan lakia voidaan pitää edistyksellisenä, koska se ohjaa ja rohkaisee vanhempia uudenlaisiin ratkaisuihin. Lain joustavuus antaa mahdollisuuden myös niin sanottuihin räätälöityihin huolto- ja tapaamisratkaisuihin. (Huttunen 2001, 108.)

3.2 Lainsäädännön toteutus ja keskeiset toimijat

Sosiaalitoimelle on asetettu neljä tehtävää liittyen huoltajuudesta käytäviin neuvotteluihin ja sopimuksiin. Nämä ovat perheasiainsovittelu, vanhempien välisen lapsen huoltoa tapaamista ja elatusta koskevan sopimuksen vahvistaminen, selvityksen laatiminen tuomioistuimelle sekä toimeenpanosovittelu. Niin kauan kuin vanhemmat pyrkivät sopuratkaisuun ja ovat halukkaita neuvottelemaan lapsen asioista, on sosiaalitoimella itsenäinen toimivalta erotilanteessa. Niissä tapauksissa, kun yhteisymmärrykseen ei päästä ja asia siirtyy tuomioistuimen ratkaistavaksi, on sosiaalitoimi osallinen vain tuomioistuimen pyynnöstä. (Taskinen, 2006, 46.) Sosiaaliviranomaisten kannanotot ja lausumat eivät sido tuomioistuinta, vaan se punnitsee esitettyjen seikkojen todistusrvoa ja tekee ratkaisunsa itsenäisesti (Gottberg, 1995, 33).

Sosiaalihuollon ohjekirjeessä perheasioiden sovittelu on määritelty palveluksi, josta perheet hakevat apua ja tukea pohdittaessa avioeroa tai sen uhkaa, avoliiton purkautumista tai yhteiselämän muuta lopettamista. Perheasiainsovittelua järjestetään myös perheenjäsenten hakiessa apua johonkin muuhun ristiriitatilanteeseen silloin kun he pyytävät nimenomaan perheasiainsovittelua. (Taskinen 2006, 48.) Eron jälkeisen perheasioiden sovittelun tarkoitus on ennen muuta alentaa eronneiden vanhempien kynnystä hakea luottamuksellista apua silloin, kun heille tulee ongelmia sovittujen asioiden käytännön toteutuksesta. Jos sovittelu onnistuu, vältytään lapsia koskevilta repiviltä oikeuskäsittelyiltä, jotka heijastuvat vanhempien välisiin suhteisiin vuosiksi eteenpäin. Näin myös lapset vältyvät altistumasta pitkittyneen riidan ilmapiirille. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 99.)

Perheasioiden sovittelijoilla on aktiivinen käynnistäjän ja välittäjän rooli. Sovittelijan tärkeimpiä taitoja on kyky hallita ristiriitoja ja pystyä neuvottelemaan hankalissakin tilanteissa. Tehdyistä ratkaisuista ovat vanhemmat itse vastuussa. Vastuu prosessista on sovittelijalla, mutta ei sovittelun aikana tehdyistä päätöksistä. Perheasioiden sovittelu ei aina ole riittävä toimenpide tai vastaus kaikkiin kysymyksiin. Neuvotteleva työskentelyote ei riitä perheessä, jossa lapsia on laiminlyöty,

vanhemmat ovat kykenemättömiä vanhemmuuteen tai eivät ole kiinnostuneita lapsistaan. (Taskinen 2006, 54.)

Sosiaalihuollon tehtäväksi on määrätty vanhempien välisen sopimuksen vahvistaminen lapsen huollosta, tapaamisoikeudesta ja elatuksesta erotilanteessa. Sosiaalitoimen tulee tarvittaessa avustaa ja ohjata vanhempia sopimuksen tekemisessä ja sopimukseen pääsemisessä. Edut ja haitat, joita suunnitelluista järjestelyistä aiheutuu, on syytä käydä huolellisesti läpi. Sopimuksen sanamuotojen on oltava riittävän tarkkoja ja yksityiskohtaisia, että sitä voidaan käyttää perusteena täytäntöönpanossa, mikäli toinen vanhemmista ei noudata sopimusta. (Taskinen 2006, 62.) On huomattava, ettei tapaamisoikeudesta ole välttämätöntä sopia lainkaan, vaan se voidaan jättää vanhempien kesken sovittavaksi. Näin tehtäessä ei muualla olevalla vanhemmalla kuitenkaan ole mahdollisuuksia saada tapaamisia toteutumaan, mikäli käy niin, ettei lapsen kanssa asuva vanhempi suostukaan vapaamuotoisiin järjestelyihin. Jos vanhempien välit myöhemmin kiristyvät, vie täytäntöönpanokelpoisen päätöksen saaminen oman aikansa. Vapaamuotoinen sopiminen tapaamisoikeudesta on täysin vailla juridista merkitystä, ellei sen yhteydessä ole sovittu tarkoista viikonpäivistä ja kellonajoista. (Gottberg 2008, 171.)

Tapaamisoikeus on laissa kirjattu tietoisesti nimenomaan lapsen, ei vanhemman oikeudeksi. Jos lapsen kanssa asuva vanhempi ilman syytä estää tapaamisia, voidaan hänet sakon uhalla velvoittaa luovuttamaan lapsi tapaamisiin. Tilanteen ollessa sellainen, että itsenäiseen tahdonmuodostukseen kykenevä lapsi itse kieltäytyy tapaamisista, ei häntä voida niihin pakottaa eikä myöskään velvoittaa vanhempaa, joka lapsen kanssa asuu pakottamaan lasta tapaamisiin. Kyseessä on lapsen oikeus, ei velvollisuus. Lapsen tapaamisoikeus on kuitenkin joiltakin osin vajavainen. Lasta tapaavan vanhemman ollessa aktiivinen ja halukas tapaamaan lasta, voi hän hakea täytäntöönpanoa, jolloin toisen vanhemman perusteettomasti peruuntuneet tapaamiset saadaan toteutumaan. Jos taas kyseessä on passiivinen vanhempi, joka ei käytä tapaamisoikeuttaan tai käyttää sitä harvoin, ei lapsen puolesta voida hakea täytäntöönpanoa. (Gottberg 2008, 172-173.)

Gottbergin (2008) mukaan yhteishuoltomääräyksiä on käytännössä toisinaan suosittu liikaakin riitaisissa tapauksissa. Mikäli vanhemmat eivät ole kykeneviä tekemään lasta koskevia päätöksiä minkäänlaisessa yhteisymmärryksessä, on huoltojärjestely lapsen kannalta raskas ja epäonnistunut myös hänen asioidensa hoitamisen kannalta. Lain Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 10 §:n mukaan ”lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti”. Tässä tarkoituksena on erityisesti kiinnittää huomiota siihen, miten huolto ja tapaamisoikeus parhaiten toteutuvat vastaisuudessa. Laissa painotettu järjestelyn toimivuuden

tavoite ei toteudu siinä tapauksessa, jos yhteishuolto määrätään pakkoratkaisuna vanhemmille, jotka eivät pysty yhteistyöhön lapsen asioiden hoitamisessa. (Gottberg 2008, 168-169; L 361/1983.)

Selvityksen laatiminen tuomioistuimelle on sekin sosiaalitoimelle säädetty tehtävä. Riitatilanteissa sosiaalitoimella ei ole toimivaltaa, vaan selvitykset tehdään käräjäoikeuden pyynnöstä.

Tuomioistuin pyytää sosiaalilautakunnalta selvitystä silloin, kun vanhemmat eivät pääse lapsen huoltoon ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa yksimielisyyteen tai jos on aihetta olettaa, että lapsen huollon ratkaiseminen vanhempien sopimalla tavalla olisi lapsen edun vastaista. Selvitystä pyydetään myös, kun huolto on tarkoitus määrätä muulle tai muille henkilöille lapsen vanhemman ohella tai selvitystä on muutoin pidettävä tarpeellisena lapsen edun kannalta. Selvitys tehdään haastattelemalla vanhempia, jolloin heidän kanssaan käydään läpi kysymyksiä, joiden avulla selvitetään heidän kykyjään toimia huoltajana ja kasvattajana, lapsen ja vanhempien vuorovaikutusta ja tunnesuhteita sekä vanhempien olosuhteita. Myös lasta kuullaan selvityksen kuluessa. Lapsen kuulematta jättämiselle tulee olla erityinen peruste. (Taskinen 2006, 70.)

Jos huollon ja tapaamisoikeuden toteuttamista koskevaan ristiriitaan ei löydetä sovinnollista ratkaisua, joudutaan turvautumaan pakkotäytäntöönpanoon. Uudistettu laki lapsen huoltoon ja tapaamista koskevasta pakkotäytäntöönpanosta tuli voimaan 1.12.2009. Lain mukaan käräjäoikeus käsittelee yleensä täytäntöönpanoasian ja sen jälkeen voi määrätä lapsen noudon tai uhkasakon pakotteiksi päätösten toteuttamiselle. Ennen pakkokeinoihin päätymistä määrätään kuitenkin yleensä tehtäväksi sovittelu. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 65.)

Toimeenpanosovittelua tarvitaan silloin, kun vanhemmat tai perheen ulkopuoliset eivät noudata lapsen huoltoon, asumista tai tapaamisoikeutta koskevaa sopimusta tai luovuta lasta hänen lailliselle huoltajalleen. Toimeenpanosovittelu on sosiaalitoimelle säädetty tehtävä, jossa sosiaalitoimella ei ole omaa toimivaltaa. Toimivalta on tällöin lapsen tai hakijan kotipaikkakunnan käräjäoikeudella, joka voi päättää virka-apusta tai täytäntöönpanosta. Sosiaalitoimen tehtävänä on järjestää tuomioistuimen pyynnöstä täytäntöönpanosovittelu ja antaa virka-apua ulosottomiehelle, jos päätös pannaan täytäntöön, sekä sijoittaa lapsi väliaikaisesti sopivaan hoitoon, mikäli poliisi tai ulosottomies on kiireisenä turvaamistoimenpiteenä ottanut lapsen haltuunsa. (Taskinen 2006, 79-80.) Gottbergin (2008) mukaan suurin osa täytäntöönpanoriidoista liittyy lapsen tapaamisjärjestelyjen toteutumiseen. Toisaalta täytäntöönpanolailla on myös ennaltaehkäisevä merkitys. Kun on tiedossa, että vahvistettu järjestely voidaan viime kädessä saattaa täytäntöönpanoasiana tuomioistuimen tutkittavaksi, hillitsee tämä oman käden oikeuksien ja vastaavien menettelytapojen ottamista käyttöön. (Gottberg 2008, 180.)

4 Tutkimuksen lähtökohdat

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuskysymykseni tässä tutkimuksessa on:

Millaista puhetta lapsen vieraannuttamisesta tuotetaan Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksissa ja niihin liittyvissä lukijoiden kommentteissa?

Tässä tutkimuksessa tutkin sitä, miten vieraannuttamisesta puhutaan Helsingin Sanomien mielipidepalstalla ja mielipiteiden kommentteissa. Tutkimuskysymys on laaja, koska halusin lähteä tarkastelemaan aineistoa mahdollisimman avoimesti katsoen, minkälaisia diskursseja vieraannuttamisen ilmiöön liittyvistä keskusteluista on löydettävissä.

Kiinnostukseni kohdistuu siihen, millaista käsitystä julkisessa keskustelussa tuotetaan erovanhemmuudesta ja vieraannuttamisesta. Tarkastelen analyysissäni sitä, mistä positiosta puhetta keskusteluun tuodaan ja mikä on puheen funktio: mitä puheella halutaan saada aikaan ja millaista käsitystä ilmiöstä tuottaa. Analyysissäni tutkin myös, millaiseksi muodostuu oma ja toisten rooli ja toimijuus ilmiön ympärillä.

4.2 Diskurssianalyysi tutkimuksen metodologisena viitekehyksenä

4.2.1 Sosiaalinen konstruktioismi diskurssin tutkimuksen tieteenfilosofisena perustana

Tieteenfilosofiset taustaoletukset ohjaavat tutkimuksen tekemistä tutkimustulosten raportointia. Ne koskevat tutkimuksen kohteena olevan todellisuuden luonnetta eli ontologiaa, tutkimuksella saatavan tiedon luonnetta eli tieto-oppia sekä tutkimukseen soveltuvia menetelmiä eli metodologiaa. Taustaoletusten katsotaan ohjaavan myös tutkimusraportin retoriikkaa, koska erilaiset tutkimukset edellyttävät erilaista raportointia. (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006, 131.)

Aineiston analyysimenetelmäksi valitsemani diskurssianalyysin myötä tutkielmani tieteenfilosofinen perusta on sosiaalisessa konstruktioismissa, joka on yleisnimitys tutkimussuunnille, joissa tarkastellaan sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumista. Sosiaalisen konstruktivismin vahvistumista yhteiskuntatieteellisessä ja humanistisessa tutkimuksessa on sanottu kielelliseksi käännteeksi, koska sen myötä kielen ja muiden semioottisten merkkijärjestelmien käyttäminen merkityksien luomisessa, identiteettien ja yhteisöjen rakentamisessa sekä toimintatapojen järjestymisessä saivat jalansijaa kvantitatiivisten ja

kokeellisten menetelmien jäädessä taka-alalle. Sekä sosiaalisen konstruktivismin että diskurssintutkimuksen perusajatus on, että todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009.)

Laadullisen tutkimuksen myötä alkoi yleistyä ajatus siitä, ettei ihmisten kokemaa todellisuutta voida lähestyä vain väitelauseiden avulla. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen tapahtuu eri lailla kuin luonnontieteellisen todellisuuden. Se on olemassa ihmisten kesken neuvoteltujen merkitysten verkostona. Näin ollen se on olemassa ontologisesti eri tavoin kuin fyysinen ja materiaallinen luonto. Konstruktivismin perusajatus on, että ihminen muodostaa tietonsa aikaisemman kokemuksen ja tiedon pohjalle, jolloin he rakentavat eli konstruoivat tietonsa ja identiteettinsä. Ihmisen muodostamaa tietoa maailmasta sekä hänen identiteettiään voidaan pitää jatkuvasti kehittyvänä kertomuksena, joka jatkaa rakentumistaan ja muuttaa muotoaan alituisesti. (Heikkinen 2015, 157.)

Sosiaalisessa konstruktionismissa on taustalla näkemys tiedosta ja käsityksistä yhteisön omaisuutena. Tieto kumpuaa sosiaalisesta yhteisöstä, jolloin se ei ole yksilön omaisuutta, sisäistä tai mentaalista. Yhteisön jäsenillä on samansuuntaisia arvoja, toimintatapoja ja uskomuksia, jotka johtavat yhteisiin normeihin ja puhetapoihin. Näihin normeihin ja puhetapoihin sosiaalistutaan osallistumalla yhteisön viestintätilanteisiin ja niiden tuntemus on edellytys yhteisöön kuulumiselle. Näin syntyvän diskurssitietoisuuden avulla yhteisön jäsenet tietävät mistä asioista ja millä tavalla on sopivaa keskustella. Nämä käytänteet elävät ja syntyvät yhteisöissä ja samalla muokkaavat niitä. Tämän vuoksi diskurssikäytänteiden tutkiminen on sosiaalisen konstruktionismin kannalta keskeistä. Yhteisöt syntyvät ja kehittyvät kielten ja puhetapojen pohjalta. (Luukka 2000, 151.)

4.2.2 Diskurssianalyysin peruslähtökohdat ja suuntaukset

Diskurssianalyysi ei ole kovin selvärajainen tutkimusmenetelmä, analyysi-sanankäyttökin on hieman harhaanjohtavaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 225.) Erilaisia diskursiivisia analyysitapoja on useita, eikä niiden erottelu ole helppoa. Nimityksellä ”diskursiiviset analyysitavat” viitataankin ennemmin teoreettiseen ideaan kuin varsinaisiin formalisoiituihin analyysintapoihin (Eskola & Suoranta, 2008, 196.) Diskurssianalyysi on ennen kaikkea väljä ja teoreettinen viitekehys, joka tarjoaa ja jonka puitteissa voidaan luoda hyvin monia erilaisia tutkimusmetodeja ja -tekniikoita riippuen siitä, mitkä ovat tutkimuksen tavoitteet, tehtävät ja ongelmat (Ilmonen 2015, 134). Diskurssianalyysiä ei voi myöskään käyttää tutkimuksena pelkästään analyysimenetelmänä irrallaan sen teoreettisesta ja metodologisesta perustasta. Vaikka

diskurssianalyysi soveltuukin menetelmäksi kaikilla tutkimusaloilla, ei mitä tahansa teoreettista viitekehystä kuitenkaan voida käyttää. Diskurssianalyysi on näin ollen kokonainen paketti, siihen kuuluvat ontologiset ja epistemologiset lähtökohtaoletukset koskien kielen roolia todellisuuden sosiaalisessa konstruotumisessa, metodologiset suuntaviivat siitä miten aihealuetta lähestytään, teoreettiset malli sekä tietynlaiset analysointitekniikat. (Jørgensen & Phillips 2002, 3-4.)

Diskurssianalyysin sukulaistraditioina pidetään keskusteluanalyysiä, retoriikkaa, semiotiikkaa ja etnografiaa. Yhteistä näille suuntauksille on niiden sijoittuminen sosiaalisen konstruktionismin viitekehukseen, joskaan kaikki nämä metodologiset lähestymistavat, kuten keskusteluanalyysi, eivät tiiviisti noudatakaan sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtaoletuksia. Kaikki edellä mainitut metodiset orientaatiot jakavat kuitenkin sosiaalisen konstruktionismin mukaisen kiinnostuksen puheen ja/tai tekstin tutkimiseen ja erityisesti sen tutkimiseen, kuinka sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytössä ja muussa toiminnassa. Kun analysoidaan puhetta ja tekstiä, on oleellista ottaa ne tarkasteluun sellaisenaan, ilman että niiden takaa pyritään löytämään oikea todellisuus. Näille traditioille on yhteistä myös se, että sosiaalisen todellisuuden rakentumista tarkastellaan alhaalta ylöspäin tapahtuvana toimintana, jolloin analyysissä lähdetään liikkeelle paikallisesti rakentuvista käytännöistä. (Jokinen 2002, 37-39.)

Jokinen, Juhila ja Suoninen (2004) näkevät diskurssianalyysin rakentuvan viidestä teoreettisesta lähtökohtaoletuksesta. Ensinnäkin siihen kuuluu oletus kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta. Toinen oletus koskee useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssysteemien olemassaolosta. Kolmannen oletuksen mukaan merkityksellinen toiminta on kontekstisidonnaista. Neljänneksi oletetaan toimijoiden olevan kiinnittyneitä merkityssysteemeihin ja viimeiseksi katsotaan kielenkäytöllä olevan seurauksia tuttava luonne. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 17-18.)

Myös Wetherell ja Potter (1999) näkevät diskurssin tutkijan seuraavan muutamia diskurssianalyysin peruslähtökohtia: ensinnäkin sekä kielen käytöllä että sen seurauksilla on moninainen luonne. Toiseksi kielenkäyttö on sekä konstruoivaa että se itsessään on konstruotunutta. Kolmanneksi samaa ilmiötä on mahdollista kuvata lukuisilla eri tavoilla, minkä seurauksena syntyy erilaisia selontekoja. Neljänneksi näitä selontekoja ei ole mahdollista millään varmoilla menetelmillä jaotella tarkkoihin ja paikkansa pitäviin, erotuksena retorisisista ja virheellisistä. Viimeiseksi tutkimuksen keskiössä tulisi olla kielen käytön joustava ja konstruktiivinen luonne. (Potter & Wetherell 1999, 35.) Konstruktiivisuus kielenkäytössä tarkoittaa ensinnäkin, että tapahtumista tehdyt selonteot koostuvat jo olemassa olevista kielellisistä resursseista, kuten talo hirsistä tai

tiilistä. Toiseksi konstruktiiivisuus ilmentää aktiivista valintaa, toiset resurssit jätetään pois ja toiset sisällytetään selontekoihin. Kolmanneksi konstruktiiivisuus korostaa selontekojen voimallisuutta. (Potter & Wetherell 1999, 34.)

Lähtökohtana diskurssianalyysin ymmärtämiseksi voidaan pitää kahta kielikäsitystä: Kieli voi toimia joko todellisuuden kuvana tai todellisuuden rakentajana. Realistisessa näkökulmassa kieltä pidetään todellisuuden kuvana, jolloin tukeudutaan siihen näkemykseen, että kielen avulla voidaan saada tietoa olemassa olevista faktoista. Sosiaalisessa konstruktionismissa taas puhutaan kielestä todellisuuden rakentamisen yhteydessä, jolloin kieli on osa todellisuutta, eikä väline sen tavoittamiseen. (Eskola & Suoranta, 2008, 194.) Myös niin sanotuista tosiasioista koostuvat kertomukset ovat konstruktioita, tietyllä tavalla tuotettuja. Niinpä sanojen sosiaalista vaikutusta tutkittaessa, keskeinen kysymys ei ole niiden totuudenmukaisuus, vaan myös vähemmän totuudenmukaiset tarinat voivat vaikuttaa sosiaaliseen todellisuuteen. (Eskola & Suoranta, 2008, 141.)

Diskurssianalyysiä on moitittu siitä, että tutkimuksen ainoa anti on tuoda tutkimuksessa löydetty diskurssit näkyviksi, ja uusintaa ne toisen, uuden tekstin muodossa. Diskurssianalyysin heikkoutena nähdään sen tavoite. Tutkija pyrkii tutkimaan, miten teksteissä tuotetaan ja ylläpidetään sosiaalista todellisuutta, mutta samalla osallistuu myös itse siihen tuottamalla tekstin tekstien ketjuun ja puheenvuoron puheenvuorojen ketjuun. Tutkijan on tästä johtuen kiinnitettävä huomiota siihen, että antaa aineistolle ensisijaisen roolin ja jättää omat esioletuksensa taustalle ja välttää liiallista selektiivisyyttä. (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 228-229.)

Diskurssianalyysissä tutkittavia kielenkäyttäjiä ei pidetä informanteina, jotka paljastaisivat tutkijoille tai kanssaihmisille sen, millaisia esimerkiksi heidän asenteensa, elämäntilanteensa tai kulttuurinsa ovat. Teoille ja ilmiöille ei myöskään pyritä löytämään syitä, vaan ne tavat, joilla tutkittavat kuvaavat ilmiöitä ja nimeävät niille syitä, otetaan tutkimuskohteeksi sellaisenaan ja pyritään vasta sen jälkeen selittämään sosiaalisen todellisuuden rakentumista. Lähtökohtaletuksena pidetään sitä, että samaakin ilmiötä on mahdollista tehdä ymmärrettäväksi monin eri tavoin, joten yksiselitteisen totuuden olettamusta on pidettävä puutteellisena. (Suoninen 2002, 18.)

Bergerin ja Luckmanin (2009) mukaan keskustelu on tärkein todellisuutta ylläpitävä mekanismi. Samaan aikaan, kun keskustelu ylläpitää todellisuutta, se myös muuntaa sitä. Jotakin jätetään keskustelun ulkopuolelle ja jotakin lisätään siihen, mikä johtaa joidenkin itsestään selvien todellisuuden alueiden heikkenemiseen ja toisten voimistumiseen. Jos jostain asiasta ei milloinkaan keskustella, alkaa sen subjektiivinen todellisuus heikentyä. (Berger & Luckman 2009, 172-173.)

Kun keskustelun tulkitaan olevan diskurssi, katsotaan siihen osallistuvilla olevan omat taustansa, historiansa, asenteensa ja arvonsa, jotka tulevat ilmi käytyjen keskusteluiden kielellisessä muodossa. (Pitkänen-Huhta 2011, 100.)

Diskurssianalyysi voi olla myös ideologiakriittinen menetelmä, jolloin sitä käyttämällä voidaan tuoda esiin niitä yhteiskunnallisia suhteita, joissa joudumme jatkuvasti toimimaan ja kamppailemaan. Teksteissä on sisällään ja ne ilmentävät monenlaisia yhteiskunnallisia valtasuhteita ja intressiristiriitoja. Tämän vuoksi teksteillä on vaikutuksia elämäämme ja näiden vaikutusten tunnustaminen ja erittelemine on myös sosiaalitieteiden tärkeä tehtävä. On myös muistettava, että diskurssit ovat myös käytäntöjä, jolloin on luontevaa puhua diskursiivisista käytännöistä (Eskola & Suoranta, 2008, 198.)

Diskurssin tutkimusta voidaan tehdä joko kriittisellä tai analyttisellä orientaatiolla, jotka eivät kuitenkaan ole väistämättä toisiaan poissulkevia. Kriittisen diskurssianalyysin lähtökohtana voidaan pitää oletusta olemassa olevista alistussuhteista, jolloin tutkimuksen tehtävänä on näiden kielellisten käytäntöjen tarkastelu, joilla alistussuhteita ylläpidetään ja oikeutetaan. Tämän ranskalaiseen filosofiaan perustuvan suuntauksen keskeinen tarkoitus on tutkia tiedon muodostumisen rakentumista ja rakennetta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 225.) Tavoitteena on tehdä näkyviksi neutralisoituneet kausaalisuhteet tekstin, diskursiivisten käytänteiden ja laajempien yhteiskunnallisten käytänteiden välillä (Pitkänen 2000, 201.) Kriittisessä diskurssianalyysissä käytettäviä käsitteitä ovat muun muassa ideologia, ideologiset käytännöt, valta, valtasuhteet ja hegemoninen diskurssi. Käsitteet ovat suurelta osin poststrukuralistisen suuntauksen peruja, jota edustavaa esimerkiksi Michel Foucault. (Jokinen & Juhila 2004, 86.)

Analyttisessä diskurssianalyysissä pyritään tiukasti aineistolähtöisyyteen, missä se eroaa kriittisestä diskurssianalyysistä. Tutkijan tavoite on olla mahdollisimman avoin aineistolle ja jäsenyksille, joita siitä löytyy. Ei siis etukäteen tehdä oletuksia alistussuhteiden olemassaolosta tai niiden luonteesta, vaan näiden suhteiden rakentumiseen otetaan kantaa vasta analyysin jälkeen. (Jokinen & Juhila 2004, 86-87.) Tässä brittiläisessä tutkimusperinteessä huomion kohteena on se, miten kielenkäyttö muokkaa toimintaa konkreettisissa tilanteissa. Olennaista on tällöin, ettei tekstiä analysoida siksi, että löydettäisiin sen takana piileviä asenteita. Analyysissä voidaan pyrkiä aineistosta löytyvien niin sanottujen tulkintarepertoaarien identifiointiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 226.) Tiivistetysti kriittiseen diskurssianalyysiin kuuluu pyrkimys tuottaa poleeminen puheenvuoro suhteessa vallitsevaan järjestykseen, kun taas analyttisessä orientaatiossa

ensisijainen tavoite on sosiaalisen todellisuuden yksityiskohtainen erittely. (Jokinen & Juhila 2004, 86-87.)

Kriittinen ja analyttinen diskurssintutkimus voivat kummatkin toimia rinnakkain tutkimuksen analyysissä: Kriittisestä tutkimuksesta tuttuja analyttisiä käsitteitä käyttävä tutkija voi aineistoa analysoidessaan pyrkiä tarkastelemaan aineistoaan avoimesti ja antaa myös etukäteisoletusten vastaisille tuloksille mahdollisuuden tulla esiin. Samoin lähtökohdaltaan analyttisestä tutkimuksesta voi lopulta tulla kriittinen puheenvuoro, mikäli aineiston analyysi tuottaa kriittistä potentiaalia sisältäviä tuloksia. Silloin tuloksena ei ole vain vallitsevan sosiaalisen järjestyksen konstruoiminen vaan myös sen dekonstruoiminen (kyseenalaistaminen ja purkaminen) sekä mahdollisesti myös rekonstruoiminen eli osallistuminen sen uudelleen rakentamiseen. (Jokinen & Juhila 2002, 87.) Tässä tutkimuksessa olen lähtenyt tarkastelemaan aineistoa analyttisellä orientaatiolla pyrkien olemaan avoin aineistolle ja siinä oleville jäsenyksille siitä huolimatta, että lapsen vieraannuttaminen on aiheena jännitteinen ja sisältäisi myös valtasuhteiden tarkastelun mahdollisuuden.

4.2.3 Diskurssianalyysin keskeisiä käsitteitä

Diskurssi ja tulkintarepertoari

Sana diskurssi tulee ranskan sanasta discours, joka merkitsee ”puhetta”, ”esitelmää”, ”jaarittelua” ja ”juttelua”. Ranskan discours sana taas johtuu latinan sanasta discursus, joka tarkoittaa ”ympäriinsä juoksemista”. (Pietikäinen & Mäntynen 2009,23.)

Fairclough (2003) määrittelee diskurssin olevan maailman kuvaamista eri näkökulmista. Nämä näkökulmat liittyvät aineellisen maailman prosesseihin, suhteisiin ja rakenteisiin, psyykkisen elämän ajatuksiin, tunteisiin ja uskomuksiin sekä sosiaaliseen todellisuuteen. Koska eri näkökulmista tuotetaan erilaisia diskursseja, olemme jatkuvasti tilanteessa, jossa joudumme pohtimaan näiden toisistaan poikkeavien diskurssien suhteita toisiinsa. Diskurssit eivät ainoastaan kuvaa maailmaa sellaisena kuin se on, tai oikeammin millaisena se nähdään, vaan ne ovat myös kuvitteellisia ja heijastavia kuvaten mahdollista maailmaa, joka poikkeaa olemassa olevasta. Samalla ne pyrkivät muuttamaan maailmaa tiettyä suuntaa kohti. (Fairclough 2003, 124.)

Diskurssit saavat ilmenemismuotonsa kielen välityksellä, jolloin ne konkretisoituvat puheissa ja teksteissä. Tekstejä voidaan tällöin tarkastella diskursiivisina yksiköinä, jotka ovat diskurssin konkretisoimia. On oleellista huomata, etteivät tekstit saa merkitystään yksin, vaan yhdessä ja

vuorovaikutuksessa muiden tekstien kanssa, jolloin näihin merkityksiin vaikuttavat sekä tekstien tuottajat että tulkitsijat. Tästä voidaan johtaa termi intertekstuaalisuus, joka tarkoittaa tekstien rakentumista aina myös aikaisemmille teksteille. Nämä tekstit voivat olla hyvin kirjavia, esimerkiksi kirjoitetut tekstit, puhutut puheet, kuvat ja symbolit ovat kaikki mahdollisia diskurssianalyysin kohteeksi otettavia tekstejä. (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 210.)

Foucaultin mukaan valta ja tieto jäsentyvät toisiinsa diskurssissa, jolloin se on käsitettävä sarjaksi epäjatkuvia kerrostumia, joiden taktinen funktio ei ole yhtenäinen eikä pysyvä. Ei voida ajatella diskurssin jakautuvan hyväksytyyn ja poissuljettuun tai hallitsevaan ja hallittuun, vaan se on nähtävä diskursiivisten elementtien moninaisuutena esiintyen mitä erilaisimmissa strategioissa. Diskurssit kuten myöskään vaikenemiset eivät Foucaultin mukaan ole alisteisia vallalle tai ole sitä vastaan. Diskurssi voi olla vallan väline ja voima, mutta myös este, tulppa, vastarintapesäke tai lähtökohta päinvastaisen strategian ajamiseksi. (Foucault 1998, 75.) Foucault kuvaa vallan ja diskurssin suhdetta Seksuaalisuuden historia -teoksessaan:

Diskurssi kuljettaa ja tuottaa valtaa, vahvistaa sitä, mutta myös kaivaa maata sen alta, paljastaa sen, heikentää sitä ja mahdollistaa sen putoamisen. Samalla tavalla vaikeneminen ja salailu suojaavat valtaa ja ankkuroivat sen kieltoja, mutta ne myös höllentävät sen otetta ja tuottavat enemmän tai vähemmän hämääriä suvaitsevuuden muotoja. (Foucault 1998, 75.)

Tulkintarepertoaarit voidaan määritellä kielenkäytön alueiksi, jotka muodostavat omia merkitys- ja merkkisysteemejään. Tällöin tutkija etsii tekstistä samansukuisia kielikuvia ja puhetapoja. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 226.) Repertoaarina voidaan pitää vaikka sanontatapaa, käsite tai asiakokonaisuutta, jonka ilmaiset käyvät yksiin sisältönsä puolesta. Repertoaarit ovat tulkinnallisia, niiden avulla ihmiset luovat käsityksensä maailmasta. (Eskola & Suoranta 2008, 198.) Tulkintarepertoaarit ovat toistuvasti käytettyjä termijärjestelmiä, joiden avulla arvioidaan ja luonnehditaan tapahtumia, toimintaa ja ilmiöitä ja ne tunnistetaan tietyn tyyllisestä kielellisistä rakenteista ja tyyleistä, joissa käytetään toisistaan poikkeavia termejä (Potter & Wetherell 1999, 149). Strukturalismin termein tulkintarepertoaari voidaan kuvata merkitysten järjestelminä, ikään kuin rakennuspalikoina, joita käytetään toiminnasta, itsestä ja sosiaalisista rakenteista tuotettujen versioiden rakentamiseen puheessa (Potter & Wetherell 1992, 90).

Diskurssin ja tulkintarepertoaarin käsitteet nähdään monesti toistensa synonyymeina, mutta hieman yleistäen voidaan sanoa, että diskurssin käsite sopii paremmin silloin, kun tutkimuksen kohteena on ilmiöiden historiallisuus, valtasuhteiden analyysi tai institutionalisoituneet käytännöt, kun taas

käsite tulkintarepertoaari soveltuu käytettäväksi silloin, kun tarkastellaan yksittäisiä keskusteluja mikroanalyysin tasolla (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 209; Jokinen, Juhila, Suoninen 2004, 27-28).

Diskurssit ja repertoaarit voidaan ymmärtää paitsi rinnakkaisina, myös keskenään kilpailevina merkityssysteeminä. Jotkut diskurssit voivat valtasuhteiden verkostossa saada toisia vahvemman roolin, jolloin niistä voi syntyä yleisesti tunnettuja ja itsestään selvinä pidettyjä totuuksia, jotka tukahduttavat muut, vaihtoehtoiset totuudet. Tällöin puhutaan hegemonisista diskursseista. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 29.)

Diskurssianalyysissä ei ole kuitenkaan tarkoitus tutkia repertoaareja tai diskursseja sinänsä, vaan eksplikoida sitä, miten ne aktualisoivat erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Mikäli tämä painotus unohtetaan, johtavat diskurssin ja repertoaarin käsitteet mielikuvaan käytännöissä irrallaan elävistä staattisista ihmisen toimintaa ulkoapäin determinoivista merkityssysteemeistä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 28.)

Identiteetti, subjekti ja minuus

Sosiaalisen konstruktionismin mukainen näkemys identiteetistä ohjaa tutkijoita kiinnittämään huomiota ennemminkin sosiaaliseen toimintaan kuin identiteetin psykologiseen rakentumiseen. (de Fina, Schiffrin & Bamberg, 2007, 2). Berger ja Luckmann (2009) määrittelevät identiteetin ilmiöksi, joka perustuu ihmisen ja yhteiskunnan dialektiikkaan. Identiteetin käsitteestä tulee erottaa identiteettityypit, jotka puolestaan ovat kokonaan yhteiskunnan tuotoksia, suhteellisen vakaita sosiaalisen todellisuuden elementtejä. Tällaisista historiallisista yhteiskunnallisten rakenteiden tuottamista identiteettityypeistä voidaan esimerkkeinä väittää, että amerikkalaisilla on erilainen identiteetti kuin ranskalaisilla, tai että toimitusjohtajan identiteetti eroaa kulkurin identiteetistä. (Berger & Luckmann 2009, 196-197.)

Identiteetin muodostuminen on prosessi, identiteetin muodostuessa jatkuvasti sosiaalisten käytäntöjen vaikutuksesta. Yksilöt ja yhteisöt tuovat itseään julki, neuvottelevat rooleista ja määrittelevät itseään. (de Fina, Schiffrin & Bamberg, 2007, 2.) Potter ja Wetherell (1999) käyttävät käsitettä diskursiivinen minuus, joka on kehittynyt postrukturalismin ja semiotiikan myötä. Ajatus diskursiivisesta minästä hylkää minän olemassaolon itsenäisenä kokonaisuutena ja käsittää minän konstruoituneena. Ei ole olemassa yhtä todellista minää, joka voitaisiin löytää ja paljastaa, vaan lukuisia erilaisia minuuksia, jotka sijaitsevat kielellisissä käytännöissä ja joista artikuloidaan nykyhetkessä, menneisydessä, historiallisesti ja multikulturaalisesti. (Potter & Wetherell 1999, 102.) Kun huomio kiinnittyy minän rakentumisen prosesseihin, päästään eroon sellaisesta

staattisuudesta, joka liittyy toiminnan luonnehtimiseen persoonallisuuden, tyyppien tai roolien käsitteillä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 38.)

Hall (1999) esittää, että täysin yhtenäinen, varma, loppuunsaatettu ja johdonmukainen identiteetti on fantasiaa. Subjekti ei ole biologisesti, vaan historiallisesti määrittynyt. Subjekti ottaa itselleen eri aikoina eri identiteettejä, eivätkä nämä identiteetit asetu kokonaisuudeksi minkään eheän minän ympärille. Yksilö kantaa sisällään ristiriitaisia ja eri suuntaan tempoilevia identiteettejä, minkä vuoksi identifikaatio vaihtelee alati. Kulttuuristen representaatioiden ja merkitysten järjestelmien lisääntyessä ja sen myötä identiteettien moneuden aiheuttaman hämmennyksen johdosta yksilö saattaa tilapäisesti identifioitua mihin tahansa näistä identiteeteistä. (Hall 1999, 23.)

5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Tutkimuksen aineistona mielipidekirjoitukset

Tutkimuksen aineistona on käytetty Helsingin sanomissa vuosina 2010-2017 julkaistuja vieraannuttamisaiheisia mielipidekirjoituksia ja niihin liittyviä lukijoiden Helsingin Sanomien verkkolehdestä julkaistuja kommentteja. Koska mielipidekirjoitukset on julkaistu painetussa lehdessä ja lukijoiden kommentit niihin verkkolehdestä, voidaan puhua julkisesta keskustelusta tai julkisista mielipiteistä.

Habermas (2004) erottaa toisistaan julkisen mielipiteen ja pelkän mielipiteen. Mielipide ei muodostu julkisen keskustelun kautta vaan ”salaisen ja hiljaisen hyväksynnän tietä”. Mielipiteen muodostumisessa ei tarvita sivistystä tai omaisuutta, eikä mielipiteen omaksuminen edellytä osallistumista pohdiskelemaan keskusteluun. Mielipiteet edustavat enemmänkin tottumuksia, joita ihmiset tuovat esiin omina käsityksinään. (Habermas 2004, 147.) Julkinen mielipide taas syntyy niiden keskuudessa, joilla on kykyä keskustella asioista pohdiskelevasti ja jotka ovat perillä keskustelun kohteena olevista asioista ja ilmiöistä. Julkinen mielipide muodostuu, kun punnitaan perusteita asian puolesta ja vastaan. (Emt., 160.)

Habermas siis näkee eron julkisen mielipiteen ja pelkän mielipiteen välillä, jolloin julkisia mielipiteitä on pidettävä valistuneempina ja painavammin perusteltuina. Julkinen mielipide ei kuitenkaan ole faktatietoa, vaikka muodostuukin pohdiskelevan keskustelun tuloksena. Korhonen (2016) esittää, että keskusteluissa mielipiteillä ja tosiasioilla on taipumus sekoittua. Tosiasioilla tulee olla vankka perustelu tukeaan esimerkiksi tilastojen tai luotettavien havaintojen muodossa. Mielipidettä taas ei tarvitse todistella tilastoilla eikä muillakaan relevantteina pidetyillä tiedoilla. Mielipiteen ei tarvitse perustua mihinkään, vaan jokainen, jolla on mielipide keskusteltavasta asiasta, voi liittyä siihen täysivaltaisena jäsenenä tietämättä asian tosiasiallisesta tilasta mitään. (Korhonen 2016, 115-116.)

Mielipiteiden muodostamiseen ja niiden välityksellä keskusteluun on edellytyksenä, että mielipiteitään saa vapaasti ilmaista minkään tahon niitä sensuroimatta. Kortteisen (2015) mukaan sananvapaus on yksi modernin poliittisen demokratian peruslähtökohdista. Että demokraattinen päätöksenteko voisi toimia, on yhteisön sallittava ja turvattava yhteisön vapaa mielipiteiden muodostus. Sananvapauden keskeinen asema kuuluu osana ajatukseen kansansuvereniteetistä, joka on yksi merkittävimmistä valistusajan ajatuksista. Sen mukaan kansalla on oikeus tehdä itse päätös siitä, mihin se itsensä lainsäädännöllä velvoittaa. Sananvapaudella on sekä demokraattisen

yhteiskunnan järjestämiseen keskeisesti liittyvä poliittinen, että ihmisen hyvinvointiin kytkeytyvä henkilökohtainen ulottuvuutensa. Liberaalissa demokratiateoriassa korostetaan yksilöautonomiaan ja valinnanvapauteen perustuvaa itsehallinnon periaatetta. Jokainen on oikeutettu tuomaan mielipiteensä esille poliittisessa päätöksenteossa. Oikeudella sananvapauteen on kaksi perusfunktioita. Ensinnäkin sillä turvataan demokraattinen päätöksentekoprosessi ja toiseksi yksilöiden autonomian piiriin kuuluva vapaa tunneilmaisu. (Kortteinen 2015, 139-140.)

Kansan äänen mahdollistavaa verkkokeskustelujen avaamista on mediassa pidetty tärkeänä ja hyvänä asiana ja sitä arvostetaan edelleenkin lehtien toimituksissa yleisösuhteen ylläpitämisen ja demokratian mahdollistamisen näkökulmasta. Verkkokeskusteluissa kuuluva kansan äänen voi katsoa toimivan kaikupohjana sille, mitä toimittajat itse tekevät tai kirjoittavat. Kansan äänen esille tuomisen salliminen hälventää journalismin väitettyä elitismia. Toisaalta toimittajat suhtautuvat lehtiensä verkkokeskusteluihin vieroksuen hyödyntämättä niitä työssään, mistä voisi päätellä, ettei kansan ääntä juuri arvosteta. Verkkokeskustelujen moderointia voi itsessään pitää todisteena siitä, ettei kaikenlaisten kansan äänien kuitenkaan haluta tulevan esille. Niinpä voidaan kysyä, millaista demokratiaa on keskustelu, joissa puheenvuoroa saavat käyttää vain suhteellisen harvat, ja heidänkin on sovitettava mielipiteenilmaisunsa moderojien asettamien normatiivisten reunaehtojen sisäpuolelle. (Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013, 216.) Edellisten kirjoittajien mukaan verkkokeskusteluiden moderointi rajoittaa sananvapautta niiden osalta, joiden kirjallinen ilmaisu ja mielipiteen laatu eivät täytä verkkokeskustelun moderojan kriteereitä. Paitsi demokratian toteutumisen kannalta, voi pohtia myös sitä, miten erilaista kuvaa eri ilmiöistä tuotetaan äärimmäisen tiukasti ja löyhästi moderoiduissa verkkokeskusteluissa. Tutkittavien keskustelujen kontekstin vaikutus tutkimustuloksiin on siis syytä huomioida, kun pohditaan esimerkiksi tutkimuksen yleistettävyyttä.

Mielipidekirjoituksista ja niiden kommenttiosista kerättyä aineistoa voi sanoa luonnolliseksi aineistoksi. Juhilan ja Suonisen (2002) mukaan luonnollisuudella tarkoitetaan sitä, että aineisto on syntynyt ja on olemassa tutkijasta riippumatta (Juhila & Suoninen 2002, 237). Tuotetulla aineistolla taas tarkoitetaan aineistoa, joka syntyy vain tutkijan intervention kautta (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 219). Luonnolliset aineistot ovat suosiossa diskurssianalyttisissä tutkimuksissa, koska niitä käyttämällä on mahdollista tavoittaa ne sävyt, monimutkaisuus, retoriset keinot tai vuorovaikutuksen keinot, joita ei ole kartoitettavissa tilanteen ulkopuolelta. Sellaisten aineistojen avulla, jotka tutkija on itse tuottanut, ei ole mahdollista päästä käsiksi luonnollisten tilanteiden tapahtumiin kaikessa rikkaudessaan. (Juhila & Suoninen 2002, 237.) Koen itsekkin valmiiden

aineistojen, kuten internetissä käytyjen keskustelujen, antavan enemmän ja syvällisempää tietoa kuin haastattelut. Lisäksi useiden on helpompi ilmaista itseään kirjoittamalla kuin puhumalla, etenkin kun käsiteltävän aiheen ollessa herkkä ja herättäen tuntemuksia, joita on vaikea eksplikoida puhumalla.

5.2 Helsingin Sanomat

Valitsin Helsingin Sanomat aineistoni lähteeksi ensinnäkin siksi, että aiheeseeni liittyviä mielipidekirjoituksia löytyi kyseisestä sanomalehdestä runsaasti. Mielipidekirjoituksia oli myös kommentoitu kiivaasti, mikä takasi aineiston riittävyuden ilmiön tutkimiseksi. Toinen syy aineistovalinnalle oli mielikuvani Helsingin Sanomista uskottavana ja laadukkaana julkaisuna, jossa keskustelu todennäköisesti pysyttelee alkuperäisen aiheen mukaisena ja mielipiteet ovat useimmiten perusteltuja. Mielikuva vaikutti valintaani siitä huolimatta, että tutkimukseni tarkoitus ei ollut selvittää tosiasioita, vaan tutkia minkälaista puhetta lapsen vieraannuttamisesta mielipidekirjoituksissa ja niihin liittyvissä kommentteissa tuotetaan. Itsekriittisesti voisi sanoa, että omat ennakkokäsitykseni vaikuttivat tutkimukseni tuloksiin jo aineiston valintavaiheessa. Mikäli olisin käyttänyt alun perin tutkimukseeni valitsemaani aineistoa, Suomi24-keskustelufoorumilta kerättyä vieraannuttamisaiheista keskustelua, olisivat tutkimuksen tulokset todennäköisesti muotoutuneet aivan toisenlaiseksi.

Jallinojan (2006) havaintojen mukaan Helsingin Sanomat pyrkii erottautumaan viihdelehdistä tukeutumalla varsin usein tieteelliseen tutkimustietoon, mikä ilmenee esimerkiksi siten, että lehti on osoittanut uutisten yhteydessä oman tilansa taustatiedolle, joka koostuu uutisaiheeseen liittyvästä tutkimustiedosta (Jallinoja 2006, 35.) Siitä huolimatta, että Helsingin Sanomat julistautuu laatulehdeksi, joutuu lehti silti taiteilemaan kahden maailman välimaastossa. Lehti ei välttämättä pysty pitäytymään laatulehden asemassa kerran sellaiseksi julistauduttuaan. Erottelua on tehtävä jatkuvasti ja se on vaarassa viedä kohti viihdemaailmaan. (Emt., 28-29.)

Paitsi että mielikuva Helsingin Sanomista näyttäytyy uskottavana ja tieteelliseen tutkimustietoon tukeutuvana, on se myös Suomen luetuin sanomalehti. Media Audit Finland Oy:n tekemän lähes ajantasaisen levikintarkastuksen mukaisesti Helsingin Sanomien levikki on 325 000 kun tarkastellaan sekä painetun että digitaalisessa muodossa olevan lehden kokonaislevikkiä. Näin ollen se on Suomessa päivittäin ilmestyvistä sanomalehdistä kirkkaasti kärjessä. Helsingin sanomien levikki on kolminkertainen tilastoissa levikkimäärältään toisena olevaan Aamulehteen. (Media Audit Finland Oy. LT ja JT tarkastustilasto. 21.6.2018.)

Mainostajille suunnatulla internet-sivullaan Helsingin Sanomat kuvailee lehden lukijaprofiilia tiivistäen korkeakoulutetuksi, kaupunkilaiseksi, hyvätuloiseksi ja yli 40-vuotiaaksi. Tyypillisen lehden lukijan kiinnostuksen kohteet ovat kulttuuri, matkailu, terveys, laatu-tietoisuus, ruoka ja ruoanlaitto sekä yhteiskunnalliset asiat. (HS. Mediat ja yleisöt. 2018.) Lukijaprofiilista ei voi suoraan päätellä, että Helsingin Sanomat olisi kohdennettu juuri keskiluokkaisille ja nuoruusiän jo ohittaneille kansalaisille, mutta todennäköisesti Helsingin Sanomille tyypilliset aihevalinnat ja näkökulmat houkuttelevat lehden pariin tietynlaisia ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita esimerkiksi kulttuurista ja yhteiskunnallisista asioista enemmän kuin urheilusta ja viihteestä.

Helsingin Sanomat kuvaa lyhyesti internetsivuillaan periaatelinjaansa. Helsingin Sanomien kuvaillaan olevan sitoutumaton päivälehti, jonka pyrkimyksenä on edistää ja vahvistamaa kansanvaltaisuutta, yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja mielipiteen vapautta. Lehti toteuttaa tehtäväänsä ensisijaisesti tasapuolisen, nopean ja luotettavan uutisvälityksen avulla. Lisäksi kerrotaan Helsingin Sanomien muodostavan kantansa itsenäisesti, poliittisten ja taloudellisten päätöksentekijöiden painostuksesta riippumatta. Tätä riippumattomuuslinjaansa lehti seuraa myös päivittäisessä uutisvälityksessään. Moniarvoisen yhteiskunnan kansanvaltaisuutta puolustaakseen Helsingin sanomat kiinnittää erityisesti huomiota mielipiteen ilmaisemisen vapauden toteutumiseen. Periaatelinjauksen kuvauksessaan tuodaan esiin Helsingin Sanomien käsitys siitä, että yhteiskunnan tasapainoinen kehitys mahdollistuu ainoastaan silloin, kun jokaista kansalaista palveleva monipuolinen tiedonvälityksen jatkuvuus toteutuu. Uutisvälityksessään Helsingin Sanomat painottaa sellaisen kokonaiskuvan muodostamista, jonka pohjalta kansalaiset voivat muodostaa omaehtoisen käsityksensä asioista. (HS. Periaatelinja. 2018.)

Periaatelinjansa mukaan Helsingin Sanomat siis irtisanoutuu poliittisista ja taloudellisista intresseistä ja kannattaa vapaata mielipiteen muodostusta ja sananvapautta. Helsingin Sanomien pitkäaikainen vastaava päätoimittaja Janne Virkkunen kirjoittaa muistelmateoksessaan *Päivälehdessä mies*, että vuonna 1990 päätoimittajaksi ryhtyttyään hän pohti Helsingin Sanomien periaatelinjaa ja tarvetta sen uudelleenmuotoiluun. Periaatelinjaus on pysynyt samana jo 1970-luvun alusta lähtien. Virkkunen päätyi kuitenkin siihen, ettei ole tarpeen avata sellaista, mitä ei ole pakko avata, verraten periaatelinjaa kylmän sodan aikaiseen YYA-sopimukseen Neuvostoliiton kanssa. Periaatelinja oli riittävän yleisluontoinen sisältäen kuitenkin olennaiset asiat, jolloin sen kanssa pystyi oikein hyvin elämään. (Virkkunen 2013, 90.)

Helsingin Sanomista yleiskatsauksen kirjassaan esittänyt ja Helsingin Sanomien toimintatapoja kriittisestikin tarkastellut Pertti Klemola toteaa, että mielipidesivu on Helsingin Sanomien

näkökulmasta hyvä sananvapauden näyteikkuna, helposti luettava ja lehden kannalta vaaraton. Vaarattomiksi mielipidesivuilla julkaistut kirjoitukset tekevät ensinnäkin se, että mielipidesivu on varattu vain tietyille osalle lukijoista. Suurin osa ihmisistä ei pysty muotoilemaan tuskaansa ja hätäänsä kirjallisesti niin, että tulisivat kirjoittaneeksi lehteen. Toisaalta ne, joilla olisi kykyä kirjoittaa mielipidesivulle analyttinen ja terävä, lehden ajattelutavasta poikkeavan kirjoituksen, eivät lähetä kirjoituksiaan mielipidepalstalle vaan jollekin vakavammin otettavalle foorumille. Toinen asia, mikä tekee mielipidekirjoitukset lehden kannalta vaarattomiksi, on niiden lehdessä saama mielipiteen leima. Silloinkin, kun lehti julkaisee sivulla kirjoituksia, joiden sisällössä on lehden linjan vastaisia asenteita tai lehden johonkin kirjoitukseen kohdentuvaa arvostelua, jäävät kirjoitukset yhtä yksityisten mielipiteiden asemaan. Lehdelle jää mahdollisuus kumota yksityinen heiveröinen mielipide kaikella muulla aineistolla, joka tarjotaan vakavasti otettavana tosiasiatietona, vaikkeivat ne välttämättä sellaista olekaan. (Klemola 1981, 267-268.)

Helsingin Sanomien mielipidesivun merkitys on myös sen ulospanon tuttuudessa ja pysyvyydessä. Lukijoista valtaosalle riittää tietoisuus siitä, että sivulla saa asiansa sanottua tai sen näkeminen, että mielipidesivulla ylipäättään on lupa sanoa. Mielipidesivu on joillekin lukijoille kuin auttava puhelin, joka tuo sivulle kirjoittavalle illuusion sanomisen vapaudesta. Kun kirjoittajan vetoamukset oikeuskanslerille ja presidentille eivät ole tuottaneet tulosta, voi Helsingin Sanomien mielipidesivu olla viimeinen valitustie. (Emt., 267-268.)

Aineisto on haettu hakusanaa ”vieraannuttaminen” ja ”vieraannuttaja” Helsingin Sanomien digiversion hakutoiminnolla. Haku kattaa sekä verkossa olevat HS.fi:n uutiset, että Helsingin Sanomissa julkaistun tekstimateriaalin vuodesta 1990 lähtien. Löysin haun avulla yhteensä 24 mielipidekirjoitusta, jotka sisälsivät puhetta lapsen vieraannuttamisesta. Otin aineistooni mukaan 23 kirjoitusta vuosilta 2010-2017. Ensimmäinen kirjoitus on julkaistu 19.7.2010 ja tuorein 23.12.2017. Koska mielipidekirjoitusten määrä ei näkemykseni mukaan ollut riittävä analyysin aineistoksi, päätin ottaa mukaan myös mielipidekirjoitusten kommenttiosuudet, joissa keskustelua olikin runsaasti. Yhteensä analysoitavaa aineistoa kertyi fonttikoolla 11 ja rivivälillä 196 sivua, mikä mahdollisti jo toistuvien teemojen löytämisen tekstistä. Pietikäinen ja Mäntynen (2009) käyttävät aineiston riittävyyden määrittelyssä saturaation käsitettä eli kylläntymisen käsitettä; aineistoa on tarpeeksi, kun mitään uutta ei enää tule analyysissä ilmi ja samat asiat alkavat toistua (Pietikäisen & Mäntynen 2009, 160-161).

Helsingin Sanomista keräämäni aineisto vaikutti sekä tarkoitukseen sopivalta että määrältään riittävältä ja toisaalta hallittavalta. Tosin Potterin ja Wetherellin (1999) mukaan

diskurssianalyttisen tutkimuksen onnistuminen ei riipu aineiston määrästä. Suuri aineiston määrä ei myöskään osoita, että tutkimuksen tarkkuudesta tai siihen käytetystä vaivannäöstä. Esimerkiksi suuret määrät haastatteluja voivat lisätä tutkimuksen työläyttä antamatta itse analyysiin mitään uutta. On vaarana, että tutkija on upottavassa suossa liian suuren aineistonsa kanssa, jolloin kielellisten yksityiskohtien esiin tuominen tekstistä ei onnistu. (Potter & Wetherell 1999, 161.)

Suurin osa (13 tekstiä) aineistossa mukana olevien mielipidekirjoituksista ovat yksityishenkilöiden kirjoittamia. Myös järjestöjen edustajien mielipidekirjoituksia on julkaistu paljon (8 tekstiä). Ammattihenkilöiden mielipidetekstejä aineistossa on yksi ja politiikan toimijoiden kirjoittamia yksi. Mielipidekirjoitusten kommenttiosiossa mielipidekirjoitusten kommentointi tapahtuu poikkeuksetta nimimerkin suojissa. Kommentteja mielipidekirjoituksiin oli kirjoitettu 177 kpl. Kiivaimmillaan keskustelu lapsen vieraannuttamisesta on ollut vuonna 2017 kuten seuraavasta taulukosta ilmenee:

TAULUKKO 1

Mielipidekirjoitusten ja lukijoiden kommenttien lukumäärät lapsen vieraannuttamista koskevissa keskusteluissa Helsingin Sanomissa vuosina 2010-2017:

Vuosi	Mielipidekirjoitukset	Lukijoiden kommentit
2010	5	0
2011	0	0
2012	6	0
2013	2	0
2014	0	0
2015	1	0
2016	1	9
2017	8	168

Taulukosta on nähtävissä, että keskustelu lapsen vieraannuttamisesta on ollut vilkasta erityisesti vuosina 2012 ja 2017. Liitän vuoteen 2012 ajoittuneen mielipidekirjoitusten suuren määrän sinä vuonna tehtyihin lakialoitteisiin, joiden tavoitteena on ollut ehkäistä lapsen vieraannuttamista toisesta vanhemmasta. Toisen, vuonna 2017 olleen vielä suuremman keskusteluaallon taustalla lienevät myös lapsenhuoltolakiin liittyvät uudistustarpeet ja niiden esillä oleminen julkisuudessa. Eduskunnalle on vuonna 2017 tehty kirjallinen kysymys Juho Eerolan toimesta (PS) koskien

lastensuojelun puuttumista lapsen vieraannuttamiseen. Isän oikeuksia ajavat järjestöt, kuten Isät lasten asiassa ry ovat myös toimineet erittäin aktiivisesti kyseisenä ajankohtana. Kommenttien puuttuminen vuosien 2010-2015 julkaistuista mielipidekirjoituksista ei todennäköisesti johdu siitä, etteikö aihe olisi lukijoita kiinnostanut, vaan mahdollisesti internetin kautta kommentointi ei vielä tuolloin ole ollut mahdollista.

5.3 Aineiston analyysi

Aineisto on käsitelty Word-tekstinkäsittelyohjelmalla, jolla olen merkinnyt aineistossa olevat eri teemoihin liittyvät tekstit erivärisin fontein. Lisäksi olen leikkaa ja liimaa-toimintoa käyttämällä järjestänyt eri teemojen ja niiden alaotsikoihin kuuluvia tekstejä käsiteltävyyden helpottamiseksi. Aineistoa etsiessäni ja löytämieni mielipidekirjoitusten ja niihin liittyvien kommenttien läpi käymisen ja siistimisen aikana huomasin jo alustavasti analysoivani aineistoa, etsien siitä eroja ja yhtäläisyyksiä.

Aineiston analysointiin ei ole saatavilla mitään mekaanista menettelytapaa. Aineistosta etsitään eroja ja yhtäläisyyksiä sekä asetetaan hypoteeseja tekstin funktiosta ja vaikutuksista, pyrkimyksenä tunnistaa erilaisia repertuaareja (tai repertoaareja perinteisemmin ilmaistuna). (Eskola & Suoranta, 2008, 198.) Aineiston analyysiin kuuluu väistämättä paljon lukemista ja uudelleen lukemista. Usein vasta monien pitkien tuntien ahkeroinnin jälkeen ja useiden epäonnistuneiden analyysin aloitusten jälkeen tekstistä alkaa löytyä jonkinlainen systemaattinen kuvio. (Potter & Wetherell 1999, 186.)

Tutkimusaineistoa analysoitaessa on luontevaa aloittaa erojen ja yhtäläisyyksien etsimisestä aineistosta (Suoninen 2004, 50). Tekstien sisällöistä ja kielellisistä piirteistä eroja ja yhtäläisyyksiä etsiessä aineistosta alkoi löytyä kolme keskeistä teemaa, diskurssia, jotka olen analyysissäni jaotellut vielä alaotsikoihin.

Mielipidekirjoituksissa ja niihin kirjoitetuissa kommentteissa kiinnitin huomiota paitsi kielenkäytössä esiintyviin samankaltaisuuksiin, myös puheen vaihtelevuuteen. Potterin ja Wetherellin (1992) mukaan tulkintarepertoaareja tunnistettaessa on olennaista etsiä variaatioita. Variaatiot ovat tärkeitä, koska niiden avulla voidaan selvittää, miten eri tavoin tapahtumia, prosesseja ja ryhmiä konstruoidaan, että saavutettaisiin erilaisia vaikutuksia. Variaatiot ja johdonmukaisuudet sekä puhetaiposten muodoissa ja sisällöissä auttavat tunnistamaan repertoarien muotoja. Silloin on mahdollista selvittää, miten kielenkäyttö orientoituu toimintaan. Oletuksena on, etteivät ihmiset ole johdonmukaisia kielenkäytössään, vaan eri repertoaareja käytetään selittämiseen

ja oikeuttamiseen eri konteksteissa. (Potter & Wetherell 1992, 101-102.) Kielenkäyttö vaihtelee siis sen mukaan, millaisia funktioita sillä on (Potter & Wetherell 1999, 33). Analyysissäni pyrin tarkastelemaan sitä, miten kirjoittajat käyttävät erilaisia ilmauksia puolustaakseen, selittääkseen tai vakuuttaakseen, toisin sanoen sitä, mitä puheella halutaan saada aikaan.

6 Epätasa-arvon diskurssi - sukupuolisidonnaiset tulkinnat vieraannuttamisesta

Sukupuolten eriarvoisuuteen kytkeytyvissä puhetavoissa lapsesta vieraannuttamisen teemaa käsitellään liittäen ilmiö ennen muuta koettuun epätasa-arvoisuuteen naisten ja miesten välillä.

6.1 Annettu äitiys ja ansaittu isyys

Tässä puhetavassa lapsen vieraannuttamista käsitellään suhteessa perinteisiin sukupuolirooleihin ja niiden muutoksiin tasa-arvokehityksen saatossa. Lapsen vieraannuttaminen kytkeytyy enimmäkseen miehen heikompaan asemaan eron jälkeisissä neuvotteluissa. Joissain kirjoituksissa alkujuurit isän eriarvoiseen kohteluun huoltajuus- ja tapaamisasioissa paikannetaan naisten oikeuksia ajavaan feministiseen liikkeeseen:

*Malliesimerkki siitä mihin ns. feminismi johtaa.
Institutionalisoituun miesvihaan.
Systemaattiseen naisten etuoikeuksien rakentamiseen.
Miesten oikeuksien syrjäyttämiseen.*

Komentissa feminismiin nähdään johtaneen miehen oikeuksien alasajoon, ei niinkään aitoon sukupuolten tasa-arvoon. Pyrkimys tasa-arvoon on ajautunut niin sanottuun nollasumma-peliin, jossa naisten oikeuksien lisääminen on johtanut miesten oikeuksien kaventumiseen ja suoranaiseen miesvihaan.

Arto Jokisen mukaan nykyinen tasa-arvopuhe hylkii miehiä. Tasa-arvosta on viime vuosikymmenien kuluessa muodostunut hyvin pitkälti naiskysymys, ja siitä käytyjen keskustelut käydään naisten aloitteesta heidän valitsemista näkökulmista. Miehen rooli keskusteluissa on olla lähtökohtaisesti joko syytetyn penkillä tai olla jo syylliseksi todettu. Näin ollen miehet kokevat helposti tasa-arvopuheen syytösten ja vaatimusten sarjaksi, eivätkä he helposti lähde siihen mukaan. (Jokinen 2002, 240.)

Perinteisten perhearvojen nähdään rapautuneen, mikä on johtanut siihen, ettei isällä ole perheessä enää sijaa:

Isä näyttää olevan niin joutava olento lapsen etua ajatellen nyky-Suomessa, että kaksi äitiäkin on parempi, tai ainakin yhtä hyvä, vaihtoehto. Viitataan siis äitiyslakiin. Tuosta laista voi sanoa ainakin sen, että se on taas yksi askel perheiden osin poliittisesti johdetussa atomisoitumisprosessissa. Isän asema jää koko ajan heikommaksi. Kuka tahansa voi sen paikan muka yhtä hyvin hoitaa, eikä lapsikaan olevinaan isäänsä tarvitse... Turha edes puhua vieraannuttamisesta, jos lapsen oikeutta biologisiin vanhempiansa ei pidetä minkään arvoisena.

Kirjoittaja viittaa kommentissaan eduskunnassa 20.4.2018 vahvistettuun äitiyslakiin, jossa hedelmöityshoidoin raskaaksi tulleen naisen lapselle voidaan vahvistaa toinenkin äiti, mikäli tämän naispuolinen kumppani on suostumuksensa hedelmöityshoitoihin antanut. (Äitiyslaki 253/2018). Kirjoittaja toteaa isän käyneen ”joutavaksi” olennoksi, jolla ei ole enää sijaa pirstaloituneen perhekäsityksen ajassa, eikä vieraannuttamisesta keskustelu ole edes tarkoituksenmukaista, kun isyyden perustana oleva biologinen sidos on häivytetty modernin perhekäsityksen myötä.

Julkusen (2010) mukaan nykyiset isyyttä koskevat trendit ovat ristiriitaisia. Naisten neuvotteluasema perheessä on vahvistunut, kun naisten riippuvaisuus omasta työmarkkina-asemastaan ja valtiosta on lisääntynyt ja riippuvuus miehen tarjoamasta asemasta ja taloudellisesta turvasta ovat vähentyneet. On myös mahdollistunut avustettu hedelmöittäminen ilman yhdyntää uusien reproduktioteknologioiden ansiosta. Tästä johtuen aviomiehen ja sitä myöden isän asema on ohentunut ja tullut uhatuksi. Miehen mahdollisuudet tulla isäksi ilman parisuhdetta ovat huomattavasti heikommat, kun taas nainen voi halutessaan saada lapsen myös ilman isää. (Julkunen 2010, 174-175)

Perinteiseen perhearvoihin liitetään paitsi vanhemman ja lapsen välillä olevan biologisen siteen tärkeyden tunnistaminen, myös isän rooli perheen päänä:

Tämä on mennyt niin pitkälle, että ihan avoimesti ollaan sitä mieltä, että lapsi on ensimmäisellä sijalla perheessä. Isä jää toiseksi ja tätä vielä näkevät lapsetkin koko ajan. Ei ihme, että he pitävät aikuisenakin miestä toisarvoisena, siis isää näissä tapauksissa. Saattaa olla, että aikuisena nainen-feministi näkee asiat myös näin.

Kirjoittaja näkee lapsen hallitseman perhedynamiikan kieroutuneena ja tuo ilmi pelkonsa siitä, että mallioppimisen kautta lapsikin, erityisesti perheessä varttuva tyttö, oppii näkemään miehen vähempiarvoisena. Isän marginaalisen aseman alkujuuret olisivat siten jo lapsuudessa, jossa isän arvo ja asema perheen päänä on kyseenalaistettu.

Feminismin vaikutus ymmärretään myös toisin ja halutaan tuoda esiin myös muita feminismin puolia, kuin edellä kuvattu näkökulma, jossa aatteen ytimessä nähdään olevan miehen alistaminen ja vähättely:

Hei te, jotka syytätte tästä(kin) feminismiä: Feministit ovat vuosikausia pyrkineet saamaan myös isiä osallistumaan lasten hoitoon (esim. tasapuolisemman vanhempainvapaiden jakautumisen puolesta kampanjointi) sekä hankkiutumaan eroon "äitimyytistä". Jos jonnekin haluatte syyttävän sormenne osoittaa, niin parempi kohde on konservatiivinen ajatusmaailma ja sen kantajat, joiden mukaan äiti on

automaattisesti se ainut oikea hoivaaja lapselle (koska "naisen paikka on hoitaa kotia ja lapsia") ja isän rooli on vain tuoda leipä pöytään.

Kirjoittaja muistuttaa feministien haastaneen miehiä osallistumaan perhe-elämään ja samalla edistäneet paitsi omaa vapautumistaan ”äitimyytin” kahleista myös miehen oikeuksia nimenomaan isyyteen. Feminismin pyrkimykset ovat kuitenkin osin vielä jääneet toteutumatta niiden ansiosta, jotka edelleen uskovat äidin roolin olevan ensisijaisesti kodin- ja lastenhoitaja. Näin syyttävä sormi kääntyy takaisin syyttäjään itseensä, vaikkei tekstissä suoranaisesti nimetäkään miehiä konservatiivisen ajatusmaailman kannattajiksi. Myös seuraavassa kommentissa peräänkuulutetaan isän osallistumista perhe-elämään jo ennen eroa:

Tässä yksi syy siihen, miksi perhevapaat pitäisi jakaa tasan äidin ja isän kesken. Kun äiti on kotona lasten kanssa ja kantaa vastuun lasten asioista, on hän erotilanteessa luontevampi lähihuoltajaksi. Miesten, jotka haluavat heitä pidettävän samalla viivalla, kannattaa heti lasten synnyttyä ottaa yhtä suuri vastuu hoitamisesta sekä lasten asioista, mukaan lukien mikromanageroinnista.

Kirjoittaja toteaa, että hoivaajan osa lankeaa luonnostaan sille, joka lapsista on huolehtinut ennen eroakin. Mies ei voi siis pelkästään nimellisen isyytensä perusteella odottaa lähivanhemmuuden myöntämistä itselleen, vaan todisteet kelvollisena isänä olemisesta tulee antaa jo ennen eroa, heti lasten synnyttyä. Paitsi lasten päivittäiseen hoivaan, tulisi isien käyttää voimavarojaan myös perheen arjen organisointiin. Kirjoittaja ei kuitenkaan näe täysipainoisen isyyden olevan mahdollista nykytilanteessa, jossa perhevapaat jakautuvat epätasaisesti isien ja äitien kesken. Muutoksen ei voida odottaa tapahtuvan luonnostaan, vaan isien ryhtyminen äidin kanssa tasavertaiseksi lasten hoivaajaksi tarvitsee ulkopuolista katalysaattoria yhteiskunnan taholta, kuten uudistusta perhevapaita koskevaan lainsäädäntöön.

Julkunen (2010) esittää, että samalla kuin isyys on ohentunut, ovat ihanteet osallistuvasta ja hoivaavasta isyydestä ja jaetusta vanhemmuudesta toisaalla vahvistuneet tasa-arvo ja perhepoliittisina tavoitteina ja diskursseina. Uuden isyyden tehtävänä on näissä diskursseissa edistää naisten tasa-arvopyrkimyksiä, mutta on huomioitava, että miehillä on annettavana jotain, mitä äideiltä puuttuu: miehen malli. Perhesuhteissa miehellä on siis jotain erityistä annettavaa, vaikkakin yleisesti tasa-arvopolitiikassa pyritäänkin sukupuolijakojen häivyttämistä vahvistaen ajatusta siitä, että miehet ja naiset ovat samanlaisia. (Julkunen 2010, 175-176.)

Miesten kohdalla perinteisen työnjaon perhemallista irrottautuminen ei vielä kaikilta osin ole siirtynyt käytäntöön. Jallinoja (2006) havaitsi familistista käännettä Helsingin Sanomissa käydyissä perhekeskusteluissa tutkiessaan, että isät harvoin toivat mielipidettään esiin isyyslomaa käsitelleissä

puheenvuoroissa. Isät eivät juuri reagoineet siihen, että heille oltiin tarjoamassa mahdollisuutta pidentää isyyslomaa. Keskustelu isyyslomasta muodostui lähinnä poliitikkojen ja järjestöjen asiaksi, joihin myös tutkijat ja virkamiehet toivat oman panostuksensa. (Jallinoja 2006, 138-139.) Myös Lammi-Taskulan ja Salmen (2016) mukaan isien vastuusta ja oikeuksista lastenhoidossa käytävä keskustelu on jatkunut 1960-lähtien, mutta kovin paljota eteenpäin ei olla päästy sen paremmin perheissä kuin työmarkkinoillakaan. Isille suunnattujen vanhempainvapaa-oikeuksien myötä isien osallistuminen pienten lastensa elämään on tosin lisääntynyt. Nykyisät käyttävät edellisiä sukupolvia enemmän aikaa sekä lastenhoitoon, että kotitöihin. 1970-luvun lopussa vain 14 % isistä käytti oikeuttaan isyysvapaaseen, kun nykyään suurin osa isistä viettää lyhyen isyysvapaan. Tämän voi katsoa kertovan siitä, sukupuolelle ”ominaisilla” toiminnoilla on mahdollisuus hiljalleen muuttua ja tämä käytäntöjen muutos heijastuu siihen, mitä miehen tai naisen on sallittua tehdä. (Lammi-Taskula & Salmi 2016, 163.)

Toisaalta osallistumisen eron jälkeisen isyyden turvaamiseksi nähdään olevan turhaa, koska naisten oikeuden äitiyteen nähdään olevan syvälle juurrutettu:

Tämä ei auta sillä vaikka isä osallistuu jokapäiväiseen lapsen hoitoon, sillä ei ole erotilanteessa merkitystä. Erotilanteessa on sukset ristissä ja tarvittaisiin puolueeton osapuoli ratkaisemaan asia. Suomessa vain ei puolueetonta osapuolta ole. Erotilanteessa uskotaan lähtökohtaisesti vain ja ainoastaan naista vaikka sitten olisi rakentanut linnan perheelle ja omistautunut perheelle tai lasten elämään.

Kirjoittaja kyseenalaistaa isän lapsilleen antaman hoivan, perheelle omistautumisen ja taloudellisen panostuksen merkityksen eron koittaessa. Naisen neuvotteluasema on tämän näkemyksen mukaan ylivoimainen ja joutuminen syrjittyyn asemaan huoltajana näyttäytyy kohtalonomaisena. Se miten äiti on perhe-elämään panostanut aikaisemmin ei näin katsoen näyttäytyä lainkaan merkittävänä asiana, vaan äitiys on itsessään meriitti, joka turvaa kuulluksi tulemisen ja uskottavuuden konfliktoituneessa erotilanteessa.

Julkusen mukaan miesten odotetaan sekä kiintyvän lapsiinsa ja muuttuvan elättäjäisistä hoivaavaksi isäksi. Tällöin riski tulla jätetyksi parisuhteessaan ja elätettävän etäisän asemaan joutumiseksi on suuri. Äitiyden kulttuurisen valta-aseman ja sukupuolistereotyyppien vallitessa äidinhuoltajuutta erotilanteissa puoltaa myös äidin antaman huolenpidon jatkuvuus. Ongelmaan tuskin löytyy ratkaisua, ellei itsenäiseen äidin läsnäolosta riippumattomaan isyyteen kiinnitetä huomiota ennen kuin vasta pakotettuna avioeron sattuessa. (Julkunen 2010, 176). Perinteiselle perheen työnteolla elättävälle isällekin vaaditaan oikeuksia:

Naiset käyttävät tätä erotessa häikäilemättä hyväkseen juuri tuolla "luontevampi lähihuoltajaksi", ja kuunteleeko joku Suomessa muka sitä että isäkin on osallistunut perheen hyvinvointiin työntöällä tiukan paikan tullen. Ennen oli niin, mutta nykyisen yksilöllisyyden aikana ei.

Kirjoittaja näkee naisten hyödyntävän eron jälkeen sitä, että he ovat olleet enemmän lasten kanssa kotona ja osallistuneet päivittäiseen hoivaan kuin mies, jonka aika on mennyt elannon hankkimiseen perheelle. Ennen yksilöllistynyttä yhteiskuntaa ahkera työtätekevä mieskin olisi saanut kiitosta panostuksestaan perheen hyvinvointiin.

Jokisen (2002) mukaan nykyisessä tasa-arvokehityksessä miesten odotetaan osallistuvan enemmän kodin askareisiin ja viettävän aikaa enemmän perheensä kanssa kuin töissä. Miesten tilannetta hankaloittaa kuitenkin lapsiperheiden kiristynyt toimeentulo, jonka seurauksena nainen kantaa kokonaisvastuun perheen asioista ja mies toimii ikään kuin äidin apurina. Lapsen syntymä aiheuttaa monissa perheissä eriytyneeseen työnjakoon siirtymisen, joka siinä tilanteessa on helpottaa arkea ja jota yhteiskunta myös osaltaan tukee. (Jokinen 2002, 245-246.)

Naisen näkeminen luontaisena hoitajana saattaa johtaa jopa siihen, että huoltoriidan tuoksinassa vastapuolena oleva isä nähdään helposti huonossa valossa, mikä joidenkin kirjoittajien mielestä voi johtaa vieraannuttamisen oikeuttamiseen johtuen lapsen oikeuksia molempiin vanhempiin puolustavan isän haitallisiksi ja jopa vaarallisiksi mielletyistä ominaisuuksista:

Äiti voidaan nähdä luontaisempina huoltajana, isä taas potentiaalisena vainoajana tai päihdeongelmaisena. Tällöin lapsen vieraannuttaminen onkin lapsen turvaamista ja hyväksytyä toimintaa. Lapsen oikeutta molempiin vanhempiin puolustava vanhempi onkin riitelevä lapsen edun vaarantaja.

Kuvaa äidistä ja naisena lastensa lempeänä suojelijana halutaan haastaa tuomalla esiin myös äitien ja naisten harjoittama väkivalta, joka seuraavassa aineistolainauksessa nähdään tabuna:

*Meillähän on isona ongelmana, ettei tunnisteta naisten ja äitien harjoittamaa perheväkivaltaa.
Sitä vähätellään ja peitellään sekä samalla vahingoitetaan lapsia ja isiä.
Isiä ei edes kuulla lapsiasioissa vaan yksipuolisesti luotetaan äidin sanaan.*

Kirjoittajan toteamus siitä, että naisten väkivaltaista käytöstä peitellään ja vähätellään, voi tulkita sisältävän ajatuksen siitä, että kuvaa äidistä lasten ensisijaisena hoivaajana halutaan pitää kiinni toisten hyvinvoinnin kustannuksella, tässä tapauksessa isän ja lasten. ”Meistä” puhuttaessa kirjoittajan voi tulkita kritisoivan nimenomaan suomalaisen yhteiskunnan toimintatapoja, jolloin äitien harjoittamaan väkivaltaan puutumiseen tulisi ottaa mallia muualta. Kirjoittaja ei tuo esiin

tilastolukuja tai esitä muita lähteitä näkemyksensä tueksi, mutta korostaa ongelman olevan laajamittainen.

Hannuniemi (2015) näkee ristiriidan siinä, että lapset on viimeisten vuosikymmenien aikana päätyneet yhä kasvavassa määrin asumaan useammin isänsä kuin äitinsä luo. Tämä on tapahtunut riippumatta siitä, että naisten tunnistettu väkivaltaisuus, alkoholinkäyttö ja tupakointi ovat huomattavasti lisääntyneet ja isät osoittaneet suurempaa aktiivisuutta suhteessa lapsiinsa. Tämän voi katsoa merkitsevän vakavaa isien syrjintää, ja lasten asumista äidin luona, jonka valmiudet vanhemmaksi ovat riittämättömät. (Hannuniemi 2015, 95.)

6.2 Liittoutuvat naiset eron jälkeisen isyyden uhkana

Isä, joka on kokenut tullessa vieraannutetuksi lapsistaan, näkee oman toimijuutensa olleen heikkoa tilanteessa, jossa hän on ollut asiassaan yksin vastassa toisiensa kanssa liittoutuneita naisia.

Naisvaltaisen sosiaalialan toimijoiden kyky ja halu objektiivisen näkemyksen muodostamiseen nähdään heikkona ja tarkoitusperät jopa pahantahtoisina:

Koko sosiaalihuoltokoneisto on sukupuolirasisististen naisten hallussa. Näiltä naisilta puuttuu kyky objektiivisuuteen. Virkaan hakeutumisen motiivina tuntuu olevan kosto ja halu alistaa. Halujaan voi sitten virassa vapaasti toteuttaa.

Metaforalla ”koneisto” kommentin kirjoittaja luo sosiaalihuollosta kuvaa byrokraattisena ja epäinhimillisenä järjestelmänä jonka hampaisiin joutuvalla on vain vähän valtaa vaikuttaa asioihin. Sosiaalihuollon ammattikuntaa leimaa halu käyttää miesvihän sävyttämää rajatonta valtaa ja jopa ammattiin hakeutumisen taustalla on mahdollisesti pyrkimys toteuttaa kunkin virkaan pyrkivän henkilökohtaista kostonhimoa. Kostonhimon nähdään kumpuavan naisten kokemista vääryyksistä, ja sen uhreiksi joutuvat isät, jotka ilman syytä eristetään lapsistaan:

Useampi nainen on keskusteluissa myöntänyt että tämä on hyvitystä ja ”kosta” entisen patriarkaaisen yhteiskunnan naisille aiheuttamista kärsimyksistä. Viranomaiset toimivat tämän mukaan. Lasten eristäminen aiheuttaa tietty henkisiä kärsimyksiä miehille mutta kysehän on hyvityksestä.

Kommentin kirjoittaja perustaa näkemyksensä naisten itse esiin tuomiin näkemyksiin, joista havaintoja on lukuisa joukko. Kirjoittaja kokee nykyisien olevan sijaiskärsijän asemassa ja joutuvan sovittamaan ”isiensä syntejä” kosta janoavalle naisjoukolle.

Seuraava kirjoittaja tarjoaa ratkaisuvaihtoehdoksi lasten asuinpaikan siirtämistä puolueettomalle maaperälle, isän luo siihen saakka, kunnes tuomioistuin päättää lasten lopullisen asuinpaikan.

Väliporras, joka koostuu naisvaltaisesta oletettavasti puolueellisesta ja miesvastaisesta sosiaalitoimesta, sivuutettaisiin huoltajuusprosessissa kokonaan, koska objektiivisen ja puolueettoman ajattelun nähdään olevan miehinen ominaisuus. Kirjoittajan voi tulkita tiedostavan radikaalin ehdotuksensa provosoivan luonteen, koska arvelee ”kierrosten olevan joillain tapissa”.

Lapset tulisi erotilanteissa antaa ensiksi isälleen, siihen asti kunnes asia ratkaistaisiin oikeusistuimessa, ilman puolueellisia sosiaalityöntekijöitä (95% soty päätöksistä äidin puolella). Koska miehillä on parempi kyky puolueettomaan, objektiiviseen ajatteluun, niin he ovat parempia alkuvaiheen lähivanhempia. (siinäpä jo kierrokset on jollain tapissa)

Edellisessä tekstikatkelmassa kirjoittaja vetoaa naisten ja miesten välisiin oletettuihin eroavaisuuksiin. Petrellin (1992) mukaan stereotypiat helpottavat ajattelua, mutta samalla ne sitovat ja rajaavat valinnanmahdollisuuksia. Sukupuolistereotyyppien mukaisesti naisiin yhdistettäviä piirteitä ovat alistuvuus, emotionaalisuus, hoivaavuus ja kiihtyvyys. Miehiin yhdistettäviä ominaisuuksia ovat dominoivuus, loogisuus, aggressiivisuus ja objektiivisuus. Maskuliinisuuteen ja feminiinisyteen liitettävien stereotyyppien paikkaansa pitävyyttä ei kuitenkaan ole tutkimuksissa voitu osoittaa, vaan niiden voidaan olettaa jäävän uskomusten tasolle. (Petrell 1992,204-205.)

Vaikka miesten eriarvoista kohtelua naispuolisten sosiaalihuollon työntekijöiden toimesta ei nähtäisikään tietoisena ja tahallisena, tuodaan esiin epäily siitä, että naisten, erityisesti niiden, joilla on lapsia ja erokokemus itsellään, on helpompi asettua eroavien naisten puolelle ja tuntea sympatiaa samaa sukupuolta edustavia kohtaan:

Suomessa taas perhetyöntekijät ja lastensuojelun työntekijät ovat valtaosin naisia ja äitejä, eronneita varmasti löytyy yhtä lailla kuin väestöstä yleensä. He varmasti tuntevat sympatiaa naisia ja äitejä kohtaan mutta miten lienee isien laita?

Sosiaaliala on edelleen hyvin naisvaltainen. THL:n mukaan viimeksi tilastoituna vuonna 2014 on kuntien sosiaalipalveluissa miesten osuus henkilökunnasta ollut vain 5,7 %, miesten osuuden sosiaalityöntekijöistä ollen 7,5 % (SVT. 2015). Seuraavassa tekstikatkelmassa epäillään niin ikään sosiaalityön naisvaltaisuuden vaikuttavan asenteisiin sekä kykyyn asettua miehen asemaan:

Olen tuskastellut samaa jo 25 vuotta. En haluaisi syyllistää naisia tai sosiaalitoimen naisvaltaisuutta - siitä kumpuavia asenteita ja empatiakykyä - mutta se on ollut vahva yhteinen tekijä näissä tapauksissa. Kunnollinen ja vastuuntuntoinen mies pystytään silmäkään räpäyttämättä "pesemään kelvottomaksi tässä pesukoneessa".

Kirjoittaja perustaa näkemyksensä empiriaan vetoamalla pitkän aikavälin kokemukseen, jonka perusteella on päätytty lopputulemaan, että naisvaltaisuus vaikuttaa työntekijöiden asenteisiin.

Kirjoittaja pehmentää esittämäänsä näkemystä kieltämällä halunsa syyllistää naistyöntekijöitä ja samalla sulkee pois mahdollisuuden, että kirjoittaja olisi muodostanut näkemyksensä omien ennakkokäsityksiensä varaan.

Vaikka sosiaalitoimessa työote pyritään pitämään sukupuolineutraalina, on nähdäkseni kunkin työntekijän hyvä reflektoida omia sukupuolisidonnaisia asenteitaan ja uskomuksiaan tehdessään asiakastyötä. Petrelius (2005) painottaa, että sosiaalityön, jossa asiantuntijuus on ”sosiaalista asiantuntijuutta” uskottavuus edellyttää siirtymistä nykyisestä pääosin sukupuolen sivuuttavasta akateemisesta ja ammatillisesta keskustelusta sellaiseen, jossa kantaa otetaan kriittisesti ja tietoisesti myös siihen, miten sosiaalityötä jäsennetään sukupuolen kautta (Petrelius, 2005,172). Siitä huolimatta, että sukupuolineutraalia lähestymistapaa on puolusteltu tasa-arvonäkökulmalla, olisi tärkeää tuoda esiin ja käsitellä sukupuolihierarkioita (Emt., 12). Sosiaalisten ongelmien käsittely ja niihin puuttumisen tavat ovat sukupuolittuneita monin tavoin ja sosiaalityössä asiakkaat kohdataan naisina tai miehinä joko tietoisesti tai tavallisemmin näennäisen sukupuolineutraalisti. (Kuronen ym. 2004, 8).

Sukupuoli voidaan nähdä myös voimavarana ja auttamistyötä voidaan toteuttaa sukupuolisensitiivisesti. Terhi Laine (2008) on diskurssianalyttisessä tutkimuksessaan tarkastellut asiantuntijuutta ja sukupuolta suomalaisten turvakotien nais- ja miestyössä. Tuloksien mukaan naisten kanssa työskentelevät naistyöntekijät korostavat asiakastyössä horisontaalista asiantuntijuutta. Neutraalia objektiivisuutta ja työntekijä -asiakashierarkiaa tärkeämpänä pidetään naisasiakkaan asemaan asettumista. Naistyöntekijöiden asiantuntijuus rakentuu kokemustiedosta ja siitä kulttuurisesta tiedosta miltä tuntuu olla nainen. Naistyö on lähellä maallikkoauttamista, jossa auttamistyössä on läsnä auttajan ja autettavan jaettu kokemusmaailma. Naiseuden löytäminen mahdollistuu elämäntilanteen muuttuessa ja väkivallasta eroon pääsemisen kautta. Miestyöntekijät niin ikään konstruoivat horisontaalista asiantuntijuutta, mutta kuvauksissa sukupuolta tuotetaan työntekijöiden ominaisuutena, ei niinkään asiakkaan. Sukupuoli nähtiin sekä naisten että miesten kanssa työskennellessä voimavarana. (Laine 2008, 298-300.)

Lapsesta vieraannuttaminen vertautuu useissa kirjoituksissa väkivaltaan. Miehen kokemusta väkivallan uhrina kuitenkin usein vähätellään kuten seuraava kirjoittaja tuo esiin:

Naisilla on Suomessa yksinoikeus uhriutua - lasten ja miesten on koneiston näkökulmasta yksinkertaisesti mahdotonta olla naisten harrastaman henkisen tai minkään muunkaan väkivallan uhreja... Ei voi kuin hämmästellä sellaista kieroutunutta lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä, jossa toinen uhreista eli tapaava vanhempi joutuu sovitteluprosessissa saman pöydän ääreen vakavaa henkistä

väkivaltaa harrastavan vieraannuttajavanhemman kanssa keskustelemaan asiasta. Olisiko tällainen pakollinen sovitteluprosessi sopiva vaikka raiskaustapausten selvittämiseen tekijän ja uhrin kesken ja mitä naisjärjestöt ja sosiaaliviranomaiset sellaisesta ajattelisivat?

Komentissaan kirjoittaja kyseenalaistaa pelkästään naisille sallitun oikeuden asettua uhrin asemaan sivuuttaen miehen ja lapsien yhtäläisen kokemuksen väkivallan uhriksi joutumisesta. Kritiikki kohdistuu lainsäädännön ja oikeusjärjestelmän ylläpitämään sukupuolien eriarvoisuuden asetelmaan, ei niinkään naiseen yleensä. Metafora ”koneisto” kuvaa yhteiskunnan lapsiasioista vastaavia organisaatioita mekaanisina, tunteettomasti ja vääjäämättä tehtävänsä suorittavina koneina, joiden toiminta ei muutu ajan saatossa, eikä prosessin vaiheet ole muunneltavissa tapauskohtaisesti. Kirjoittaja vertaa lapsen vieraannuttamista isästään naisen kokemaan äärimmäiseen väkivallan muotoon, raiskaukseen, haastaen lukijan pohtimaan sitä kautta sovitteluprosessin tuskallisuutta väkivallan uhrille.

Miesaktivismi kritisoi feminismiin harjoittamaa miehen konstruointia väkivaltaisena hakkaajana ja vihollisena suostumatta näkemään naisten harjoittamaa väkivaltaa. Kulttuuristen mielikuvien ansioista perheväkivallan uhriksi joutunut nainen nähdään erilaisena hahmona kuin mies. Nainen asettuu itsestään selvästi empatiaa saavaan uhrin rooliin ja mies nähdään samassa tilanteessa naurettavana. (Julkunen, 2010, 181.)

6.3 Vastuuttomat isät ja lastaan suojelevat äidit

Epätasa-arvon diskurssissa puheenvuoroja käyttävät enimmäkseen miehet, jotka kokevat olevansa voimattomia äitien ylivaltaa vastaan, mutta myös toisenlaista puhetta sukupuolten eroavaisuuksista tuotetaan äitien ja naisten näkökulmasta kuten seuraavassa kommentissa:

Kotimaa-sivun jutussa "Lapsia vieraannutetaan vanhemmastaan" (HS 15.7.) sanottiin, että monien suomalaislasten yhteys toiseen vanhempaan katkeaa vanhempien eroon: "Usein ero on myrskyisä, ja lasten kanssa asuva vanhempi kostaan toiselle vanhemmalle estämällä häntä tapaamasta yhteistä lasta." Jutun mukaan toisesta vanhemmastaan vieraannutettujen lasten määrä on ilmeisesti kasvussa, "sillä äitinsä avioeron kokeneita lapsia on tilastojen mukaan vuosi vuodelta enemmän.

Erossa on aina kaksi osapuolta, isä ja äiti. Valittu näkökulma syyllistää äitejä, ikään kuin he olisivat enemmän vastuussa avioliiton onnistumisesta ja sen päättymisestä eroon. Tarkasta tilastoluvusta en tiedä, mutta moni avioliitto päättyy siihen, että isällä on uusi, usein nuorempi, kumppani katsottuna.

Kirjoittaja tulkitsee Helsingin Sanomista lukemansa kirjoituksen syyllistävän äitejä siitä, että liitto päätyy eroon ja lapset tulevan vieraannutetuksi isästään äitiensä toimesta. Jutussa, johon kommentti viittaa on mainittu lähivanhemman olevan se eron osapuoli, joka käyttää lapsen tapaamisten estämistä koston välineenä. Samalla erolapsien todetaan kokeneen nimenomaan äitiensä eron, jolloin vieraannuttajan voi tulkita lehtijutun perusteella yleensä olevan äiti. Kommentoija kyseenalaistaa äideille sälytetyn vastuun perheen pitämisestä koossa ja muistuttaa erojen johtuvan usein siitä, että perheen isä on aloittanut jo liiton aikana uuden suhteen, jonka toinen osapuoli on nuorempi. Nuoremman naisen perään lähteneistä perheenisistä ei kommentoijalla ole esittää lukumääriä, mutta viitatessaan tilastolukuihin tuottaa mielikuvaa ilmiön yleisyydestä.

Avioeroon päädytään useammin naisen kuin miehen aloitteesta, vaikka suuri osa eroista haetaankin yhteisesti. Naiset kokevat vahvemmin parisuhteessa olevan epätasa-arvon kuin miehet, jotka päätyvät eroon vasta ollessaan valmiita uuteen parisuhteeseen. Naisen ratkaisu ei tavallisesti ole pelkästään tunnepitoinen, vaan yleensä punnitaan myös perheen kokonaistilanne. Ero on ajankohtainen vasta kun perheen ongelmat kärjistyvät vakavasti. Mies puolestaan joutuu avioerotilanteeseen usein yllättäen, jolloin hänen on vaikeampi ottaa huomioon kaikkien perheenjäsenten etua. (Pylkkänen 1992, 143-144.)

Isän yhteyden katoamista lapsiinsa eron jälkeen etsitään selitystä biologiaan perustuvista oletetuista tosiasioista:

Molemmilla sukupuolilla on edelleen, tässä evoluution vaiheessa, halu omaan geneettiseen lapseen. Miksi?

Yleensä/tavallisesti mies hylkää oman geeniperimänsä. Ne muut naiset hoitavat hänen satunnaisen siittiöpurkauksensa. Näin se on edelleen. Arvostan lastaan rakastavaa isää. Koska minulla oli sellainen.

Tässä lukijan kommentissa konstruoidaan miehestä kuvaa siittäjänä, joka jättää jälkikasvunsa oman onnensa nojaan, kun on täyttänyt biologiasta kumpuavan tarpeensa suvunjatkamiseen. Kirjoittaja kyseenalaistaa halun lisääntyä vanhanaikaisena suhteessa ihmisen oletettuun kehitykseen evoluution saatossa. Lopussa jyrkkää näkemystä kuitenkin pehmennetään tuomalla esiin kirjoittajan arvostus omaan edesmenneeseen isäänsä, jonka rakkauden lastaan kohtaan kirjoittaja kokee ilmeisen poikkeuksellisenä.

Huttunen (2001) näkee biologisen isyyden merkityksellisenä siinä mielessä, että puolet lapsen geeniperimästä on peräisin isältä vaikuttaen tämän koko myöhempään elämään, jossa biologinen isä on ikään kuin läsnä lapsessa koko hänen elinkaarensa ajan. Myös isälle, vaikka tämä ei koskaan

tapaisi lastaan, pelkkä tietoisuus omien geeniensä jatkuvuudesta kuoleman jälkeen on merkityksellinen asia hänen identiteetilleen ja elämänsä tavoitteille. Toisaalta biologista isyyttä voidaan myös väheksyä, nähden se niin riisuttuna ja pienenä osana isyyttä, ettei miehen kutsuminen isäksi ole edes perusteltua. On myös oletettua, etteivät miehen isänvaistot herää myöhemminkään, mikäli isän osuus on jäänyt pelkkään siittämiseen. (Huttunen 2001, 59-60.) Seuraavassa kommentissa biologisen isyyden merkitys kyseenalaistetaan ja halutaan kohdentaa huomio tekoihin, joilla mahdollisuus hyvään isyyteen eron jälkeen mitätöityy:

Joskus tullaan rahatukku kädessä, silloin kun itselle sopii. Loukkaannutaan, jollei toisille sovikaan. Tai sitten lapset otetaan kiusaamisen välineiksi. Ei se siittäminen vielä miehestä isää tee, kuten monet miehet näyttävät luulevan. Sellaisiakin isiä on. Luulisin, että melkoinen joukko.

Kommentoija tuottaa kuvaa lasta tapaavasta isästä, joka tulee ja menee oman mielensä mukaan sitoutumatta säännölliseen isyyteen. Isän tapaamiset lasten kanssa näyttävät satunnaisina ja omaehtoisesti aikataulutettuina, jolloin säännöllistä yhteydenpitoa kompensoidaan taloudellisesti. Vaihtoehtoisesti eron jälkeen isän rooli on tuottaa entiselle puolisolleen kiusaa lasten välityksellä. Lasta tapaavan isän rooli jää lasten arkielämässä heikoksi, näyttävän enemmänkin taakkana kuin voimavarana. Kommentti on kirjoitettu passiivimuodossa, jolloin tekijää ei yksilöidä tai tätä ei nähdä tarvetta mainittavan, minkä voisi tulkita kirjoittajan viittaavan yleisemmin eroisien toimintatapoihin. Lopussa kirjoittaja toteaa näin toimivia isiä olevan lukuisa joukko. Myös seuraava kirjoittaja näkee isän passiivisuuden olevan syy siihen, ettei yhteys lapsiin eron jälkeen säily kiinteänä:

Jos isällä ei ole aikaa lapselleen eikä minkäänlaista halua ottaa heitä luokseen, kuka vieraannuttaa ja ketä? Äiti ei voi pakottaa isää ottamaan lapsia luokseen - väkisin heitä ei voi sinne viedä...joten silloin lasten on parempi olla vain äidin kanssa. Isä tapaa lapsiaan ehkä kerran vuodessa (jouluna tuo lahjat), enempi ei ole mielenkiintoa kiireen ja työn mennessä aina lasten edelle...Yhtäkään isää ei suomessa vieraannuteta lapsesta ilman syytä. Ei kannata siitä syyttää naisia - mitä miehet kyllä mielellään tekevät.

Aineistolainauksessa kirjoittaja kyseenalaistaa äidin roolin lapsen vieraannuttamiseen isästään ja kommentissaan tuottaa kuvaa, jonka perusteella hän suhtautuu myönteisesti isään ja lasten tapaamisiin, mutta kokee keinottomuutta yrittäessään pitää kontaktia yllä isän kieltäytyessä tapaamisista. Isän priorisoidessa muut elämän osa-alueet isyyden edelle, vahvistuu äidin rooli lasten ainoana hoivaajana. Äidille lankeaa sankarin rooli isän jäädessä taka-alalle ja lapsille vieraaksi hahmoksi, joka kyläilee kerran vuodessa tuoden joululahjat. Kirjoittaja poissulkee mahdollisuuden,

että isä voisi syyttää erkaantua lapsestaan eron jälkeen ja näkee miehille olevan ominaista syyttää naisia omien virheidensä seurauksista.

Edellisessä aineistolainauksessa kirjoittaja toi esiin aktiivisuutensa edistääkseen yhteydenpitoa lasten ja isän välillä siinä onnistumatta, jolloin vastuu lasten hoidosta on ilman äidin myötävaikutusta jäänyt yksinomaan hänelle. Nousiainen ja Pylkkänen (2001) toteavat, ettei mitään erityisiä ”äitiysoikeuksia” ei ole juurikaan olemassa. Sen sijaan isyysoikeuksilla on vahva oikeudellinen tuki. Äidillä on velvollisuus tukea isän vanhemmuutta, mutta ei ollenkaan oikeudellisia keinoja saada isää hoivaamaan. Tätä tukevat esimerkiksi nykyiset tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa koskevat säännökset. (Nousiainen & Pylkkänen 2001, 122.)

Toisaalla asuvan isän häviämisen lasten elämästä nähdään aiheuttavan turvattomuuden kokemuksia lapsille, jotka odottavat yhteydenpitoa edes puhelimen välityksellä:

Etäisät unohtavat lapsensa luvattoman nopeasti ja liian usein. Päivittäinen puhelinsoitto olisi lapselle valtava turvallisuudentunteen antaja. Ne kuihtuivat meillä jo parissa kuukaudessa lähdön jälkeen.

Kommentin kirjoittajan odotukset isän osallistumisesta eivät koske konkreettista osallistumista lasten arkeen fyysisinä tapaamisina, vaan isä-lapsisuhteen säilyttämiseen uskotaan riittävän myös puhelinyhteys, joka antaa lapselle turvallisuuden tunteen isän olemassaolosta. Paitsi että kirjoittajalla on omakohtainen kokemus puhelinsoittojen harvenemista ja loppumisesta kokonaan, näyttäytyy taipumus kadota lasten elämästä yleisesti etäisille ominaisena. Myös isien kykyä tasapainoilla isänä toimimisen ja eron jälkeisen uuden parisuhteen välillä kyseenalaistetaan:

Isän "ystävättäret" osaa tuon taidon, niin että isä panee välit kokonaan poikki entiseen vaimoonsa ja lapsiinsa. Lapset lakkaavat olemasta, eikä heitä enää edes mainita isän elämästä puhuttaessa.

Kirjoittaja luo kuvaa entisestä puolisoistaan omaa tahtoa vailla olevasta, naisystävien mielen mukaan toimivasta passiivisesta miehestä. ”Ystävättäret” on kommentissa asetettu lainausmerkkeihin, millä halutaan mahdollisesti kuvata ensinnäkin siitä, että isän naisystävät ovat vaihtuvia ja toiseksi siitä, etteivät nämä ole kirjoittajan mielestä lainkaan vakavasti otettavia kumppaniehdokkaita, vaikka heillä onkin valta katkaista heikkoluonteisen miehen välit entiseen perheeseensä.

Castren (2009), joka on tutkinut eronjälkeisiä perhesuhteita, esittää että naisilla ja miehillä eronjälkeinen liikkumatila on kovin erilainen eron jälkeisessä vanhemmuudessa. Mies voi valita

etusijalle uuden parisuhteen, jolloin eron jälkeinen vanhemmuus joustaa tämän uuden suhteen edessä, tai vaihtoehtoisesti tasapainoilla uuden suhteen ja edellisestä liitosta syntyneiden lastensa vanhempana toimimisen asettamien vaatimusten kanssa. Naisille on tavallisesti tarjolla vain jälkimmäinen vaihtoehto, kun taas miehille molemmat ovat sosiaalisesti hyväksytyjä. (Castren 2009, 156.)

7 Vastuuttava diskurssi – velvollisuudet kuuluvat vanhemmuuteen

Vastuuttavassa diskurssissa lapsen vieraannuttamista ei käsitellä suhteessa oletettuihin eriarvoisuutta tuottaviin ja ylläpitäviin rakenteisiin vaan eroavien vanhempien omiin toiminta- ja ajattelutapoihin. Vanhemman oma toimijuus nähdään olevan avainasemassa siinä, millaiseksi vanhemmuus eron jälkeen muotoutuu.

7.1 Vieraantuminen omien valintojen seurauksena

Oikeuden eron jälkeiseen vanhemmuuteen ei nähdä seuraavan suoraan biologista vanhemmuutta vaan nähdään niiden edellyttävän velvollisuuksien täyttämistä kuten seuraavassa kommentissa tuodaan ilmi:

Ymmärrän edellisiä kirjoittajia, enkä ota niihin kantaa tässä. Mutta peräänkuuluttaisin etävanhemman velvollisuuksia. Aina puhutaan vain oikeuksista.

Kirjoittajan kommentin mukaan hän ei halua ilmaista mielipidettään edellisten kirjoittajien vieraannuttamisaiheisiin puheenvuoroihin, joiden näkökulman sinänsä ymmärtää, mutta tulee kuitenkin ottaneeksi kantaa aiheeseen muistuttamalla velvollisuuksista, joita myös lapsesta erillään asuvalla vanhemmalla on eron jälkeen. Vastuuttavassa puhutavassa toistuu vieraannuttamis-termin yleistyvän käytön kritisointi, jolloin halutaan erotella tahallinen, järjestelmällinen ja jopa patologinen lapsen vieraannuttaminen ja etävanhemman omista valinnoista, persoonallisuuspiirteistä, mielenterveyden ongelmista ja toimintatavoista aiheutunut vieraantuminen toisistaan:

Väkivaltaista puolisoa pakeneminen ei ole vieraannuttamista, vaan tervettä järkeä. Siinä ei ole jäykällä kategorioilla mitään tekemistä asian kanssa. Muuten kyllä hyvä kirjoitus aiheesta, ja valitettavan usein kuultu ero-tarina. Mutta vieraannuttamista? Ei.

Kommentoija vetoaa terveeseen järkeen tilanteessa, jossa perheen hyvinvointia vaarantavasta vanhemmasta on siirryttävä etäämmälle. Vieraannuttaminen ei siten näyttäydy mustavalkoisesti ilmiönä, jonka olemassaolo voidaan määritellä sen perusteella, että lapsi erotetaan toisesta vanhemmastaan. Seuraavassa aineistolainauksessa kirjoittaja kokee etävanhemman käyttäneen vieraannuttamista lyömäaseena huoltajuuskiistassa, vaikka todellinen syy lasten tapaamattomuuteen on ollut todistetusti etävanhemman väkivalta:

Lopulta epäily väkivallan aiheuttajasta löytyikin toisesta osoitteesta. Tästä huolimatta isä syyttää minua vieraannuttamisesta. Lapset saivat terapia-apua, ja minä sain yksinhuoltajuuden.

Kirjoittaja kokee tullessa syytetyksi turhaan vieraannuttamisesta, eikä lasten saama terapia ja nykyisessä yhteishuoltajuutta suosivassa järjestelmässä harvinaiseksi käyneen yksinhuoltajuuden myöntäminen ole tilannetta helpottanut etävanhemman pysyessä kannassaan. Myös seuraavalle vieraannuttamisaiheiseen keskusteluun kommentoivalle vieraannuttaminen näyttäytyy pikemminkin lyömäaseena lähivanhempaa kohtaan tilanteessa, jossa lapsen ja etävanhemman välit ovat olleet etäiset jo alun alkaenkin:

Lasteni kuuluisi nyt voida todella huonosti. Isä on katkaissut välit lapsiinsa kokonaan uskoen omaan vieraannuttamisteemaansa. Asun lasten kanssa uudessa maassa. Lapset voivat hyvin ja nauttivat uudesta koulusta. Palaute koulusta on myönteistä.

Lasten hyvävointisuus ja koulusta saatu positiivinen palaute puhuu lähivanhemman oikean valinnan puolesta edellisessä aineistolainauksessa. Tahallisesti vanhemmastaan vieraannutetun lapsen voisi ajatella kärsivän monenlaisista oireista, jolloin lasten viihtyminen uudessa maassa ja koulussa osoittaa vieraannuttamissyötösten olevan turhia.

Kolmessa edellisessä lukijan kommentissa tehdään rajanvetoa ”oikean” vieraannuttamisen ja lapsen suojelemisen välillä. Vieraannuttamis-termin ristiriitaisuus näyttäisi liittyvän useasti juuri tähän. Gottberg toteaa, että joskus vaikeimmissa tilanteissa on myös tunnustettava se tosiasia, että lapsen ja toisaalla asuvan vanhemman kontaktia ei voida säilyttää lapsen oman edun vuoksi. Tällöin lapsen oleminen vanhempien ristiriitojen ja täytöntöönpanotoimien kohteena on hänelle lopulta vahingollisempaa kuin tapaamisten lakkaaminen etävanhemman kanssa. Viranomaisilla, jotka asiaa ovat päättämässä tulisi kuitenkin pystyttävä tekemään ratkaisunsa siten, että lapselle parempi vaihtoehto toteutuu, lapsen parhaasta ei näissä tilanteissa kuitenkaan voi puhua. (Gottberg 1997,83.) Seuraava kommentoija kyseenalaistaa biologiseen vanhemmuuteen perustuvan oikeuden lasten tapaamisiin ja näkee hyvää ja rakastavaa vanhemmuutta tuotettavan ennemminkin tekojen kautta:

On hyviä ja oikeasti huonoja isiä, samoin kuin on hyviä ja oikeasti huonoja äitejä. Ei biologinen vanhemmuus ole tae rakkaudesta lasta kohtaan. Varmasti aika monta perhesurmaajaakin on "ymmärretty" vähän liikaakin, joskus on vain parasta lapselle olla tapaamatta myrkyllistä vanhempaa.

Kommentoijan mukaan loputtomasta ymmärryksestä kelvotonta vanhempaa kohtaan voi koitua vakavia seurauksia ja tilanteen eskaloitumisen estämiseksi on parempi, ettei lapsi tapaa lainkaan toista vanhempansa. Paitsi vanhemman lasta vahingoittava käytös, myös etävanhemman

välipitämättömyys katsotaan olevan osa huonojen valintojen jatkumoa, mikä lopulta johtaa siihen, että yhteys lapseen katkeaa:

Toinen, ja arkikokemukseni mukaan laajempikin ongelma erotilanteessa on, että etävanhempaa vastuunkanto lapsesta ei kiinnosta. Säännöllisiin tapaamisiin ei haluta sitoutua eikä lapsen elatukseen koeta tarpeelliseksi osallistua taloudellisesti.

Lukija viittaa kommentissaan lapsen vieraannuttamisesta käytyyn keskusteluketjuun ja tuo esiin arkikokemukseensa perustuvan näkemyksensä siitä, että toisen vanhemman vastuun välttely näyttäytyy hänelle laajamittaisempaan ongelmana kuin varsinainen vieraannuttaminen. Tällöin tapaavan vanhemman rooli jää heikoksi sekä taloudellisen tukemisen että lapsi-vanhempisuhteen ylläpitämisessä.

Lasten tapaamisten jatkuvasta laiminlyönnistä voi koitua myös seurauksia tapaavalle vanhemmalle, jolloin tapaamissopimusta voidaan muuttaa lapsen etu ja hyvinvointi huomioiden. Gottbergin mukaan lapsen tapaamisoikeudessa ei ole kyse vain oikeudesta, jota voi mielensä mukaan käyttää tai jättää käyttämättä, vaan myös velvoitteesta, jonka laiminlyönnin seurauksena yhteydenpito lapseen voi katketa lopulta kokonaan. Jos tapaamisten laiminlyönti on toistuvaa, voidaan juridisena keinona tilanteen korjaamiseksi harventaa tapaamisoikeuksia tai poistaa ne kokonaan. Tapaamiset, jotka eivät toteudu, aiheuttavat lapselle pettymystä. Tapaamisia on myös mahdollisuus harventaa tasolle, jolla ne tosiasiallisesti ovat toteutuneet. (Gottberg 1997, 82.)

Useassa kommentissa toistuu vieraannuttamissyöttösten poiskääntäminen itsestä esittämällä erilaisia todisteita kuten lasten parempi vointi tai terapian tarve, yksinhuoltajuuden saaminen ja ammattilaisen kehoitus olla edesauttamatta lapsen tapaamisia etävanhemman kanssa. Seuraavassa aineistolainauksessa tuodaan esiin luottamus ammattihenkilöiden tekemään arvioon lapsen edusta tilanteesta, jossa vanhempien näkemykset yhteydenpidosta lapseen ovat ristiriidassa ja jossa muutoin oltaisiin umpikujassa, ”sana sanaa vastaan”:

Perheemme kanssa työskennelleet sosiaalityön ammattilaiset ovat todenneet, että joskus voi olla parempi, ettei yhteyttä toiseen vanhempaan ole, jos se ei anna lapsille sillä hetkellä mitään. Tämän ei tarvitse olla lopullista. Tässä tarinassa sukupuoli ei ole mitään tekemistä tilanteen kanssa. Matin tarina voisi olla myös Maijan tarina.

Kommentissa halutaan alleviivata sukupuolen merkityksettömyyttä silloin kun toisen vanhemman tapaamisen katsotaan olevan vahingollista lapsen hyvinvoinnille. Oman toimijuuden tapahtumien kulkuun katsotaan olevan toissijaista, sen sijaan toteutetaan sosiaalialan ammattilaisten

suosittelemaa toimintatapaa, kuten vastuullisen vanhemman kuuluu. Myös seuraava kirjoittaja ilmaisee luottavansa viranomaisten ammattimaisuuteen ja sukupuolineutraaliuteen.:

Sosiaalitoimen työntekijät ovat kyllä ammattilaisia ja nähneet urallaan kaikenlaista. He ovat koulutettuja ja kokeneita tunnistamaan ongelmalliset tapaukset riippumatta siitä, minkä julkisivun nämä ulospäin haluavat antaa tai mihin yhdistyksiin vedota.

Sosiaalitoimessa työskentelevien kokoneiden ammattilaisten nähdään olevan kyllin kouliintuneita arvioimaan tilannetta objektiivisesti ja siten että totuus saadaan selvitettyä huolimatta ”ongelmallisiksi tapauksiksi” kuvattujen osapuolten pyrkimyksistä antaa ulospäin tietty vaikutelma itsestään. Viittauksen yhdistyksiin voi tulkita tarkoittavan julkisuudessa isien oikeuksia voimakkaasti ajavia yhdistyksiä kuten Isät lasten asialla ry.

Eron jälkeisen lapsen arkeen osallistumattomuuden roolin nähdään kumpuavan perinteisestä ajattelusta, jossa etävanhempi tapaa lastaan vain joka toinen viikko. Seuraavassa tekstikatkelmassa halutaan kyseenalaistaa tämä käytäntö ja haastetaan sen sijaan toimimaan siten, että kiinnekohta lapsen normaaliin arkeen säilyy myös etävanhemmalla:

Vieraantumista kun voi aiheuttaa myös oma-aloitteisesti: suostumalla olemaan se "joka-toinen-viikonloppuvanhempi" joka on osallistuu aktiivisesti lapsen elämään vain sen joka toinen viikonloppu... Miksei "etävanhempi" voisi hyvin viikoilla hoitaa esim harrastuskuskausia vaikka lapset ei hänellä yötä olisikaan? Tai viedä kaverisynttäreille tmv. Näistä arjen asioista se lapsen elämäkin muodostuu ja sillä tavalla pysyy siinä kiinni paremmin kuin joka toinen viikonloppu.

Aineistolainauksessa toisaalla asuvan vanhemman vieraantumisen lapsestaan nähdään olevan ehkäistävässä vastuunotolla arkisista rutiineista, mistä seuraa aidon yhteyden säilyminen lapsen elämään. Arjen rutiineihin osallistumista kuvataan näin oikeutena, jota tulisi vaatia ja josta tulisi pitää kiinni, eikä puuduttavana velvollisuutena, jollaisena se usein voi hektisessä arjessa näyttäytyä.

Emery (1994) kuvaa eron jälkeistä etävanhemman roolia Disneyland-isyytenä ja karuselliäitytenä, jolloin lapsen kanssa vähemmän aikaa viettävä vanhempi pyrkii korvaamaan yhdessä vietetyn ajan puutteen tarjoamalla lapselle yltäkylläisesti huvituksia ja minimoimalla kurinpitoa lapselle. Vaikka etävanhempi haluaakin epätoivoisesti muodostaa normaalin suhteen lapseen näin toimimalla, ei ainainen viihdyttäminen edistä normaalin suhteen syntymistä vaan riittävä kurinpito ja rauhallinen ajanvietto lapsen kanssa. Lähivanhempi saattaa samalla kokea, että hänelle jää lapsen kasvatuksen työläin osuus, kun etävanhemman rooli on lähinnä hauskanpito lapsen kanssa. (Emery 1994,55-56.)

7.2 Lapsen paras etusijalle

Vastuuttavan diskurssin toisessa puhetavassa vieraannuttamisaiheen keskiöön halutaan nostaa lapsen etu ja oikeudet. Lapsen joutuminen vanhempien taistelutantereen keskiöön nähdään erittäin kyseenalaisena ja vastuulliseen vanhemmuuteen nähdään kuuluvan kypsyyttä toimia lapsen etu huomioiden myös eronjälkeisessä tunnekuohussa:

Onko todella ylivoimaista ajatella ja toimia niin, että eroavat/eronneet vanhemmat edes pyrkisivät aikuisuuteen... tuntuu, että siittäjät ja synnyttäjät taantuvat noin viisivuotiaan tasolle näissä älyttömissä sodankäynneissä.

Kommentissa tunteiden vallassa toimiminen liitetään varhaislapsuuteen, jolloin negatiivisten tunteiden käsittely olisi aikuisuuteen kuuluvaa kypsyyttä. Pyrkimys aikuisuuteen vaatii tietoisuutta siitä, miten omaa toimintaa ja ajattelutapoja voidaan muuttaa paremmin lasten edun huomiovaksi ja myös halua muutokseen. Puhe siittäjistä ja synnyttäjistä viittaa biologisen vanhemmuuden käsitteeseen, niin sanottuun vanhemmuuden perustasoon, joka on useimmille mahdollista. Lisääntymiskyvyn ei kuitenkaan nähdä olevan tae hyvästä vanhemmuudesta.

Eroa pidetään yhtenä suurimmista kriiseistä, joita ihminen kohtaa elämässään. Wallersteinin ja Blakesleen (1991) mukaan rakastumisen vastakohtana ero voi päästää valloilleen ihmisen primitiivisimmät ja syvimät intohimot, vihan rakkauden ja mustasukkaisuuden. Kiihkeä raivo saattaa tuntua oikeutetulta ja auttaa ihmistä ulkoistamaan itsensä avioliiton epäonnistumisesta. Ihminen, joka tuntee tulleen nöyryytetyksi ja hyväksikäytetyksi, tuntee vihaa, joka auttaa torjumaan masentuneisuuden ja hylätyksi tulemisen tunteita. (Wallerstein & Blakesleen 1991, 31.) Erovanhempien kyvyttömyys nousta omien tunteidensa yläpuolelle nähdään valitettavana erityisesti lasten kannalta:

Jotkut vanhemmat voivat vaikka yrittää ”kostaa” lasten kautta. Ne sellaiset vanhemmat ovat niitä surullisimpia tapauksia. Heille pitäisi jotain pienimuotoista ymmärrystä saada sinne pannuun laitettua.

Kommentissa kostaa-sana on sijoitettu lainausmerkkien sisään, minkä voisi tulkita ironiseksi ilmaisuksi, tarkoittaen muuta kuin sana itsessään. Lapsiaan koston välikappaleina käyttävistä vanhemmista muodostuu kuva ymmärtämättöminä ja apua tarvitsevina. Katkeruus toista eron osapuolta kohtaan ajaa toimimaan vastoin lapsen etua, käyttämään heitä koston välikappaleina. Vaikka avioero, jossa syyllistä ei haeta, onkin yleisesti hyväksytty oikeudellinen käsite, on tosiasiaa vaikeaa löytää miestä tai naista, joka olisi sisimmässään hyväksynyt sopueron. Yleensä eronneilla on usko siihen, että avioeroon löytyy syyllinen, joka on miltei väistämättä eron toinen osapuoli. Itsestään osapuolet harvoin löytävät vikaa. (Wallerstein ja Blakesleen 1991, 31.)

Puhetavassa toistuu lapsen edun ja oikeuksien huomioonottamisen tärkeys eron aikana ja sen jälkeen:

Lasten edun ja oikeuksien tulisi aina olla ensisijaista. Ja lapsi kyllä rakastaa myös sitä ei niin täydellistä vanhempaansa. Lapsi tarvitseekin kaiken a v u n siihen, että siteitä ei katkaista.

Lapsen oikeuksien molempiin vanhempiinsa nostetaan tässä tekstikatkelmassa ensisijalle. Vanhemmalta ei voi vaatia täydellisyyttä, vaan isä ja äiti ovat lapselle rakkaita puutteistaan huolimatta. Avun tulee siten kohdistua lapsen oikeuksien toteuttamiseen. Myös seuraavassa tekstikatkelmassa korostetaan lapsen oikeutta vanhempiinsa, jolloin vanhempien oikeuden ja tunteukset jäävät sivuosaan:

Side kumpaankin vanhempaan tulisi säilyttää lähes millä keinolla hyvänsä. Ei vanhemman takia vaan lapsen takia, poislukien räikeimmät tapaukset kuten lapsen hyväksikäyttö tai laitoshoidossa olevat mielenterveys potilaat varsinkin jos on fyysisen väkivallan vaara. Vanhemman tulisi kannustaa lapsiaan tapaamisiin ja yhteydenpitoon.

Vaikka lapsen oikeus olla yhteydenpitoon ja tapaamisiin toisaalla asuvan vanhemman kanssa on lähes rajoittamaton, asetetaan kuitenkin joitain reunaehtoja, jotka koskevat lapsen turvallisuutta ja hyvinvointia. Reunaehtojen täytyessä lapsen lähivanhemmalle lankeaa vastuu huolehtia siitä, että yhteys etävanhempaan toteutuu.

Vanhemmuuteen nähdään kuuluvan tiettyjä velvollisuuksia sekä sen tunnustamista, ettei lapsi ole vanhempiensa omaisuutta:

Vanhemmuus on sitoutumista ja valintoja sekä suhteessa oloa lapseen. Vanhemmuus on lapsen näkemistä erillisenä yksilönä, joka tarvitsee suhteen juuriinsa. Toivottavaa on, että mahdollisimman moni aikuinen panostaisi työuran innokkuudella myös vanhemmuuteen.

Edellisessä aineistolainauksessa hyvään vanhemmuuteen nähdään kuuluvan sitoutuminen ja valintojen tekeminen. Kritiikkiä kohdennetaan työkeskeiseen elämäntyyliin, jossa vanhemmuus on sivuosassa.

Avioerokriisissä lapset jäävät sivuun odottamaan vuoroaan, kun isät ja äidit paneutuvat aikuisten ongelmiin. Kyky vanhemmuuteen onkin vaarassa alentua monella osa-alueella: fyysinen huolenpito, emotionaalinen tuki ja kurinpito vähenevät, eikä lasten yksilöllisiä tarpeita huomata niiden sekoittuessa vanhempien tarpeisiin. Lasten kanssa ei myöskään enää vietetä aikaa kuten ennen. (Wallerstein & Blakesleen 1991, 31). Kuten ydinperheessäkin, vaatii lapsen asianmukainen

kehittyminen jatkuvaa suhdetta, keskenään yhteistyössä oleviin vanhempiin. Vanhempien yhteistyö ja menestyvä lasten hyväksi toimiminen on kuitenkin monta kertaa vaikeampaa eroperheissä. (Wallerstein & Blakesleen 1991, 373.)

Eron jälkeisten tunnekuohujen vallassa olevan vanhemman vaikeus asettua lapsen asemaan tunnustetaan, mutta omien tunteiden valtaan ei pidä jäädä pitkäksi aikaa:

No entäs sitten se vaikeampi osa, eli lapsen edun mukaan toimiminen? Nyt kun ero on peruuttamaton ja omat tunnekuohut sellaisiksi todettu, niin mitäs nyt sitten? Olisiko jo lasten vuoro? Mitäköhän he voisivat haluta? Kaikki muu on siis mahdollista paitsi se, että isi ja äiti enää samassa kodissa asuisivat.

Kirjoittaja käyttää kysymyslauseita ikään kuin haastaen eronneita vanhempia miettimään eron liittyviä asioita lapsen näkökulmasta. Vaikka vanhempien ero on tosiasia eikä perheen asuminen yhdessä asuminen ole enää mahdollista, on näiden lähtökohtien puitteissa tehtävä kaikki mahdollinen parhaan ratkaisun löytämiseksi lasten mielipiteitä kuunnellen vanhempien laittaessa omat tunnetilansa sivuun.

Havaintojeni mukaan lasten kuuleminen eron jälkeisissä neuvotteluissa on harvoin käytäntönä vanhempien ajatuksien ja toiveiden ollessa keskiössä, vaikka lapsen edun toteutuminen onkin ensisijalla huolto- ja tapaamissopimuksia tehtäessä. Risto Karttunen (2010) on tutkinut lapsen kuulemisen psykologista kehystä huolto- ja tapaamisriidoissa. Tutkimuksessaan Karttunen on tullut johtopäätöksen, että lapsen oikeuksien toteutumiselle vaikeissa erotilanteissa on esteenä se, etteivät lapset saa käyttää omaa ääntään ja puhevaltaansa. Arvioitaessa lapsen etua tulisi kuitenkin olla tieto siitä, mitä lapset itse ajattelevat tilanteestaan ja vaihtoehtoista asumiseen ja luonapitoon liittyen. Karttunen esittääkin, että vaikeissa erotilanteissa lapselle tulisi nimetä oma työntekijä, joka voisi ulkopuolisena paneutua lapsen tilanteeseen ja kuulla hänen toiveitaan etäämpänä vanhempien keskinäisestä argumentoinnista. (Karttunen 2010, 7.)

Eroon liittyviä vihan ja katkeruuden tuntemuksia ja niiden negatiivisia seurauksia kuten huoltoriitoja katsotaan voivan vähentää myös eroon liittyvää asenneilmapiiriä muuttamalla:

Olisi ensiarvoisen tärkeää löytää apua erojen asialliseen hoitamiseen. Niitä tapahtuu joka tapauksessa koko ajan. Erosta pitäisi mahdollisimman paljon riisua pois häpeän, epäonnistumisen ja syyllisyyden raskasta taakkaa. Kysehän on vain siitä, että joko toinen tai molemmat aikuiset eivät enää halua jatkaa suhdetta.

Kirjoittaja pohtii erotilanteisiin liittyvän sosiaalisen stigman merkitystä eron hoitamiseen. Koska eroja tapahtuu enenevässä määrin, tulisi siirtyä pois ajattelumallista, jossa eron liitetään moraalisia

arvostelmia ja käsittää ero enemmänkin valintana, jossa toinen tai molemmat osapuolet päättävät luopua yhteiselämästä.

Avioerokriisissä perheet jäävät vaille sosiaalista tukea. Muiden kriisien jälkeen, kuten kuolemantapauksen tai luonnononnettomuuden jälkeen ihmiset ottavat yhteyttä ja rientävät auttamaan. Ihmisten erotessa sosiaalista tukea ei tule, vaan monet ennen läheiset ihmiset käyttäytyvät kuin avioero olisi tarttuvaa. Vaikka avioero on nyky-yhteiskunnassa laajasti hyväksyttyä, on siinä yhä pohjimmiltaan jotain pelottavaa. (Wallerstein & Blakesleen 1991,31.) Mikäli avioerokulttuuria halutaan parantaa, tulee tarjota palveluja eron partaalla oleville perheille. Vanhemmille pitäisi olla tarjolla paikka, jossa lasten tulevaisuudesta voidaan keskustella pitkällä tähtäimellä, ei vain lähitulevaisuuden osalta. (Wallerstein, Lewis & Blakeslee 2007, 312.)

Vaikka erokriisien vaikeudet tunnistetaan, halutaan nostaa esille myös onnistuneet eron jälkeiset järjestelyt:

Nykyään jo monet onnistuvatkin siinä. Silloin perhetunne jatkuu, ja kaikki voivat olla osallisina lasten elämässä mahdollisimman paljon kuten olivat ennen eroakin. Silloin entinen puoliso on tärkeä ihminen lapsen isänä tai äitinä, ja häneen voi suhtautua ystävänä. Eikö se ole paras lahja, mikä lapselle voidaan tässä tilanteessa antaa? Oikeus rakastaa molempia vanhempiaan.

Tekstikatkelmassa ihannetila eron jälkeen näyttäytyy sovinnollisena eikä siinä ole sijaa katkeruudelle tai vihan tunteille. Erossa perhe ei hajoa vaan muuttaa muotoaan vanhemmuuden jatkuessa ennallaan. Aikuisten rakkaussuhde voi muuttua ystävydeksi, jolloin molemmat voivat viettää tasavertaisesti aikaa lapsen kanssa ja myös joustavuus tapaamisissa mahdollistuu. Lapsen oikeus rakastaa molempia vanhempiaan näyttäytyy olennaisempana asiana kuin muodolliset huolto- ja tapaamissopimukset.

Edellisessä aineistolainauksessa vanhempien kyky sovinnolliseen yhteistyöhön on avainasemassa siinä, millaiseksi lapsen suhde isään ja äitiin eron jälkeen muodostuu ja miten kiinteänä yhteydenpito säilyy. Karttunen on havainnut huoltoriitojen yhteydessä lasten kuulemisissa tehtyjen havaintojen perusteella lasten peruskiintymyssuhteiden olevan vahvoja ja kiinteitä. Katkot tapaamisissa ja yhteydenpidossa aiheuttivat lapsille huomattavaa stressiä. Jopa silloin kun tauot tapaamisissa olivat tulleet lapsen kieltäytyessä kontaktista toiseen vanhempaan, tuli esiin ikävöintiä lasta kuultaessa. Kieltäytymisen taustalla näytti useassa tapauksessa olevan lapsen kokemus siitä, että kieltäytyessään kontaktista toisen vanhemman kanssa, oli hänen mahdollisuus saada enemmän turvaa ja hyväksyntää lähivanhemmaltaan. (Karttunen 2010, 152.) Avioerolapsilla lojaliteettiristiriidat ovat yleisiä ja ne saattavat siirtyä vanhemmasta toiseen ja takaisin. Useat lapset

kokevat avioeron kahden joukkueen väliseksi otteluksi, jossa heidän on väistämättä valittava puolensa myös silloin kun heitä rohkaistaan pysymään puolueettomana. Lapset kuitenkin tuntevat pettävänsä toisen vanhempansa asettuessaan jommankumman puolelle. Mikäli he eivät asetu kummankaan vanhemman puolelle, on lapsella tuntemus eristäytymisestä ja epälojaaliudesta kumpaakin vanhempaa kohtaan. (Wallerstein ja Blakesleen 1991,39.)

Vanhempien tehtävä on huolehtia, että lapsella on yksi pysyvä koti ja kaksi lähivanhempaa. Jos vanhemmat sitten eroavat, tulee heidän vuorotella lapsen luona lähivanhempana eikä pompotella lasta edestakaisin, se ei ole lapsen etu. Vuoroviikot lapsen luona estävät kyllä vieraannuttamisen.

Kommentissa korostetaan vastuuta pitää perhe koossa, siten ettei erotilanteeseen edes päädyttäisi. Jos näin kuitenkin käy, on lapsen etu oltava ensimmäisellä sijalla eron jälkeisiä järjestelyjä suunniteltaessa. Käytännössä tämä tarkoittaisi lapsen asumista yhdessä kodissa, jolloin vanhemmat vaihtavat asuinpaikkaa vuorotellen. Vieraantumista ei pääse tapahtumaan, koska vastuulliset vanhemmat osaavat tinkiä omista eduistaan lapsen hyväksi.

Edellisessä lukijan kommentissa ehdotettu järjestely, jossa vanhemmat vaihtavat kotia lapsien sijasta lienee harvinainen. Vanhemmuutta eron jälkeen tutkinut Aino Kääriäinen on tutkimukseen osallistuneita vanhempia haastatellessaan huomannut, ettei lapsen asemaan asettuminen eron sattuessa ja perhe-elämää uudelleen muodostettaessa ollut vanhemmille lainkaan helppoa ja yksinkertaista. Lapsien koettiin olevan erottamaton osa perhettä, eikä vanhemmuutta koettu olevan olemassa ilman arjessa mukana olevia lapsia. Lapsia olisi haastateltavien vanhempien mukaan pitänyt olla mahdollisuus jakaa ja ripotella vanhemmasta lähtevän tarpeen mukaisesti luomaan kodin ja vanhemmuuden tuntua. (Kääriäinen 2008, 103-104.)

Ihanne vastuullisesta ja sovinnollisesta vanhempien yhteistoiminnasta eron jälkeen toistuu tässä puhettavassa. Oikeudellisen käsittelyn sijasta peräänkuulutetaan neuvottelevaa lähestymistapaa huoltoriitoihin:

Julkisessa keskustelussa on puhuttu vaikeiden erojen yhteydessä esiintyvistä ilmiöistä, jossa vanhempi toiminnallaan vieraannuttaa toista vanhempaa yhteisestä lapsesta. Painokkaimmissa puheenvuoroissa on vaadittu tällaisen toiminnan kriminalisointia. Tätä ei uudistuksen yhteydessä esitetä, mitä tuemme. Kannatamme lähestymistapaa, joka edistää sovinnollisuutta ja tukee sitä kautta lapsen edun toteutumista. Vanhempien välinen rikosoikeudellinen prosessi sitä tuskin tekisi.

Tekstikatkelmassa viitataan mielipidekirjoituksiin, joissa vieraannuttamisen kriminalisointia vaaditaan ja irtisanoudutaan kyseisestä kannasta. Vaikka vieraannuttamista ilmiönä ei kielletä, ei rikosoikeudellisen prosessin keskiöön joutuminen edistä lapsen etua eikä vanhempien

yhteistoimintaa. Vieraannuttaminen ei näin näyttäyty rikollisena toimintana, vaan vaikeiden erojen sivutuotteena, jonkinlaisena häiriötilana, joka on estettävissä sovinnollisin keinoin.

Että lasten asioista eron jälkeen voitaisiin neuvotella sovinnollisesti ja näin ennaltaehkäistä huoltoriitoja, tulisi tarjolla olla oikea-aikaisia palveluja. Arja Makkonen on diskurssianalyttistä ja narratiivista otetta hyödyntäen tutkinut vanhempiensa eron lapsena kokeneiden kertomuksia. Tutkimuksessa keskeiseksi palvelujärjestelmän haasteeksi nousee perheiden tukeminen vanhempien erotessa. Aikuisten saadessa riittävästi tukea itselleen parisuhteen päättyessä, auttaa tämä myös lapsia. Lapsille suunnattua omaa toimintaa tulisi olla myös enemmän saatavilla, esimerkiksi koululla. Erotilanteita tulisi käsitellä yksilökohtaisesti siten, että perheen ja erityisesti lasten asema tulee arvioiduksi tapauskohtaisesti, eikä käyttämällä samoja toimintatapoja kaikkien perheiden kohdalla. (Makkonen 2009, 190.) Seuraavassa lukijan kommentissa halutaan muistuttaa vastakkainasettelujen tarpeettomuudesta ja kohdentaa huomiota siihen, että suurimmalla osalla erolapsista asiat ovat kunnossa:

Vieraannuttamisesta puhuttaessa on vaarana, että isyys ja äitiys käyvät julkisuudessa vihansävyistä vuoropuhelua keskenään. Keskustelu, joka keskittyy tasa-arvoon ja tilastoihin, luo suppeaa kuvaa todellisuudesta. Lapsen asumismuoto kertoo sen, kenen luona lapsi on kirjoilla, mutta ei sitä, kuinka paljon hän viettää aikaa vanhempien kanssa. Nykyisin monet lapset elävät lähes yhtä paljon molempien vanhempien siipien suojassa.

Tilastotiedot ja tasa-arvokeskustelu eivät kirjoittajan mukaan ole hedelmällisiä alustoja keskustelulle, koska ne ruokkivat isien ja äitien vastakkainasettelua. Julkisuudessa käyvän epäkohtiin keskittyvän keskustelun alle jää se, että useimmat lapset viettävät tasavertaisesti aikaa kummankin vanhemman kanssa. Tilastotiedoista tehdyt tulkinnat ovat valheellisia, koska lapsi voi olla vain yhdessä osoitteessa kirjoilla. Kielikuva ”siipien suojassa” luo kuvaa lapsen molemmista vanhemmista turvallisena huoltajana.

8. Järjestelmäkriittinen diskurssi -yhteiskunnan rakenteet vieraannuttamisen mahdollistajina

Järjestelmäkriittisessä diskurssissa puhe vieraannuttamisesta kytkeytyy nykyiseen yhteiskunnalliseen järjestelmään ja erityisesti sen heikkouksiin. Vastuuta lapsen vieraannuttamisesta ei vieritetä yksilöille kuten vastuuttavassa diskurssissa, vaan sitä ylläpitävälle järjestelmälle ja siinä toimiville viranomaisille. Niin ikään vieraannuttaminen nähdään seurauksena yhteiskunnan arvojen vääristymisestä:

Ei lasten eloa erossa tehdä vaikeaksi entisen puolison toimesta. Ihminen ei ole luonnostaan paha, systeemi taas voi olla.

8.1 Lainsäädäntö yhteiskunnan arvojen peilinä

Koska vieraannuttaminen tässä puhettavassa käsitetään juridisena asiana, useissa kirjoituksissa rikoksena, nähdään myös ratkaisujen avaimien olevan lainsäädännössä ja lainsäätäjillä. Sovintoratkaisuun pääseminen neuvotteluiden tuloksena tuodaan esille epätodennäköisenä vaihtoehtona ja sen sijasta kaivataan oikeudellisia työkaluja tilanteen ratkaisemiseksi, kuten seuraavassa aineistolainauksessa:

Voi kun asiat voisikin vain sopia. Vieraannuttaja ei sovi, valitettavasti. Voidaan istua ja keskustella ja "sopia" vaikka ummet ja lammet, tilanne jatkuu silti samana. Ennenkaikkea pahinta on että lapsi vaurioituu erittäin pahasti. Siksi vieraannuttaminen on kriminalisoitava. Ei kenenkään kiusaksi, vaan viattoman lapsen suojaksi.

Heti tekstinsä alussa kirjoittaja haluaa ilmaista toiveensa siitä, että tapaamisriita-asiassa voitaisiin päästä eteenpäin pehmein keinoin. Sovinnon esteeksi nousee kuitenkin vastapuolen, vieraannuttajan kykenemättömyys neuvotteluun. Kirjoituksessa tulee esiin turhautuneisuus siitä, että näennäisesti asioista ”sovitaan”, mutta käydyillä keskusteluilla ei ole merkitystä ja vieraannuttaja jatkaa toimintaansa entiseen tapansa. Kirjoittaja perustelee vieraannuttamisen kriminalisoivaa lakimuutosta viattoman lapsen hyvinvoinnin ja psyykkisen kehityksen turvaamisella, jolloin kriminalisointi ei aja etävanhemman tai kirjoittajan itsensä etua.

Myös Hannuniemi (2015) kyseenalaistaa vieraannuttavan vanhemman kyvyn sopimiseen ja esittää ettei vieraannuttaja kompromissikyvyttömänä pysty antamaan arvoa myöskään toisten tekemille kompromisseille. PAS-kirjallisuudessa on toistuvasti julkituotu, etteivät terapia, sovittelu ja muut pehmeät keinot estä vieraannuttamista. (Hannuniemi 2015, 91.)

Neuvotteluissa oman position nähdään olevan jo ennalta käsin alisteinen muihin osallistujiin nähden. Laissa säädetyt etävanhemman oikeudet nähdään ehdottomina, jolloin ne koskevat kaikkia etävanhempia, vaikkakin toisinaan ne hyväksytystä syystä saattavat olla rajoitettuja:

Jopa narkomaanit näkevät lapsiaan valvotusti - toisin kuin vieraannuttamisen uhrit.

Tässä puhettavassa voidaan nähdä jossain määrin paradoksaalisia piirteitä siinä mielessä, että siinä vieraannuttamisen problematiikan nähdään osaksi juontavan juurensa siitä, etteivät lakisääteiset oikeudet toteudu neuvotteluissa. Kuitenkin Suomessa lainsäädäntö nimenomaan korostaa sitä, että vanhempien tulisi päättää perhe-elämästä ja lapsia koskevista asioista neuvotellen ja sopuratkaisuun pyrkien. (Taskinen 2001, 11.) Nykyisen lapsenhuoltolain tarkoituksenmukaisuutta kyseenalaistetaan seuraavassa kommentissa:

Lähivanhemman yhteys lapsiinsa on lailla turvattu, koska on rikos (omavaltainen huostaanotto), jos etävanhempi jättää palauttamatta lapsen viikonloppuvierailulta. Jos lähivanhempi ei huolehdi lapsen oikeudesta olla myös toisen vanhempansa kanssa, se ei ole rikos. Lainsäädäntö siis sementoi lähivanhemman käytännössä muutenkin ylivertaisen aseman eron jälkeen.

Kirjoittaja näkee lainsäädännön kohtelevan eriarvoisesti lähi- ja etävanhempaa. Rikosoikeudellisia seurauksia ei koidu lainkaan sille osapuolelle, joka laiminlyö lapsen oikeuden tavata toisaalla asuvaa vanhempaa, mikä johtaa etävanhemman toimijuuden jäämisen heikoksi tämän ollen kykenemätön vaikuttamaan tapaamisten toteutumiseen ja jäädessä vaille oikeudellista apua.

Lapsenhuoltolakia sovellettaessa ei lapsen tapaamisoikeuden laiminlyöminen lähivanhemman puolelta ole kuitenkaan jäänyt täysin huomiotta. Jos lapsen kanssa asuva vanhempi jatkuvasti ilman syytä estää ja vaikeuttaa tapaamisia, on esitetty jopa asumisen ja huollon siirtoa tapaavalle vanhemmalle. Ehtona näin toimiessa kuitenkin on, että vanhempi, jolle huolto siirryy, on myötämielisempi suhtautuminen lapsen oikeuteen olla yhteydessä toiseen vanhempaan (Savolainen, 1984, 120). Huollon ja asumisen siirto tulee kuitenkin käytännössä harvemmin kyseeseen, koska

lapsen asuinpaikan muutos on radikaali muutos ja sen on vastattava lapsen etua myös kokonaisuutena (Gottberg 1994, 83).

Lapsen vieraannuttamisen kriminalisoinnista tuotetaan aineistossa puhetta sekä puolesta että vastaan. Kriminalisointia puoltavissa kommentteissa vieraannuttamisesta on saatavilla näyttöä, jonka perusteella lapsen ja toisen vanhemman yhteydenpitoa ja tapaamisia estävälle ja hankaloittavalle osapuolelle voitaisiin määrätä sanktioita:

No kriminalisoiminenhan koskee tilanteita, joissa vieraannuttamisesta on näyttö. Näyttö ei luonnollisestikaan ole pelkkiä ystävien puheita. Siitä, että lapsen ja vanhemman tapaamiset eivät onnistu ja tapaamissopimusta on jatkuvasti rikottu, lapsi on kääntynyt/käännytetty toista vanhempaansa vastaan löytyy konkreettista näyttöä.

Vieraannuttamisen puolesta puhuvat todisteet eivät kommentoijan mukaisesti voi olla ystävien puheiden varassa, vaan konkreettiset asiat puhuvat puolestaan tilanteessa, jossa vieraannuttamisesta on syntynyt epäily. Näin ollen vieraannuttamisen kriminalisointi ei koskettaisi syyttömiä eikä lähivanhemman tarvitse joutua epäilyksen alaiseksi pelkkien kuulopuheiden perusteella.

Hannuniemi (2015) ehdottaa, että paras tapa vieraannuttamista sanktioivan lain säätämiseksi olisi seurata Brasilian esimerkkiä. Vieraannuttaminen on konkretisoitu erillisiksi teoiksi, joilla lapsia estetään olemasta kontaktissa vanhempiinsa ja viemään toiselta vanhemmalta päätösvalta lapsen asioista. Vieraannuttamiseksi tulkittavista teoista voidaan määrätä sakkoa, huoltajuuden menetyks. Vieraannuttamista ei käsitellä psykiatrisena diagnoosina, jolloin tuomari voi ilman erikoiskoulutusta tehdä Brasilian lain mukaisia päätöksiä. (Hannuniemi 2015, 127.)

Nykyiseen lapsenhuoltolakiin vieraannuttamisen suhteuttaminen näyttäytyy kirjoituksissa kahtalaisena. Toisaalta nähdään uudistustarpeita koskien erityisesti vieraannuttamisen kriminalisointia. Toisaalta nykyisen lainsäädännön katsotaan sinällään takaavan etävanhemman ja lapsen oikeuden yhteydenpitoon ja tapaamiseen, mikäli lain soveltaminen toteutuisi oikeudenmukaisuuteen pyrkien. Muutoin kyse on lain kuolleesta kirjaimesta, jota ei käytännössä toteuteta:

Lakiteksti on vain kulissia sille, että voidaan näin ulkomaille väittää Suomen täyttävän länsimaisen oikeuskäsityksen raamit, ja jatkaa rauhassa omia käytäntöjä.

Komentissaan kirjoittaja näkee kuilun virallisen voimassaolevan lainsäädännön ja käytännön toteutuksen välillä. Sinänsä eurooppalaisen oikeuskäsitykset täyttävä lainsäädäntö peittää alleen kyseenalaiset toimintatavat, joihin ei puututa ulkoapäin ”kulissien” ollessa kunnossa. Seuraavassa

aineistolainauksessa kyseenalaistetaan lainsäädäntö, joka kirjoittajalle näyttäytyy harhaanjohtavalta sisältäen lupauksen oikeudenmukaisesta huoltajuusasian käsittelystä huoltajuuden todellisuudessa mennessä yleisemmin äidille. Mikäli laki heijastaisi kirjoittajan saamaa kuvaa puolueellisesta oikeuskäsittelystä myös virallisesti, voisi perheen perustamista harkitseva tehdä tietoisien valinnan ottaen huomioon riskit lasten saamiseen liittyen. Kalliille ja raskaalle oikeusprosessille ei tuolloin olisi eron koittaessa tarvetta, koska oikeuksia, joita ei alun perin ole ollut olemassakaan, on hyödyttömiä oikeusteitse vaatia:

Eikö tulisi halvemmaksi "robotisoida" koko systeemi. Kirjoittaa suoraan lakiin että eron sattuessa lapset menevät äidille ja isä saa tavata jos saa, äidin tilanteesta riippumatta. Näin se olisi avoimesti luettavissa kaikille eikä tarvittaisi kalliita juristeja jne. Jokainen voisi sitten miettiä meneekö liittoon ja yrittäkö lapsia moisessa systeemissä. Ongelma vain taitaisi tulla kansainvälisten säädösten kanssa, lainsäädännön kun pitää näyttää länsimaiselta ja sukupuolineutraalilta.

Järjestelmän ”robotisoinnin” hyötyjä pohtiessaan kirjoittaja näkee ongelmalliseksi avoimesti syrjivän lainsäädännön olevan ristiriidassa kansainvälisen länsimaista oikeuskäytäntöä noudattavan lainsäädännön kanssa, jossa sukupuolineutraalius on ohjaava periaate. Vaikka lukijan kommentissa on tulkittavissa sarkastisuutta, ei nähdäkseni ole ainakaan tilastojen valossa lainkaan itsestään selvää, että sukupuolineutraali lapsilainsäädäntö olisi siirtynyt käytäntöön siten, että tämä näkyisi huollon määräytymisenä nykyistä useammin isälle.

Suomessa lapsilainsäädännön kehitystä tarkastellut Matti Savolainen näkee lainsäädännön muuttuneen sukupuolineutraalimmaksi erityisesti 1983 nykyisen lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tultua voimaan. Aikaisemmassa oikeuden järjestelmässä, jossa huolto voitiin uskoa vain toiselle vanhemmalle, äidin ensisijaisuus on ollut merkittävä ohjaava periaate huollon määräytymisessä. Nykyisessä laissa kanta ensisijaisuuden periaatteeseen on kuitenkin selvä. Kaikissa tilanteissa tulee nimenomaan lapsen etu silmällä pitäen molempia vanhempia kohdella tasavertaisesti, eikä äitiä saa asettaa etusijalle edes silloin, kun lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella ollen äitinsä hoidossa ja huollossa, eivätkä vanhemmat olisi koskaan asuneet yhdessä. (Savolainen 1984,105-106.) Lapsen edun painotus läpäisee nykyisen lainsäädännön, joskin esimerkiksi Kurki-Suonion (1992) mukaan isien oikeuksia korostavan liikkeen ajamat tavoitteet liittyen lapsen etu- kriteerin käyttöön huoltajan määräämisessä eivät Suomessa näytä toteutuneen oikeuskäytännöissä (Kurki-Suonio1992, 172). Vaikka lapsen etu on ensisijainen huolto- ja tapaamisasioista päätettäessä, nähdään oikeudenmukaisuuden vaateen koskevan huoltoriidan kaikkia osapuolia:

Eikö toimivan puolueettoman oikeusjärjestelmän tehtävä olisi huolehtia siitä, ettei epäoikeudenmukaisuuksia synny kenenkään kohdalle?

Hannuniemen (2015) mukaan myös vanhempien välinen oikeudenmukaisuus olisi otettava huomioon lapsen huoltajuutta ja tapaamisoikeutta määrättäessä. Tämä ei sulje pois lapsen edun huomioimista vaan päinvastoin: Lapsi ollessaan sidoksissa molempiin vanhempiinsa, kärsii kun toista vanhempaa kohdellaan väärin. Koska lapsi identifioituu molempiin vanhempiinsa, myös poissaolevaan, häiriintyy tämän psyyke, mikäli toinen vanhempi leimataan huonoksi tai tätä kohdellaan väärin. Tuomioistuimien osallistuu näin lapsen psyyken hajottamiseen ja lapsella vanhemmasta olevan sisäisen kuvan rikkomiseen. Lisäksi lapsi opetetaan petolliseksi ja aggressiiviseksi, koska vieraannuttava vanhempi rohkaisee lasta jatkuvasti vihaamaan toista vanhempaa ja kertomaan tästä valheita. (Hannuniemi 2015, 119.)

Lainsäädännön ja sen soveltamisen voi ajatella seuraavan yleisiä yhteiskunnassa vallalla olevia arvoja ja normeja. Lapsen vieraannuttamiseen johtavien toimintatapojen nähdään joissain kirjoituksissa seuraavan yhteiskunnan arvojen muuttumisesta kovemmiksi, jolloin perhe-elämälle ei anneta sille ennen kuulunutta arvostusta eikä perhe instituutiona ole enää valtion suojeluksessa:

Nämä vieraannuttamistapaukset ovat vain pieni osa kokonaisuutta mikä kertoo siitä, miten systeemi toimii. Perhe-elämän arvostaminen on vain sanahelinää, jota voidaan käyttää myyntipuheena tai kulissina.

Kirjoittajan kommentissa vieraannuttaminen on vain jäävuoren huippu pinnan alla olevan järjestelmän ollessa perhe-arvojen vastainen siitä huolimatta, että niihin on virallisissa puheissa sitouduttu tarkoituksena luoda mielikuvia tai tuottaa hyötyä perhearvoja näennäisesti edistävälle taholle.

Siksi kutsun suomalaista systeemiä yksilölliseksi fiskaalis-liberalistiseksi tai voisi kutsua jopa uusliberalistiseksi systeemiksi, jossa vanhat perhe-arvot ovat ajat sitten heitetty roskikseen. Lapset kärsivät, syntyvyys kärsii jne. mutta viis siitä, kunhan mammonaa ja rahaa tulee.

Aineistolainauksessa Suomessa vallalla olevaa arvomaailmaa kuvataan taloudellisia arvoja ensisijalle asettavaksi. Kirjoittajan mukaan järjestelmän totaalisuus peittää alleen perhearvot, eikä mahdolliset negatiiviset seurauksetkaan saa laivaa kääntymään pehmeämpien arvojen suuntaan taloudellisten arvojen toimiessa suunnannäyttäjänä.

Riitta Jallinoja on tutkinut vuosituhannen vaihteeseen sijoittunutta familistista käännettä Helsingin Sanomien perheaiheisissa puheenvuoroissa. Jallinojan havaintojen mukaan tutkijoilta omaksutuissa puheenvuoroissa tuotiin ilmi vanhemmuuden hukassa oleminen ja vanhemmuuden vaikeutuminen

yhteiskunnan vaikutuksesta. Nähdään, että yhteiskunta määrittää vahvasti perheen ja yhteiskunnan suhdetta. Yhteiskunta toimii pitkälti globalisaation ja markkinatalouden ehdoilla, jotka eivät puheenvuorojen esittäjien mukaan sovi vanhemmuuden ja perheen toimintaperiaatteeksi. Nopeasti muuttuva markkinoiden ohjaama yhteiskunta ei kohdista aikaa ja kiinnostusta perheestä huolehtimiseen, joka jää jälkeen kehityksestä. Vaikka perhe ja yhteiskunta muuttuisivatkin samaa tahtia, määrää yhteiskunta kuitenkin muutoksen suunnan. Perhe-elämä tulee näin ehdollistetuksi tavalla, joka on sille sopimatonta. (Jallinoja 2006, 117-118.)

8.2 Viranomaiset lainsäädännön toteuttajina

Viranomaisten, kuten lastenvalvojien ja sosiaalityöntekijöiden tai käräjäoikeuden määräämien sovittelijoiden nähdään useimmiten olevan kykenemättömiä tai haluttomia toimimaan siten, että lapsen oikeus tavata toista vanhempaansa toteutuu. Viranomaisten keinottomuus puuttua tilanteeseen ulottuu myös oikeusviranomaisten toimintaan:

Miksi Suomi loukkaa lapsen oikeuden toteutumista eikä viranomaisilla ole siihen keinoa puuttua? Tilanne on kestämätön. Oikeuslaitos ei voi toimia sirkuksena, jossa sen päätöksille nauretaan.

Komentissa Suomi on kuvattu subjektina, tekijänä, mistä voi tulkita lasten oikeuksien toteutumattomuuden alkusyyyn olevan laajemmissa rakenteissa kuin yksittäisten viranomaisten toimintatavoissa. Viranomaisten toimivalta näyttäytyy lapsen vieraannuttamiseen johtavassa prosessissa voimattomana vaikuttamaan tilanteeseen. Sirkus-metaforalla kirjoittaja kuvaa oikeuslaitosta vailla uskottavuutta olevana instituutiona, jonka päätöksiin ei voi luottaa tai ne voivat kansalaisissa aiheuttaa jopa hilpeyttä.

Kansan arvot-tutkimuksen tavoitteena on selvittää Suomalaisten nuorten ja aikuisten arvoja, arvojen ja toiminnan välistä suhdetta sekä niissä tapahtuneita muutoksia. Vuonna 2017 aikana kerättyjen kyselytietojen perusteella 77% suomalaisista luottaa Suomen oikeuslaitokseen erittäin paljon tai melko paljon. (Kansan arvot 2017 tutkimustiivistelmä.) Tulosten mukaan oikeuslaitoksen voi siis katsoa nauttivan melko laajaa luottamusta kansalaisten keskuudessa. Hannuniemen (2015) näkemyksen mukaan tuomioistuinten jättäessä puuttumatta vieraannuttamiseen, ne kannustavat kansalaisia epärehellisyyteen ja auktoriteettivastaisuuteen. Tuomioistuimet kaivavat näin pois pohjaa omalta toiminnaltaan ja sitä myötä koko oikeusjärjestelmältä. (Hannuniemi 2015, 119).

Tuomarien ongelmana taas voi pitää sitä, että päätöksenteon koskiessa juridiikan ydinalueen ulkopuolella sijaitsevaa aihealuetta, voi johtopäätösten tekeminen perustua vain niin sanottuun maalaisjärjen käyttöön, koska asiantuntemusta ei vieraasta tieteen alasta ole riittävästi, eikä ratkaisu erikoistietoa vaativiin kysymyksiin ole löydettävistä suoraan laista. Päätöksenteon tueksi pyydetään tällöin lausuntoja erialojen erikoisasiantuntijoilta, mikä sekään ei ole ongelmatonta. Tuomari ei välttämättä osaa punnita keskenään ristiriitaisia lausuntoja keskenään, eikä ole myöskään ajankäytön kannalta mahdollista perehtyä päätöksentekoon vaadittavaan syvällisempään selonottoon rikosalosta- ja kysymyksistä. (Hannuniemi 2015, 31.)

Paitsi keinottomuutena, näyttäytyy viranomaisten toiminta kommentoijille myös haluttomuutena puuttua vieraannuttamiseen:

On myös tilanteita, joissa pitäisi perehtyä ja tutkia, vieraannuttaako vanhempi. Ihan samallalalla kuin nykyisin tutkitaan, onko tapahtunut seksuaalista hyväksikäyttöä. Tai muuta vakavaa rikosta, vaikka näyttöä ei ole aina helppo saada. Nykyään viranomaiset ovat tumput suorina, jos pitäisi ryhtyä selvittämään vieraannuttamista. Se on hyvin väärin lasta sekä hänen toista vanhempaansa kohtaan.

Aineistolainauksessa kyseenalaistetaan vieraannuttamiseen puuttumattomuutta käyttämällä perusteena selkeän näytön saamisen hankaluutta. Vieraannuttaminen vertautuu seksuaaliseen hyväksikäyttöön, jonka epäily johtaa matalalla kynnyksellä asian etenemisen poliisitutkintaan. Vieraannuttamiseen reagointi viranomaisten taholta sen sijaan on hidasta, mikäli sitä tapahtuu lainkaan. Epäiltyyn lapsen vieraannuttamiseen avun saanti koetaan hankalaksi koska selvittämisvastuu ei selkeästi ole kenelläkään:

Meillä ei ole viranomaista, jolle kuuluisi vieraannuttamiseen puuttuminen. Sosiaaliviranomainen toteaa ongelman kuuluvan vanhemmille. Oikeusviranomainen tukeutuu päätöksissään vakiintuneisiin oloihin, koska sosiaaliviranomainen ei ole selvittänyt, onko kyseessä vieraannuttaminen.

Kirjoittaja näkee sosiaaliviranomaisen passiivisuuden vieraannuttamisen selvittämisessä johtavan siihen, ettei myöhemmällä oikeusprosessilla ole merkitystä vedottaessa lasten jo vakiintuneisiin olosuhteisiin, joita ei helposti lähdetä muuttamaan. Kurki-Suonion (1999) mukaan vakiintuneiden olosuhteiden säilyttämiseen pyrkivää niin sanottua status quo-periaatetta on kirjallisuudessa käsitelty kriittisestikin, jolloin kritiikki on koskenut sen tarpeetonta soveltamista. Status quon on nähty olevan veruke vetäytyä päätöksenteosta hankalassa tilanteessa. Huollosta ja asumisesta tehtyjen päätösten valossa periaatteella on edelleen merkittävä asema ratkaisujen kriteerinä. Tästä

tulkintaperiaatteesta tehdään kuitenkin useammin poikkeuksia kuin edellisen lainsäädännön ollessa voimassa. (Kurki-Suonio 1999, 518.)

Ylipäättään vieraannuttamiseen toivotaan puuttumista aikaisemmassa vaiheessa, koska asian pitkittyessä vieraannuttaminen syvenee:

Kun tapaamiset eivät onnistu, apua pyydetään viranomaisilta. Viranomaiset kuitenkin vain neuvovat ottamaan yhteyttä lakimieheen. Tämä ei ole oikea tie lapsen edun toteutumisen kannalta: lapsi vieraantuu toisesta vanhemmastaan

Edellisessä aineistolainauksessa tapaamisten toteutumiseen kaivattiin apua viranomaisilta, jotka kehottavat kääntymään lakimiehen puoleen tapaamisasioissa. Vaikka lapsen tapaamisiin liittyvät vaikeuksiin soisi saatavan matalan kynnyksen apua, asettaa lainsäädäntö kuitenkin viranomaisten toimivallalle rajoituksia. Gottbergin mukaan eroavilta vanhemmilla on usein epäselvä kuva viranomaisten toimivaltasuhteista. Yleisen harhakäsityksen mukaan päätökset huollosta tehtäisiin sosiaalitoimessa tai sosiaalitoimen tuomioistuimelle tehtävät selvitykset ja niihin mahdollisesti sisältyvät ehdotukset olisivat tuomioistuinta sitovia. Tämän käsityksen myötä vanhemmat kokevat olevansa huoltajuusprosessia jo sosiaalitoimessa pidettävissä neuvotteluissa. Vanhemmille olisikin tähdennettävä, että sosiaalitoimessa voidaan ainoastaan etsiä ja vahvistaa sovinnollisia sopimuksia ja riita-asiat kuuluvat tuomioistuinten ratkaistavaksi. (Gottberg 1997, 89.)

Vaikka keskustelua lapsen vieraannuttamisesta on ollut runsaasti viime vuosina, nähdään tietoisuus ilmiöstä vajavaisena erityisesti viranomaisten keskuudessa, jolloin nämä saattavat tahtomattaan pahentaa tilannetta:

Koska vieraannuttaminen on lähes tuntematonta viranomaiselle, sen käsittelyyn ei ole kehitetty toimivia tapoja. Pahimmillaan viranomainen voi osallistua huoltokiusaamiseen ja vieraannuttamiseen kieltämällä ongelman hoidon kuulumisen itselleen, passiivisuudella tai menemällä valtaa käyttävän vanhemman puolelle.

Tietämättömyyden vieraannuttamisesta nähdään johtavan siihen, ettei järjestelmällisiä toimintamalleja sen arviointiin ole olemassa. Hannuniemen (2015) mukaan vieraannuttamisesta keskustellaan paljon, mutta vain harva ammattilainen hallitsee sen todellisuudessa. On esitetty väitteitä, joiden mukaan vieraannuttaminen olisi helposti tunnistettavissa, vaikka näin ei ole. Muutoin ongelmaan olisi löytynyt ratkaisu jo kauan sitten. Pelkkä vieraannuttamisesta koskeva tieto

ei riitä aiheuttamaan positiivista muutosta huoltoriitajärjestelmässä, ellei sitä sovelleta johdonmukaisesti. Vaikka asiasta on ollut vireillä lainsäädäntöhanke, konkreettisiin toimiin ei olla ryhdytty eikä oikeuskäytännöissä ole tapahtunut havaittavia muutoksia. (Hannuniemi 2015, 30.)

Myös seuraava kirjoittaja näkee vieraannuttamista pidettävän marginaalisena ilmiönä niiden keskuudessa, jotka eivät ole joutuneet asian kanssa tekemisiin ja toivoo ilmiölle näkyvyyttä:

Jos asian kanssa ei ole joutunut konkreettisesti tekemisiin, on vaikeaa edes uskoa, miten surullisia tapauksia Suomessa on ja miten yksikään viranomainen ei halua puuttua niihin. Haastan lehdistön asialle. Nyt huomattavaa näkyvyyttä vieraannuttamiselle. Sosiaali tulee perässä kunhan sen on pakko.

Edellisen aineistolainauksen mukaan medianäkyvyys toisi vieraannuttamisen ilmiönä yleiseen tietoon ja keskusteluun, jolloin myös sosiaalitoimen on lopulta reagoitava. Jallinoja esittää omiin kokemuksiinsa tutkijana, että medialla on tärkeä merkitys tuoda ilmiö julkisuuteen. Julkiseksi tekeminen tuo ilmiön äärelle kaikki ne tahot, jotka asian piiriin jollain tavalla kuuluvat. Julkisuus kutsuu esiin poliitikot, tutkijat, järjestöt ja kansalaiset. Media on silloin kuin näyttämö, jolle monet toimijat tulevat esittämään näkemyksensä esillä olevasta asiasta. (Jallinoja 2006, 10.)

Paitsi tietämättömyyden ilmiöstä ja siihen puuttumiseen kohdennettujen toimintamallien kehittymättömyyden, myös resurssien vähäisyyden katsotaan olevan esteenä sille, että vieraannuttava käytös voitaisiin tunnustaa ja siihen osattaisiin puuttua kuten seuraavassa tekstikatkelmassa:

Tärkeää olisi myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työkuormituksen vähentäminen. Työnohjaus ja koulutus ei riitä, jos ei ole aikaa! Jos yhdellä sosiaalityöntekijällä on 40-70 asiakasperhettä hoidettavanaan kuten pk-seudulla, niin on päivänselvää, ettei vieraannuttamisen arviointiin ole mitään mahdollisuuksia.

Riittävien resurssien ohjaaminen eroperheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöille nähdään olevan edellytyksenä sille, että vieraannuttamista olisi mahdollista arvioida sosiaalityöntekijöiden toimesta. Pelkän tiedon ja osaamisen lisääminen on tarpeetonta, ellei ajallisia resursseja voida irrottaa vieraannuttamisen arviointiin työntekijän asiakasmäärien ollessa jo ennestään kohtuuttomat.

9 Tulosten yhteenvetoa ja pohdintaa

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut, millaista puhetta vieraannuttamisesta tuotetaan Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksissa ja niihin liittyvissä lukijoiden kommentteissa. Aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt diskurssianalyysiä. Aineistosta erottui kolme keskeistä diskurssia, jotka tuottavat kukin erilaista käsitystä vieraannuttamisesta ja erovanhemmuudesta.

Epätasa-arvon diskurssissa käsitystä vieraannuttamisesta tuotetaan liittämällä ilmiö sukupuolten eriarvoisuuteen ja erilaisuuteen, jolloin puhetta tuotetaan omaa sukupuoltaan edustavan naisen ja miehen näkökulmasta. Diskurssille ominaisia ovat vastakkaisasetteluja sukupuolten välille rakentavat puheenvuorot.

Lapsen vieraannuttaminen liitetään joissain kirjoituksissa perinteisten sukupuoliroolien ylläpitämiseen, johon liittyy ennen muuta äidin näkeminen lapsen ensisijaisena, luontevana huoltajana. Lapsen vieraannuttamisen nähdään olevan tuotosta äitiyden asettamisesta jalustalle, kun lasten tapaamisista ja huollosta neuvotellaan eron jälkeen. Isällä ei tässä asetelmassa nähdä olevan juurikaan valtaa vaikuttaa asioihin. Äitiys nähdään annettuna, mutta isyys on ansaittava mieluiten jo ennen eron tapahtumista. Isältä odotetaan osallistumista lasten hoivaan ja perheen arjen organisointiin, pelkästään elättäjäisän roolissa pitäytyminen johtaa armotta syrjäyttämiseen lasten elämästä isän muuttaessa toisaalle perheen hajottua.

Naisten vaatimukset miesten osallistumisesta lasten päivittäiseen hoivaan, koetaan jossain kirjoituksissa ristiriitaisina ja kohtuuttomina isien näkökulmasta. Vaikka isä olisi panostanut perheen hyvinvointiin käymällä töissä ja uhrannut näin perheen kanssa viettämänsä aikaa hyvän asian puolesta, ei miehen ponnisteluja palkita eron jälkeen vaan päinvastoin niistä rangaistaan määräämällä huoltajuus itsestään selvästi äidille, joka on viettänyt enemmän lasten kanssa aikaa kotona ollessaan.

Tasa-arvoliike näyttäytyy tässä diskurssissa enimmäkseen negatiivisessa valossa. Naisten saamat oikeudet ja vapaudet vähentävät miesten oikeuksia, mistä seuraa miehen sortaminen ja isän roolin väheksyminen. Vieraannuttaminen nähdään tällöin perinteisten perhearvojen rapautumisen lopputulemana, jolloin isä ei saa perheessä samanlaista arvostusta perheen päänä kuin patriarkaaisen yhteiskunnan aikoina. Perhearvojen murenemiseen nähdään osasyynä feministinen liike ja siihen liittyvä naisten pyrkimys miestä alistaviin ja syrjiviin toimintatapoihin. Toisaalta tasa-arvoliiikettä puolustavat naiset tuovat esiin perhevapaiden käyttämisen mahdollisuuden, jolloin lasten päätyminen äidin hoivaan olisi ollut estettävissä jo ennen eroa. Tämän näkökulman mukaisesti

feminismin nähdään tarjonneen isille tasa-arvoista vanhemmuutta, mutta miehet ovat jättäneet tilaisuuden käyttämättä ja vaativat oikeuksiaan pelkästään biologisen isyyden perusteella.

Äideistä epätasa-arvon diskurssissa tuotetaan ristiriitaista puhetta. Toisaalta äideillä nähdään olevan yltäkyläisesti ansaitsematonta valtaa päättää lasten asioista eron jälkeen ja tuodaan esiin myös näkemystä viekkaasta naisesta uhriutujana, joka käyttää sumeilematta hyväkseen näennäistä rooliaan heikompana sukupuolena saadakseen sympatiaa ja tukijoukkoja asiansa tueksi. Toisaalta äiti kuvautuu etenkin äitien kirjoituksissa lastensa suojelijana, joka huolehtii jälkikasvustaan silloinkin, kun vastuuton tai väkivaltainen isä vaarantaa lasten turvallisuuden ja mahdollisuuden tasapainoiseen lapsuuteen. Sankarin rooli lankeaa naiselle, joka vastaa yksin lasten hoidosta ja kasvatuksesta sen jälkeen, kun isän kiinnostus lapsiin loppuu eron jälkeen muiden asioiden, kuten uuden parisuhteen mennessä tärkeysjärjestyksessä lasten edelle. Miehen taipumus hylätä jälkikasvunsa nähdään joissain kirjoituksissa biologisten viettien ohjaamana.

Puheenvuoroille ovat tyypillisiä vahvojen ja osin ehdottomienkin näkökulmien esiin tuominen. Sukupuoleen kytkeytyvät tulkinnat vieraannuttamisesta tuottavat isistä kuvaa naisten ylivallan uhreina, joilla ei ole juuri lainkaan mahdollisuutta toimijuuteen lasten tapaamisasioissa. Isän mahdollisuuden eron jälkeiseen tasavertaiseen vanhemmuuteen nähdään olevan toisten käsissä.

Epätasa-arvon diskurssissa naisten nähdään liittoutuvan toisiensa kanssa, jolloin myös naispuoliset perheen kanssa työskentelevät ammattilaiset kohdistavat empatiansa yksipuolisesti äiteihin. Tämä johtaa siihen, ettei tilannetta pystytä tarkastelemaan sukupuolineutraalisti ja objektiivisesti, minkä seurauksena mahdollinen vieraannuttaminen jää tunnistamatta. Naispuolisten työntekijöiden, esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden pyrkimykset nähdään jopa pahantahtoisina, jolloin he liittoutuessaan eronneiden äitien kanssa osallistuvat miesten sortamiseen huolto- ja tapaamisasioissa motiivinaan kostaa naisten menneinä aikakausina kokemat vääryydet.

Paitsi isien itsensä, myös naisten kirjoituksissa isän rooli nähdään heikkona. Eroisyys kuvautuu vailla vastuuta ja itseohjautuvuutta olevana. Diskurssissa tuotetaan myös yleistävää puhetta erityisesti naisten ja miesten oletetuista ominaisuuksista ja toimintatavoista. Yleistävän puheen lisäksi miehiin ja naisiin liittyviä stereotyyppioita halutaan myös haastaa kyseenalaistamalla kuvaa äideistä lastensa lempeinä hoivaajina muistuttamalla naisten harjoittamasta perheväkivallasta. Miehen leimautuminen itsestään selvästi väkivallan tekijäksi tai muuten vaaralliseksi nähdään niin ikään epäoikeudenmukaisena ja tuodaan esiin vaade myös miesten oikeudesta olla uhrin roolissa.

Kaiken kaikkiaan epätasa-arvon diskurssissa käsitys vieraannuttamisesta ja erovanhemmuudesta on vahvasti sukupuolittunutta. Kurosen mukaan suomalaisessa perhekeskustelussa vallitseekin toisaalta

sukupuolineutraalius, jopa sukupuolisokeus, mutta eron jälkeinen vanhemmuus taas on vahvasti sukupuolittunutta (Kuronen 2003, 107).

Vastuuttavassa diskurssissa vieraannuttaminen käsitetään enimmäkseen vanhemman omien valintojen vääjäämättömäksi lopputulokseksi, jolloin lapsistaan erkaantunutta ei voida pitää olosuhteiden uhrina tai muiden toimijoiden, kuten äidin tai lastenvalvojien taholta syrjinnän kohteena olevana. Käsitystä vieraannuttamisesta tuotetaan tässä diskurssissa enimmäkseen ulkopuolisen neuvonantajan positiosta, omakohtaisten kokemusten esiintuominen on vähäistä.

Puheen funktiona on vastuiden ja velvollisuuksien osoittaminen eronneille vanhemmille. Vieraannuttaminen nähdään sukupuolineutraalina ilmiönä, jolloin sukupuoli ei määrittele vanhemmuutta, vaan sitä tuotetaan tekojen kautta. Hyvä vanhemmuus näyttäytyy sitoutumisena lapsen tarpeista huolehtimiseen, jolloin biologisen ja juridisen vanhemmuuden nähdään olevan alemmalla tasolla kuin sosiaalisen ja psykologisen vanhemmuuden.

Vieraannuttamisen käsite näyttäytyy vastuuttavassa diskurssissa hyvin häilyvänä ja kyseenalaistettavana, jopa väärinkäyttynä. Vieraannuttamisen sijaan puhutaan useammin vieraantumisesta, joka korostaa oman toimijuuden merkitystä lapsi-vanhempisuhteen säilymiseen eron jälkeen. Vaikka vieraannuttaminen ilmiönä tunnustettaisiinkin, nähdään se kuitenkin marginaalisena ilmiönä. Toisen vanhemman harjoittamaksi vieraannuttamiseksi naamioitu etävanhemman haluttomuus ja kyvyttömyys hyvään vanhemmuuteen ja vastuunottoon toistuu tässä puhettavassa. Vastuuttava diskurssi voidaan nähdä vastakkaiseksi eriarvoisuuden diskurssiin nähden, koska eron jälkeisen vanhemmuuden onnistumisen nähdään enimmäkseen olevan riippumatonta muusta kuin omista toiminta- ja ajattelutavoista. Vieraantumisesta ei näin ollen voida syyttää yksilöön ulkoapäin vaikuttavia epätasa-arvoisia asenteita tai toimintatapoja, eikä lapsesta vieraantuminen näin ollen näyttäydy ennalta määrättyä kohtalona.

Vastuuttavassa diskurssissa useat lähivanhemman roolissa olevat tuottavat puhetta, jonka tarkoitus on oikeuttaa oma toiminta ja valinnat silloin, kun lapsi ei enää tapaa toisaalla asuvaa vanhempaansa. Vieraannuttamissytyksiä torjutaan vetoamalla ammattilaisten tekemiin arvioihin tilanteesta ja lasten parempaan vointiin sen jälkeen, kun yhteydenpito etävanhempaan on lakannut. Puheella halutaan vakuuttaa toiset siitä, että lapsen ja etävanhemman yhteydenpidon loppumisen taustalla on lähivanhemman pyrkimys lapsen hyvinvoinnin turvaamiseen. Joissain kirjoituksissa tuodaan ilmi myös oma halu ja pyrkimys lähivanhempana edistää lapsen ja etävanhemman tapaamisia, mutta etävanhemman välinpitämättömyys ja haluttomuus kontaktien ylläpitämiseen on vesittänyt nämä aikomukset.

Osallistuminen lapsen elämään jo ennen eroa sekä vastuunjakaminen lapsen asioista myös etävanhemman taholta eron jälkeen mitätöi mahdollisuuden vieraantumiseen lapsesta. Vanhemmuuteen nähdään kuuluvan velvollisuuksia, joiden laiminlyönti paitsi vaarantaa lapsen hyvinvoinnin, myös johtaa vieraantumiseen lapsesta. Eroavilta vanhemmilta odotetaan omien tunteiden sivuun laittamista ja lapsen oikeuksien asettamista omien etujen edelle. Eroaville vanhemmille tarjotaan rationaalisen toimijan roolia tuomalla keskusteluun esimerkkejä onnistuneista järjestelyistä eron jälkeen. Eron aiheuttamien vihan ja katkeruuden tunteiden valtaan jääminen nähdään valintana, jonka vaihtoehtona on tietoinen päätös aikuismaiseen ja vastuulliseen käytökseen, joka mahdollistaa lapsen äänen kuulemisen erotilanteessa. Kirjoituksissa toistuvat ihanteet sovinnollisesta erovanhemmuudesta, johon vastakkainasetteluiden ja oikeudellisten prosessien sijasta kuuluvat neuvottelevuus ja joustavuus lapsen asioista sovittaessa.

Järjestelmäkriittisessä diskurssissa puhe lapsen vieraannuttamista nivoutuu vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään. Vieraannuttaminen on yhteiskunnan rakenteiden tuottamaa ja ylläpitämää, jolloin vastuu on rakenteilla, ei siinä toimivilla yksilöillä kuten edellisessä, vastuuttavassa diskurssissa. Kuten eriarvoisuuden diskurssissa, myös järjestelmäkriittisessä diskurssissa tuodaan esiin näkemys epäoikeudenmukaisuudesta ja alistetuksi tulemisesta. Näkemys sisältää myös kokemuksia sukupuolien eriarvoisuudesta, mutta niiden nähdään olevan yhteiskuntarakenteiden tuottamaa, eivätkä sukupuolien erot tässä diskurssissa kuvaudu essentialistisina. Tässä diskurssissa puheenvuoroja käyttävät suomalaisen yhteiskunnan jäsenet, jotka arvioivat kriittisesti yhteiskuntajärjestelmää suhteessa vieraannuttamiseen ja erovanhemmuuteen.

Vieraannuttaminen nähdään yhteiskunnan vääristyneiden arvojen ja niitä seuraavien oikeusnormien loppumana, jolloin se tässä näyttäytyy juridisena asiana ja vieraannuttamiseen vaikuttamisen katsotaan lähtevän lainsäädännöstä ja sitä toteuttavista viranomaisista, joiden rooli lapsen vieraannuttamisessa nostetaan tässä diskurssissa arvioinnin kohteeksi.

Järjestelmäkriittisessä diskurssissa käsitystä lapsen vieraannuttamisesta tuotetaan kyseenalaistamatta ilmiön olemassaoloa, toisin kuin vastuuttavassa diskurssissa. Tällöin puheen funktiona on tuoda esiin järjestelmässä olevat vieraannuttamisen mahdollistavat epäoikeudenmukaisuudet, sekä tuottaa käsitystä lapsen vieraannuttamisesta tosiasiallisena ilmiönä, joka on vakava uhka lasten hyvinvoinnille. Tämän näkökulman mukaan lapsen vieraannuttamista tapahtuu, mutta keinoja ja tahtoa sen tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen ei juurikaan ole.

Puhetta lainsäädännöstä ja tarpeesta sen muuttamiseen tuodaan keskusteluun kahdesta näkökulmasta. Vieraannuttamista halutaan toisaalta tehdä rangaistavaksi, jolloin lapsen ja etävanhemman yhteydenpidon hankaloittamisesta voitaisiin langettaa lähivanhemmalle sanktioita. Toisaalta nykyisen lainsäädännön katsotaan sinänsä turvaavan lapsen oikeuden molempiin vanhempiin, mutta lain soveltamisessa ja sen noudattamisen valvonnassa on vakavia puutteita.

Että lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmastaan voidaan tunnistaa ja siihen reagoida, nähdään tärkeänä ilmiön saaminen laajempaan tietoisuuteen. Vieraannuttamisen tuomisen julkiseen keskusteluun ajatellaan lisäävän päättäjien ja viranomaisten ymmärrystä lapsen vieraannuttamisesta ja medianäkyvyys asettaa paineita reagoida siihen tehokkaammin ja aikaisemmassa vaiheessa.

Suomalaisen yhteiskunnan toimintatavat kuvautuvat tässä diskurssissa ulkokultaisina, jolloin voimassaolevalla lainsäädännöllä annetaan ulospäin kuva siitä, että ihmisoikeudet Suomessa toteutuvat, ja huoltajuusasioiden puolueeton ja oikeudenmukainen käsittely kuuluu osana suomalaiseen oikeusjärjestelmään. Ulkopuolelle näyttäytyvän kuvan ei kuitenkaan nähdä vastaavan vieraannuttamisen sallivaa lain käytännön soveltamista, jolloin koko oikeusjärjestelmän uskottavuus vaarantuu ja Suomen maine oikeusvaltiona kyseenalaistuu.

Viranomaisten rooli näyttäytyy useissa kirjoituksissa heikkona. Ne, joilla olisi valtaa vaikuttaa lapsen vieraannuttamiseen, eivät ota vastuuta asiasta vaan delegoivat sen muille. Paitsi vastuun väistelynä vieraannuttamiseen puuttumisessa, näkyy viranomaisten toimintaa leimaavan keinottomuus ja osaamattomuus asian äärellä. Myöskään yhteiskunnan myöntämät niukat resurssit sosiaalitoimelle eivät tue viranomaisten mahdollisuuksia puuttua vieraannuttamiseen.

Järjestelmäkriittisessä diskurssissa oma toimijuus suhteessa järjestelmän tuottamiin epäoikeudenmukaisiin toimintamalleihin koetaan heikoksi. Lainsäädännön ja viranomaistoiminnan taustalla olevien yhteiskunnassa vallitsevien arvojen nähdään mahdollistavan lapsen vieraannuttamisen toisesta vanhemmastaan. Mitä enemmän taloudelliset arvot korostuvat, sitä todennäköisemmin ne tukahduttavat alleen perinteiset perhearvot. Yhteiskunnan katsotaan pettäneen kansalaisensa ja lopettaneen perheiden tukemisen.

Tutkimukseni tuloksista on pääteltävistä, että vaikka käsitystä lapsen vieraannuttamisesta tuotetaan monesta eri näkökulmasta, on niille kaikille yhteistä kuitenkin näkemys siitä, että lapsen vieraantuminen toisesta vanhemmastaan on useimmiten lapselle vahingollista ja sen estämiseen tulisi olla keinoja. Toimijuuden asiassa nähdään olevan diskurssista riippuen joko vanhemmilla, viranomaisilla tai yhteiskunnalla. Vieraannuttaminen näyttäytyy tunteita herättävänä keskustelunaiheena ja aiheesta tuotetaan paljon epäoikeudenmukaisuuden, eriarvoisuuden,

epätoivon ja surun tuntemuksia ilmaisevaa puhetta. Lapsen hyvinvoinnin vaarantuminen eron jälkeisissä ristiriitatilanteissa nousee esiin huolenaiheena kaikissa kolmessa diskurssissa. Samoin peräänkuulutetaan lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja osallistua häntä koskevien päätösten tekemiseen.

Lapsen vieraannuttamista tulisi tutkia edelleen, että eroperheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten työn tueksi voitaisiin lisääntyneen tiedon ja ymmärryksen myötä kehittää toimintamalleja, joilla eroriitoja voitaisiin ennaltaehkäistä ja niihin voitaisiin puuttua jo varhaisessa vaiheessa. Lapsen mielipiteen selvittämisen tulisi tutkimuksen tulosten valossa kuulua osaksi huoltajuus- ja tapaamisasioiden sopimista jo ennen konfliktien eskaloitumista lapsen ja toisen vanhemman yhteydenpidon katkeamiseen. Myös sukupuolen merkitystä lapsen huolto- ja tapaamisasioista neuvoteltaessa tulisi aktiivisesti pohtia, koska sukupuolten eriarvoisuus oli monissa puheenvuoroissa vahvasti läsnä.

Tutkimuksen kirjoittamisen aikana lapsenhuoltolain uudistaminen on edennyt, mikä osoittaa, että viime vuosina aiheesta eri foorumeilla käydyllä julkisella keskustelulla ja eduskunnassa tehdyillä kirjallisilla kysymyksillä ja lakialoitteilla on ollut poliittista voimaa. Tätä voi pitää todisteena kielenkäytön seurauksellisuudesta. Juhilan ja Suonisen (1999) mukaan lain kirjoittamista voidaan pitää yhtenä kielellisen argumentaatioketjun lenkinä. Lain hyväksymistä edeltävää napin painallusta edeltävät ja seuraavat kielelliset perustelut ja arjessa olemassa olevat käytännöt tulevat näkyviksi julkisissa foorumeissa. Lain uudistamisen prosessi on kokonaisuudessaan kielellistä, retorisen vakuuttelun ja suostuttelun läpäisemää. (Juhila & Suoninen 1999, 238.)

Oikeusministeriön tiedotteen mukaan hallitus esittää lapsenhuoltolakiin uudistuksia koskien lapsen oikeutta osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Lakiuudistus ottaisi myös entistä paremmin huomioon perheiden monimuotoistumisen, jolloin vuoroasuminen kirjattaisiin lakiin. Lapsen vieraannuttamisen ehkäisemiseksi asetettaisiin vanhemmille velvollisuus myötävaikuttaa tapaamisten toteutumiseen ja epäasiallinen vaikuttaminen lapseen kiellettäisiin. Ehdotettujen lainmuutosten nähdään vahvistavan lapsen asemaa ja oikeuksia YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa edellytetyllä tavalla. (OM. Ajankohtaista. 20.6.2018.) Lapsen oikeutta molempiin vanhempiinsa halutaan siis edistää lainsäädännön keinoin, mikä mahdollistaneekin yhtenäisten toimintamallien kehittämisen eroperheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille. Mahdollinen lakimuutos vaikuttanee myös yleiseen asenneilmapiiriin koskien lapsen edun huomioimista erotilanteessa ammattilaisten ja eroavien vanhempien keskuudessa.

Kirjallisuus:

Aaltonen, A.K. (2009) *Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa*. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Antikainen, M (2014) *Sosiaalityön asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalveluissa*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 148. 277. 199s.

Antikainen, M., Hämäläinen J., Pölkki, P. (2009) *Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa*. Teoksessa Kääriäinen, A., Hämäläinen, J., & Pölkki, P. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 194-195.

Baker A. (2005) *The long-term effects of parental alienation on adult children: A qualitative research study*. *The American Journal of Family Therapy*. Vol. 33:289–302.

Berger, P. L. & Luckmann, T. (2009) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Castren, A-M. (2009) *Onko perhettä eron jälkeen?* Helsinki: Gaudeamus.

Emery, R. E. (1994) *Renegotiating Family Relationships. Divorce, Child Custody and Mediation*. New York: The Guilford Press.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 141-198.

Fairclough, N. (2003) *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. London ; New York: Routledge.

Foucault, M. (1998) *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.

De Fina, A., Schiffrin, D., & Bamberg, M. (2006) *Discourse and Identity. Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dunne J & Hedrick M. (1994) *The Parental Alienation Syndrome: An Analysis of Sixteen Selected Cases*. *Journal of divorce & remarriage*, vol 12, 21-38.

Gottberg, E (1997) *Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytäntöönpano*. Turku: Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.

Gottberg, E. (2008) *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Turku: Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.

- Gottberg, E (1995) Sosiaalitoimen juridiikka ja lapsen etu. Teoksessa Aho S., Kulmala, U., Rähkä, H., Porkka, S. & Timlin, T. Lapsen etu. Sarja B. Raportit ja selvitykset 8. Turku: Turun täydennyskoulutuskeskus, 33.
- Habermas, J. (2004) Julkisuuden rakennemuutos. Tampere: Vastapaino.
- Hall, S. (1999) Identiteetti. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Hannuniemi, A. (2015) Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja vieraannuttaminen lapsen huoltoriidoissa. Oikeussosiologinen tutkimus. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Heikkinen, H. L. T. (2015) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 157.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2003) Tutki ja kirjoita. Vantaa: Dark Oy.
- Huttunen, J. (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Häkkänen-Nyholm, H. & Nyholm, A. (2015) 130 kysymystä avioerosta. Psykologin ja lakimiehen opas hyvään eroon. Helsinki: Read me.fi. Oy.
- Ilmonen, K. (2015). Muuan diskurssianalyysi. Esimerkkeinä Chydenius-instituutin vaikuttavuustutkimus. Teoksessa Aaltola, J & Valli, R. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 134.
- Jallinoja, R. (2006) Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, A. (2002) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 37-39.
- Jokinen, A. (2002) Mihin miehet tarvitsevat tasa-arvoa. Teoksessa Holli, A., Saarikoski, T. & Sana E. (toim.) Tasa-arvopolitiikan haasteet. Vantaa: Dark Oy, 240-246.
- Jokinen, A. & Juhila K. (2002) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 87.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2004) Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen E. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 17-38.

- Juhila, K. & Suoninen, E. (2002) Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 238.
- Julkunen, R. (2010) Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.
- Jørgensen, M. & Phillips, L. J. (2002) In the field of discourse analysis. In Discourse analysis as theory and method (pp. 1-23) SAGE Publications Ltd doi: 10.4135/9781849208871.n1
- Kakkuri-Knuuttila, M-L. & Heinlahti, K. (2006) Mitä on tutkimus. Argumentaatio ja tieteenfilosofia. Helsinki: Gaudeamus.
- Karttunen, R. (2010) Isän ja äidin välissä: Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampere: Tampere University Press.
- Kelly, J.B. & Johnston, J.R. (2001) The alienated child: a reformulation of parental alienation syndrome. Family Court Review. 39(3), 249-266.
- Kelly, B. J. & Wallerstein, S. J. (1976) The effects on parental divorce. American Journal of Orthopsychiatry, 46(1), 20–32. doi: 10.1111/j.1939-0025.1976.tb01224.x.
- Klemola, P. (1981) Helsingin Sanomat. Sananvapauden monopoli. Helsinki: Otava.
- Korhonen, J. (2016) Mikä niitä riivaa? Suomalaisen julkisen keskustelun tuska - ja eräitä etenemismahdollisuuksia. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kortteinen, J. (2015) Sananvapaus ihmisoikeutena. Teoksessa Nordenstreng, K. (toim.) Sananvapaus Suomessa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 139-140.
- Kurki-Suonio, K. (1992) Isien oikeudet ja lapsen etu – naisnäkökulma ja lapsen huollon määräytyminen. Teoksessa Turunen, R. (toim.) Naisnäkökulmia oikeuteen. Helsinki: Gaudeamus, 156-172.
- Kurki-Suonio, K. (1999) Äidin hoivasta yhteishuoltoon. Lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Kuronen, M., Granfelt, R., Nyqvist L & Petrelius, P. (2004). Sukupuolistunut ja sukupuoleton sosiaalityö. Teoksessa Kuronen, M., Granfelt, R., Nyqvist L & Petrelius, P. (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Juva: PS-kustannus, 8.
- Kuronen, M. (2003) Eronnut perhe. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin R. Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 103-110.

- Kääriäinen, A. (2008) Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Lasten keskus Oy.
- Laine, T. (2008) Asiantuntijuus ja sukupuoli suomalaisten turvakotien nais- ja miestyössä. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (2008): 3.
- Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. (2016) Perhe, työ ja sukupuoli. Teoksessa Husso, M. & Heiskala; R. Sukupuolikysymys. Helsinki: Gaudeamus, 163.
- Lorandos, D., Sauber, S. R., & Gardner, R. A. (2006) *The International Handbook of Parental Alienation Syndrome : Conceptual, Clinical and Legal Considerations*. Springfield, Ill: Charles C Thomas.
- Luukka, M-R. (2000) Näkökulma luo kohteen: Diskurssintutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa Sajavaara, K. & Piirainen-Marsh, A. Kieli, diskurssi ja yhteisö. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto, 151.
- Makkonen, A. (2009) Aikuisten kertomukset lapsena koeteusta vanhempien erosta selviytymisestä. Teoksessa Kääriäinen, A., Hämmäläinen, J. & Pölkki, P.(toim.) *Ero, vanhemmuus ja tukeminen*. Helsinki: Hakapaino Oy, 190.
- Nousiainen, K. & Pylkkänen, A. (2001) Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.
- Perttula, J. (1996) Ihmistieteiden tiedonmuodostus ja tutkimusetiikka. Teoksessa Palmroth, A. (toim.) & Nurmi, I. (toim.) *Alttiiksi asettumisen etiikka*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta, 88-89.
- Petrell, P. (1992) Mainonta ja tasa-arvo. Teoksessa Turunen, R. (toim.) *Naisnäkökulmia oikeuteen*. Helsinki: Gaudeamus, 204-205.
- Petrelius, P. (2005) Sukupuoli ja subjektiivisuus sosiaalityössä. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pettilä, U. & Yli-Marttila, L. (1999) *Eron vaiheet*. Kirja eroaville ja eroavien auttajille. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Pietikäinen, S. (2000) Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa Sajavaara, K. & Piirainen-Marsh A. Kieli, diskurssi ja yhteisö. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto, 201.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009) *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

- Pitkänen-Huhta, A. (2011) Kielentutkimusta etnografisella otteella. Teoksessa Kalaja, P., Alanen, R. & Dufva, H.(toim.) Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, 100.
- Potter, J. & Wetherell M. (1999) Discourse and social psychology. Beyond attitudes and behaviour. Lontoo: Sage.
- Potter, J. & Wetherell, M. (1992) Mapping the language of racism. Discourse and the legitimation of exploitation. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Pylkkänen, A. (1992) Perheen sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Turunen, R. (toim.) Naisnäkökulmia oikeuteen. Helsinki: Gaudeamus, 131-144.
- Pöyhkäri, R., Haara P. & Raittila P. (2013) Vihapuhe sananvapautta kaventamassa. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Savolainen, M. (1984) Lapsen huolto ja tapaamisoikeus. Helsinki: Suomen lakimiesliiton Kustannus Oy.
- Siltaoja, M. & Vehkaperä, M. (2011) Diskurssianalyysi johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO, 209-229.
- Sorokin, M (2014) Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta lapsen huolto- ja tapaamisriidassa – lastensuojelun sosiaalityöntekijän näkökulma. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu.
- Suoninen, E (2002) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen. Teoksessa Jokinen, A, Juhila, K & Suoninen, E. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino,18.
- Takala, P. (1992) Kohti postmodernia perhettä – sosiaalipolitiikan muuttuvat käsitykset. Teoksessa Riihinen, O. Sosiaalipolitiikka 2017: Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY, 577-600.
- Taskinen, S. (2001) Lapsen etu erotilanteessa. Opas sosiaalitoimelle. Stakesin oppaita 46. Saarijärvi: Gummerus.
- Virkkunen, J. (2013) Päivälehdän mies. Helsinki: WSOY.
- Vuori, J. (2003) Äitiyden ainekset. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin R. Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 51.

Vuori, J. (2010) Äitiys sukupuolikysymyksenä. Teoksessa Saresma, T., Rossi L.M. & Juvonen, T. Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 116-117.

Waldron K.H, Joanis D.E. (1996) Understanding and collaboratively treating parental alienation syndrome. The American Journal of Family Law. Vol. 10: 121-133.

Wallerstein, J. & Blakeslee, S. (1991) Avioeron jälkeen. Keuruu: Otava.

Wallerstein, J., Lewis J. & Blakeslee S. (2007) Avioeron perintö. Eron lapset aikuisina. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Warshak, R. A. (2012) Eromyrkky. Kuinka suojella lasta avioerotilanteessa. Juva: Bookwell.

Elektroninen aineisto:

Eduskunta. Kirjallinen kysymys 222/2011 [viitattu 4.11.2018] Saatavilla www-muodossa:

<<https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=kk+222/2011>>

Eduskunta. Kirjallinen kysymys 494/2012 [viitattu 4.11.2018] Saatavilla www-muodossa:

<<https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=kk+494/2012>>

Eduskunta. Kirjallinen kysymys KK 476/2014 [viitattu 4.11.2018] Saatavilla www-muodossa:

<<https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=kk+476/2014>>

Eduskunta. Kirjallinen kysymys KK 471/2016 [viitattu 4.11.2018] Saatavilla www-muodossa:

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/KK_471+2016.aspx>

Eduskunta. Kirjallinen kysymys KK 283/2017 [viitattu 4.11.2018] Saatavilla www-muodossa:

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/KK_283+2017.aspx>

Eduskunta. Lakialoite 27/2012 vp [viitattu 16.3.2017] Saatavilla www-muodossa:

<<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=la+27/2012#PAASIS>>

Eduskunta. Lakialoite 28/2012 vp [viitattu 16.3.2017] Saatavilla www-muodossa:

<<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=la+28/2012>>

Giese, M. Self without body: Textual self-representation in an electronic community. **First Monday**, [S.1.], apr. 1998. ISSN 13960466. [Viitattu: 09.03.2017] Saatavilla www-muodossa:

<<http://journals.uic.edu/ojs/index.php/fm/article/view/587/508>>

Holhouslaki 34/1898. [viitattu 16.3.2017] Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1898/18980034001>>

HS. Mediat ja yleisöt. 2018. [viitattu 4.11.2018] Saatavilla www-muodossa:

<<https://media.sanoma.fi/mediat-yleisot/ uutismedia/helsingin-sanomat>>

HS. Periaatelinja. 2018. [viitattu 4.11.2018] Saatavilla www-muodossa:

<<https://www.hs.fi/periaatelinja/>>

Häkkänen-Nyholm, H. 2010. Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa.

Lääketieteellinen aikakausikirja Duodecim 2010. Nro. 5, 499-505. [Viitattu 01.03.2017] Saatavilla www-muodossa:

<www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&p_p_action=1&p_p_state=maximized&viewType=viewArticle&tunnus=duo98659>

Isät lasten asialla ry. Hallitusohjelmataavoitteet 2015. [Viitattu 11.3.2017] Saatavilla www-muodossa: <<http://www.isatlastenasialla.fi/>>

Kansan arvot 2017. Tutkimustiivistelmä [Viitattu 21.10.2018] Saatavilla www-muodossa:

<<https://t-media.fi/wp-content/uploads/2017/12/Kansan-arvot-2017-tiivistelm%C3%A4-2.pdf>>

Media Audit Finland. LT ja JT tarkastustilasto. 21.6.2018 [viitattu 4.11.2018] Saatavilla www-muodossa <<http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2018/03/LTtilasto2017.pdf>>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. [Viitattu 12.3.2017] Saatavilla www-muodossa: <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>>

Oikeusministeriö. Ajankohtaista. Lapsenhuoltolakiin tulossa lapsen asemaa parantavia muutoksia. 20.6.2018 [Viitattu 10.11.2018] Saatavilla www-muodossa: <https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lapsenhuoltolakiin-tulossa-lapsen-asemaa-parantavia-uudistuksia>

Oikeusministeriö. Ajankohtaista. Työryhmä valmistelemaan lapsenhuoltolain uudistamista. 30. 9. 2016. [Viitattu 17.3.2017] Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2016/09/tyoryhmavalmistelemaanlapsenhuoltolainuudistamista.html>>

Oikeusministeriö. Lainvalmisteluosasto. Muistio lapsenhuoltolain uudistamistarpeista OM 31/41/2015. [Viitattu 12.3.2017] Saatavilla www-muodossa:
<[http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/valmisteilla/lakihankkeet/henkilo-perhe ja perintooikeus7RNywMIOB/](http://www.oikeusministerio.fi/material/attachments/om/valmisteilla/lakihankkeet/henkilo-perhe%20ja%20perintooikeus7RNywMIOB/)>

Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja. Lapsenhuoltolain uudistaminen. 29.9.2017. [viitattu 4.11.2017]
Saatavilla www-muodossa: <<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80751>>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Lapsen elatus ja huolto [verkkajulkaisu].
Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) [viitattu: 13.3.2017]
Saatavilla www-muodossa: <<http://www.stat.fi/til/lelahu/>>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Kuntien terveys- ja sosiaalipalvelujen henkilöstä vuonna 2014 [verkkajulkaisu]. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos (THL) [viitattu 14.10.2018]
Saatavilla www-muodossa:
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126388/Tr16_15_kokonaisraportti.pdf

Valtioneuvosto: Lapsenhuoltolain uudistaminen. Työryhmän mietintö. 29.9.2017 [Viitattu 4.11.2018] Saatavilla www-muodossa: <<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80751>>

Äitiyslaki 253/2018. [viitattu 4.11.2018] Saatavilla www-muodossa:
<<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180253>>